

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

1923-1950 CUMHURİYET DÖNEMİ BERGAMA'DA EĞİTİM

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

REMZİYE YAMAN

ŞANLIURFA – 2016

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

1923-1950 CUMHURİYET DÖNEMİ BERGAMA'DA EĞİTİM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

REMZİYE YAMAN

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. İbrahim İSLAM

ŞANLIURFA-2016

T. C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Tarih Anabilim Dalı 11524017 numaralı Remziye YAMAN'ın hazırladığı "1923-1950 Cumhuriyet Dönemi Bergama'a Eğitim" konulu tezli yüksek lisans tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 19/01/ 2015 tarihinde, saat 11.00'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

19/01/ 2015

(Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Yrd.Doç.Dr. İbrahim İSLAM

Üye
Yrd. Doç.Dr. Gülşah ESER

Üye
Yrd.Doç.Dr. Yusuf ALBAYRAK

Bu tezin Tarih Anabilim Dalında Yapıldığını ve Enstitümüz Kurallarına Göre Düzenlendiğini Onaylarım.

17/1/2015

Prof. Dr. Recep ÇİĞDEM
Enstitü Müdürü

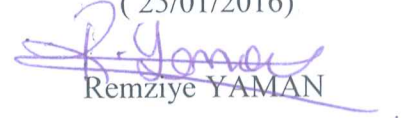
Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntılar, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

T.C.
HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Tarih Anabilim Dalına bağlı Tarih Bilim Dalı 12854916444 no'lu **Yüksek Lisans** öğrencisiyim. Hazırlamış olduğum “1923-1950 Cumhuriyet Dönemi Bergama'da Eğitim” konulu tezdeki bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağımı gösterdiğimi beyan ederim.

Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin bu tezde yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, bu tezimin ve diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

(25/01/2016)

Remziye YAMAN

İLETİŞİM ADRESİ :

Şair Nabi Mah.181. Sok. No: 47/2 Haliliye/Şanlıurfa

Tlf. Kod. (0.541) 2980207

e-mail :remziyeyaman@outlook.com

ÖNSÖZ

Cumhuriyet döneminde Bergama’da eğitim tarihi faaliyetleri ve eğitim kurumlarıyla ilgili yeterli düzeyde çalışma yapılmamıştır. Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte eğitim alanında gelişmeler yaşanmıştır. Yapılan çalışmada İlk olarak Bergama’nın tarihçesi, kuruluşu, eğitim faaliyetleri hakkında bir değerlendirme yapılmıştır. Osmanlı Devleti’nin eğitim alanındaki çalışmalarının günümüz eğitim sistemini nasıl etkilediği incelenmiştir. Bununla birlikte Cumhuriyet döneminde Bergama’da değişen eğitim uygulamalarının Bergama toplumsal yapısını nasıl etkilediği üzerinde durulmuştur. Bergama’da 1923-1950 yılları arasından eğitim alanında çalışma yapılmamıştır. Bu çalışma ile Cumhuriyet Döneminde Bergama’da uygulanan eğitim politikalarının, eğitim kurumlarına ne yönde yansıdığı ve bu dönemde yapılan eğitim faaliyetlerinin şehrin geleceğine nasıl yön verdiğini ortaya çıkarmak amaçlanmıştır.

Eğitim tarihimize günümüzün penceresinden bakabilmek için Cumhuriyet öncesi sürecini bilmek gerekir. Osmanlı Devleti’nde Tanzimat’ın ilanından sonra yapılan yenileşme hareketlerinin içerisinde eğitime de önemli bir yer ayrılmıştır. Osmanlı Devleti’nin son dönemlerinde eğitim ile ilgili yapılan çalışmalar, Cumhuriyet Dönemi eğitimine temel oluşturmuştur. İzmir’in Bergama İlçesinin eğitim tarihi ile ilgili yeterli çalışma yapılmaması dikkate değer bir eksikliklerdir. Bu çalışma ile bu eksikliğin giderilmesi amaçlanmıştır. XIX. Yüzyılın son çeyreğinde İzmir Sancağına bağlanan Bergama Kazası ve diğer kazalardaki medreseler, İzmir şehrindeki medreselerden daha fazla gelişme göstermiştir.

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın giriş bölümü Osmanlı eğitim sistemi genel özelliklerinden ve Cumhuriyet’in ilanına uzana süreçte, eğitim alanında yaşanan değişim ve gelişmelerden oluşmaktadır. Birinci bölüm; Bergama eğitim tarihi, eğitim alanında yapılan yenilikler, eğitim kurumları konularından oluşmaktadır. İkinci bölüm; Cumhuriyet döneminde Bergama’da eğitim, burada düzenlenen eğitim kongresi ve günümüzde eğitim kurumları adlı konulardan

oluşmaktadır. Üçüncü bölümde ise Bergama'nın Eğitim Kurumları tarihi, medreseleri, önemli şahsiyetleri ve okulları yer almaktadır.

Bu çalışmayı hazırlarken Aydın Vilayeti Salnamesi, 1967 ve 1973 tarihli İzmir İl Yıllıklarından, arşivlerden ve tutanak defterlerinden faydalanılmıştır. Bergama Akşam Kız Sanat Okulu Tutanak Defterleri, Bergama Lisesi Arşivi, Bergama Kadri Okulu Tutanak Defterleri, Gazipaşa İlkokulu Arşivi, On dört Eylül İlkokulu Arşivi, Zübeyde Hanım Arşivlerinden faydalanılmıştır. Bu okulların arşivleri tasnif edilmemiştir. Aydın Vilayet Salnamesi ve İzmir İl Yıllığı Bergama'nın sosyal, kültürel durumu ve maarifi hakkında bilgiler vermektedir.

Cumhuriyet Döneminde Bergama'da eğitim ile ilgili yeteri kadar çalışma yapılmamıştır. Okulların yeteri kadar arşiv çalışması yapmaması bu konu ile ilgili okullardan faydalanmayı güçleştirmiştir. Bergama eğitim hayatı ile ilgili yeteri kadar arşiv vesikası olmaması, bazı okulların tutanak defterlerinin bakımsız olması ya da bu vesikaların muhafaza edilmemesi, Bergama'nın maarifi hakkında bilgilere ulaşmayı zorlaştırmıştır.

Bu çalışmayı hazırlarken, bana zaman ayırıp beni yönlendiren, görüşlerini esirgemeyen, Yrd. Doç. Dr. İbrahim İSLAM'a, teşekkür ederim.

Ocak 2015

Remziye YAMAN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	I
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR.....	V
TABLO LİSTESİ.....	VI
ÖZET.....	VII
ABSTRACT.....	VIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İMPARATORLUK DÖNEMİNDE BERGAMA EĞİTİM TARİHİ

EĞİTİM.....	3
BERGAMA.....	27
1. Eğitim Kurumları	36
1.2. Gymnasiumlar	36
1.3. İlkçağ Bergama'sında Ünlü Eğitimciler.....	38
1.4. XIX. Yüzyıllar İçinde Bergama'da Maarif	40
1.5. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bergama Kazasında Bulunan Mektepler.....	44
1.6. Bergama'da Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Medreseler	46
1.6.1. Genel Medreseler	46
1.6.2. Tetimme Medreseleri.....	46
1.6.3. İhtisas Medreseleri	46
1.2. Eğitim Alanında Yapılan Yenilikler.....	46

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİNDE BERGAMA'DA EĞİTİM

2.1. Cumhuriyet Döneminde Bergama'da Eğitim.....	49
2.2. Bergama'da Eğitim Kongresi.....	52
2.2.1. Kongrenin Toplanma Nedeni.....	53

2.2.2. Kongrenin İçeriği ve Hedefi	53
2.2.3. Bergama Pratik Eğitim Kongresi'nin Ulusal Düzeyde Etkileri.....	54
2.2.4. Bergama Pratik Eğitim Kongresi'nin mahalli düzeydeki etkileri.....	55
2.3. Bergama'da Eğitim Kurumları	56
2.3.1. Cumhuriyet Dönemi Başında Yapılan Okul Binaları	56
2.3.2. Bergama'daki Lise Ve Dengi Okullar	56
2.3.2.Kasaba Ve Köy İlköğretim Okulları	57
2.3.3.Beş Sınıflı Köy İlköğretim Okulları	57
2.3.4.Valilik Oluru İle Kapalı Olan İlköğretim Okulları	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BERGAMA EĞİTİM KURUMLARI TARİHİ

3.1.Bergama Eğitim Kurumları Tarihi	59
3.2.Bergama Medreseleri	59
3.2.1.Umur Bey Medresesi	59
3.2.2.Hatip Paşa Medresesi.....	60
3.2.3. Karacaahmet Medresesi	61
3.2.4. Bergama Yeşil (Yeni)Medrese	61
3.2.Bergama'nın Önemli Şahsiyetleri	66
3.3.Okullar.....	70
3.4.Merkez İlköğretim Okulları.....	77
3.5. Eğitim Okutulan Dersler, Eğitim İle İlgili Faaliyetler	91
3.6.İdareciler, Öğretmenler	94
3.7. Sosyal Faaliyetler	103
3.8. Mezunlar.....	105

SONUÇ..... 106

KAYNAKÇA .....

EKLER.....

KISALTMALAR

Bkz.	:	Bakınız
Bs.t. yok	:	Basım tarihi yok
Bs.y. yok	:	Basım yeri yok
C.	:	Cilt
H.	:	Hicri
Mad.	:	Madde
S.	:	Sayı
Vd.	:	Ve Devamı
Yay.	:	Yayın
Y.y.	:	Yüzyıl

TABLO LİSTESİ

Tablo 1.1 Bergama Nevahisi'n de, Ilıca-i Bergama'da, Kozak'ta ve Ayazmend'de nüfus Oranları	29
Tablo 2.1. Bergama'da İslam, Rum, Ermeni, Bulgar, Katolik, Yahudi, Protestan, Latin, Tabiiyeti Bilinmeyen Olarak Dağılımı.....	30
Tablo 3.1. Bergama'nın Nahiye Ve Köylerindeki Nüfus Oranları	31
Tablo 4.1. 1927-1970yıllarındakadınveErkekNüfus Dağılımı.....	34
Tablo 5.1. İzmir İl yıllığına Göre Kadın Erkek Nüfus Oranları	34
Tablo 6.1. 1897-1904 yılları arasında Bergama'daki okulların öğrenci ve öğretmenleri.....	41
Tablo 7.1. Bergama'da Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Köylerinde İlkokulların sınıf sayısı.....	50
Tablo 8.1. Bergama'nın Köylerinde İlkokul Derslik Sayıları Cumhuriyet'ine ilk Yıllarında	51
Tablo 9.1. Cumhuriyet'in ilk yıllarında öğretim yılı, kız öğrenci sayısı ve erkek öğrenci sayısı.....	52

ÖZET

1923-1950 CUMHURİYET DÖNEMİ BERGAMA'DA EĞİTİM

Bu çalışmada, 1923-1950 Cumhuriyet dönemi Bergama'da Eğitim tarihi incelenmiştir. Bergama'da 1923-1950 yıllarında yapılan eğitim çalışmalarının ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Çalışma, Bergama'da 1923-1950 yılları arasında eğitimde köklü bir değişim ve gelişim olduğunu göstermiştir. Bu değişimin günümüz eğitime temel oluşturduğu belirlenmiştir. Cumhuriyet ile birlikte Bergama ve köylerinde eğitim çalışmaları ile ilerleme sağlanmıştır. Cumhuriyet Döneminde okulların ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim olarak sınıflandırıldığı ve medreselerin kapatılması ile dinin eğitimdeki etkisinin azaltıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Bergama, Eğitim-Öğretim, Cumhuriyet Dönemi, İzmir,

ABSTRACT

EDUCATION IN PERGAMO IN THE REPUBLIC PERIOD (1923-1950)

This study investigates the history of education in the Republic Period (1923-1950) in Pergamo (Bergama). In this study, it is aimed to reveal the studies conducted on Turkey's education between the years 1923 and 1950 in Pergamo.

The study has showed that Turkish education underwent a radical change and development between the years 1923 and 1950. It has been underlined that this change set a ground for today's education system. Education helped Pergamo and its villages to progress during the period of the Republic. It has been found that schools were categorized as primary schools, secondary schools and higher education and the closure of madrasas diminished the role of religion on education in the period of Republic.

Keywords: Pergamo, Education and Training, the Republic Period, İzmir.

GİRİŞ

Bergama tarihi süreçte çeşitli uygarlıkların egemenliği altına girmiştir. 15. yüzyılda itibaren Osmanlı Devleti'nin eline geçmiştir. Bergama'nın eski ismi Pergomos'tur. Bergama uygarlık ve medeniyet şehri olmuştur. Bu yapısını günümüze kadar korumuştur. Ege ve çevresi yüzyıllar boyunca çeşitli uluslara ev sahipliği yapmıştır. Bu uluslar bölgede ticaretin, kültürün, eğitimin canlı ve değişken olmasına neden olmuştur.

Bergama'da eğitim ilk çağlardan günümüze kadar çeşitli süreçler geçirerek şekillenmiştir. Bergama'da ilkçağda insanlar yaşayış biçimlerine inanışlarına göre eğitim sistemlerini oluşturmuşlardır. İlçenin Müslüman Türklerin eline geçmesi ile hem eski Türk gelenekleri hem de İslamiyet'in etkisi yeni eğitim kurumları oluşturulmuştur. Bu eğitim kurumlarını zaman içerisinde medreseler ve yaygın eğitim teşkilatları kurularak Cumhuriyet'in ilanına kadar etkilerini devam ettirmişlerdir. Bu kurumlar günümüz eğitim sisteminin temelini oluşturmuştur. Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile beraber eğitim veren kurumlar mektep ve medreseler kaldırılarak yerlerine modern eğitim veren okullar açılmıştır. Bu dönemde eğitim karma bir şekilde verilmekteydi. Bergama'da açılan Şadırvan İlkokulu ilk örneklerdendir. Bergama ve köylerinde ilkokullar açılmıştır. Ancak ilk dönemlerde eğitime devam eden öğrenci sayısı yeterli değildir.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılınca ilk kez karma eğitime geçilmiştir. Türkiye'deki bütün yabancı okullara gönderilen bir genelge ile hükümet, Türkçe, Tarih ve Coğrafya dersleri Türkçe okutulmaya başlandı. Daha sonra Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun çıkarılarak, eğitimin örgütlenmesi sağlandı. Harf değişikliği, millet mektepleri, halkevleri, köy enstitüleri açılmıştır. Osmanlı devletinin Türk eğitim tarihine etkisi daha çok medreseler sağlamıştır. O dönemin en yaygın en güçlü eğitim kurumları olmuştur. Osmanlı dönemindeki bu döneme medreseler dönemi denmiştir. Eğitimde yenileşme çabaları II. Mahmut ile başlamıştır. Bu dönemde batı örnek alınarak eğitimde yenileşmelere gidilmiştir. Medrese ve mekteplerin eğitim sistemi içerisinde yetersiz kalması yeni kurumların açılmasını zorunlu hale getirmiştir. Cumhuriyet'in ilanından sonra birçok okul açılmıştır.

Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile beraber eğitim veren kurumlar mektep ve medreseler kaldırılarak yerlerine modern eğitim veren okullar açılmıştır. Tevhid-i Tedrisat Kanunu çıkarılınca ilk kez karma eğitime geçilmiştir. Türkiye'deki bütün yabancı okullarına gönderilen bir genelge ile hükümet, Türkçe, Tarih ve Coğrafya dersleri Türkçe okutulmasını istedi. Daha sonra Maarif Teşkilatı Hakkında Kanun çıkarılarak, eğitimin örgütlenmesi sağlandı. Harf değişikliği, millet mektepleri, halkevleri, köy enstitüleri açılmıştır. Bu yenilikler ile eğitim yeniden düzenlenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İMPARATORLUK DÖNEMİNDE BERGAMA EĞİTİM TARİHİ

EĞİTİM

Türk eğitim tarihinin amacı, en eski tarihlerden günümüze kadar Türk milletinin ürettiği, benimsediği, geliştirdiği eğitim ve öğretimle ilgili düşünceleri kurumları, uygulamaları ortaya koymak, insan yetiştirme düzenini ve nasıl bir insan tipi yetiştirilmeye çalışıldığını araştırmak, Türk toplumlarının mutluluğu ve mutsuzluğu ile eğitim ve öğretimlerinin ilişkisini araştırmak, bugünkü eğitim sorunlarını en iyi biçimde çözebilmek için geçmişten bir takım dersler çıkarılıp çıkarılmayacağını tartışmaktır. Türklerin eğitim anlayışı ve uygulamaları, yaşam biçimiyle şekillenmiştir. Çocukların ve gençlerin toplumsallaştırılıp eğitilmesinde toplumun töresi önemli bir rol oynamıştır. Eski Türklerde köklü bir bilim sevgisi vardır. Eski Türklerde mesleki eğitim de önemli bir yer tutmuştur. Türklerin bilinen eski yazılı belgeleri de Müslüman olmalarından önceki döneme aittir. Hunlarda eğitim savaş ile başlanmıştır. Yüzyıllarca atlı göçebe hayatı yaşamışlar ve sürekli savaş tehlikeleri ile karşı karşıya kalmaları sebebiyle savaşçı bir teşkilat ve eğitim geliştirmek zorunda kalmışlardır.¹

Göktürklerde ise eğitim töre içinde ve töre kanalıyla veriliyordu. Göktürkler 38 harfli gelişmiş bir alfabe ile işlenmiş bir dile sahip olmaları, yazılı eserler bırakmış olmaları, yazı ve dil konusunda özgün, planlı bir eğitim yapmış olduklarını düşündürüyor. Türkçenin ilk yazılı belgeleri Orhun Anıtlarından önce meydana getirilmiştir. Fakat kesin olarak tarihlendirdikleri, binlerce kelimededen oluştuğu için, Türkçenin tarihi bilinen en eski yazılı belgeleri, Orhun Anıtları kabul edilmektedir.

Uygurların hayat biçimleri diğer Türk devlerinden farklı idi. Yerleşik hayata geçtikleri için dinlerinde farklılık olduğunda Türk eğitim tarihine kendi özelliklerinin damgasını vurmuşlardır. Uygurların 14 harfli Soğd alfabesine bazı eklerle aldıkları bir alfabeleri vardır. Bu yazı ile edebiyat, sanat, din konularında kitaplar yazdılar.

---

¹Yahya AKYÜZ, *Eğitim Tarihi*, Ankara, 2004, s. 7-12.

Uygurların kitapları çoğaltırken kalıp baskı yolu kullanmışlardır. Okuryazarlık çok arttı ve toplumun bilgi düzeyi yükseldi.

Türklerin İslamiyet’i benimsemeleri onların eğitimine yeni özellikler kazandırmış ve eğitim tarihi bakımında birtakım önemli ve sürekli sonuçlar olmuştur. Türk toplumunda ilk kez, medrese denen, planlı, düzenli, güçlü bir örgün eğitim-öğretim kurumu olan bir okul ortaya çıkmış, medreseler kısa sürede her tarafa yayılmıştır. Eski savaşçı, cihangir, alp tipinin özellikleri bu yeni tiplerin özellikleri ile kaynaşmıştır.

Karahanlıların ise İslamiyet’i kabul etmesi ile birlikte, bu toplumun yerleşik bir düzene geçmeleri onların eğitimini olumlu yönde etkilemiştir. Karahanlılarda devlet adamları eğitim- öğretim ve bilimin gelişmesine önem vermiş, medreseler kurmuşlardır.²

Selçuklu devlet adamları da diğer Türk eğitime ve bilimin gelişmesine önem vermişlerdir. Medreseler gelişmiş, ülkenin her tarafına yayılmıştır. Ahilik gibi yaygın bir eğitim kurumu, atabeylik gibi şehzadelerin yetişmesi için bir uygulama ortaya çıkmıştır. Başlangıçta Selçuklu sultanları Türkçe’ den başka bir dil bilmez ya da konuşmazken zamanla İran adları gibi Selçuklu saraylarında farsça ve Arapça konuşulup yazılmıştır. Selçuklu devlet adamlarının eğitim ve bilim severliği; Tuğrul bey, Alparslan, Melikşah, Nizamülmülk, Sencer olmak üzere Selçuklu devlet adamları bilginlere sanatkârlara büyük saygı göstermişler, eğitim ve öğretimin yayılmasına çalışmışlardır. Selçuklularda, örgün ve yaygın eğitim kurumları medreseler; ilk Selçuklu medreseleri 1040 yıllarında Nişabur’da Bağdat’ta nizamiye medreseleri adıyla önemli kurumlar açılmış, bu adı taşıyan başkalarında kurulmuştur. Selçuklularda atabeylik kurumu ile şehzadelerin eğitimi görevini atabey denen tecrübeli devlet adamlarına (vezirler, komutanlar) verirler ve şehzadeler böyle bir mürebbi ve vilayetin yönetimiyle görevlendirilirlerdi. Atabeyler, onların en iyi biçimde yetişmesini üstlenmiş, özellikle Anadolu Selçuklu Devleti’nin kurduğu Danışmendi ve Konya Selçuklu medreseleri sayesinde cami, hamam, kütüphane ve külliye oluşmaktadır.³ Selçuklularda ahilik etkili olmuş çok önemli bir yaygın eğitim kurumudur. “Ahi” kelimesi Arapça “**kardeş**” manasına gelmektedir. Divan-ı Lügati-t Türk’te “Ahi” kelimesi eli açık, cömert manasına geldiği kaydedilmektedir.⁴ Ahi birlikleri eğitim faaliyetlerine İslam dinin esaslarına göre düzenlemişlerdir. İslam dini, ferdin

²AKYÜZ, s.21.

³AKYÜZ, s.45.

⁴Yusuf EKİNCİ, *Ahilik*, Ecdad Yay, Ankara, 1989, s. 5.

hem bu dünyada hem de öteki dünya ile meşgul olmasını istemiştir, ahiretin bu dünyada kazanılacağını beyan etmiştir. Ahi birlikleri eğitim sistemleri şöyle idi; insan bir bütün olarak ele alınmış, ona yalnız mesleki bilgi değil, dini ahlaki ve içtimai bilgiler birlikte verilmiştir. Eğitim belirli bir noktada tamamlanan değil, ömür boyu süren bir faaliyet olarak ele alınmıştır. Köyler varan bir teşkilat kurulmuş, sistem ahilik prensiplerini kabul eden herkese açıktır. Derslerin yetkili kişiler tarafından verilmesi esastır. Eğitimden herkes ücretsiz olarak faydalanır.⁵ Her şeyden önce “**terbiye ocağı**” olan zaviyelerde okur-yazarlık eğitimi de yapılır ve dini, ilmi bilgiler verilirdi. Edebiyat, Kur’an-ı kerim okuma, Türkçe, Arapça, dillerinin öğretilmesinden başka; güzel yazı yazma musiki dersleri de verilirdi. Büyük şairimiz Baki, bir saraç çırağı olarak böyle bir eğitimden geçmiştir. Zaviyelerde gençlere bu terbiyeyi, veren kişilere “**muallim ahi**” veya “**emir**” denirdi. Şehrin kadısı ve müderrisler gibi ilmi sahada yetkili kişilerde ders verirlerdi. Ahi zaviyelerinin olumlu etkileri ile binlerce cahil esnaf, yaşları hayli ilerlemiş olduğu halde okuyup yazma öğrendikten başka eser yazacak duruma bile geliyorlardı. Zaviyelerde yapılan umumi eğitim devam ederken çalışma hayatında da mesleki eğitim devam ettirildi.⁶ Bir gencin ahiliğe kabulüne çok önem verilirdi. Teşkilata girmek isteyen ahlak ve terbiyesi üzerinde yapılan incelemeler olumlu olursa, durum zaviyede görülür, uygun bulunursa bir törenle söz konusu kişi üyeliğe kabul edilirdi.⁷

Ahilik; etkili küçük esnaf, usta, kalfa ve çırakları içine alan, onların dayanışmaları kadar mesleklerini dürüstlük ve özenle yapmalarını ayrıca eğitimlerini amaçlayan bir lonca teşkilatı olarak tanımlanabilir. Ahiliğin Türk eğitimine etkileri iş başında eğitim şeklinde idi. Siyasal ve sosyal etkileri devletin kurulup gelişmesine önemli (ahililik) rol oynamıştır. Selçuklu devletinde Nizammülk’ün Mevlana Celaladdin Rumi’nin, Yunus Emre’nin Hacı Bektaş-ı Veli, Âşık Paşa’nın, Nasrettin Hoca’nın Türk eğitim tarihine büyük katkıları olmuştur.⁸

Medrese, XI. Asır sonunda Selçukluların kurduğu ve geliştirdiği bir müessesidir. Klasik dönem Osmanlı devletinde de esas öğrenim müessesidir. Orta kısmına girebilmek için ilkokulu bitirmek veya bu derecede bilgi sahibi olduğunu ispat etmek gerekiyordu. Sonra medrese dereceleri okunmaya başlanırdı. Yüksek medreseler belirli şehirlerde idi. İstanbul, Kahire, Edirne, Bursa, Bağdat, Halep, Konya... Orta

⁵ EKİNCİ, *Ahilik*, s.92.

⁶ Yusuf EKİNCİ, *Ahilik Ve Mesleki Eğitimi*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1989, s. 38.

⁷ Neşet ÇAĞATAY, *Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik*, A.Ü İlahiyat Fakültesi Yay, No:23, Ankara, 1947, s. 179.

⁸ AKYÜZ, s. 53.

dereceli medrese ise her şehir ve kasabada mevcuttu. Hangi derecede olursa olsun medrese muallimine “ müderris” denirdi.⁹

Osmanlı Devleti'nin Türk eğitim tarihine etkisi ise daha çok medreseler yaygın ve güçlü örgün eğitim kurumları haline gelmiş, toplumu derinde etkilemişlerdir. Bu döneme Osmanlı medrese dönemi denmiştir. Osmanlılarda azınlık çocuklarının üst düzeyde yönetici yetiştirdikleri Enderun adında önemli bir örgün eğitim kurumu ortaya çıkmıştır. İlköğretim, 19. Yüzyılın sonlarına kadar, çok basit bir düzeyde kalmıştır. Osmanlıların son dönemlerine kadar, ilkokul üstü örgün eğitim kurumlarında yalnızca erkekler okumuştur. Eğitim- öğretimin temel amacı dinidir. Ve ‘alim’ denince esas olarak nakilci aktarmacı ve ezbercidir. Tazminat dönemine kadar eğitim her düzeyde ücretsizdir. Ancak vakıf geliri bulunmayan bazı ilköğretim kurumlarında öğrencilerden az ücret alınmaktadır.

Osmanlı Devleti'nin eğitim tarihine etkisi azınlık ve yabancılara öğretim hakkı tanınmış, fakat bu faaliyetleri denetlenmediğinden devlet için siyasi, ekonomik olumsuz sonuçları görülmüştür. Osmanlıca denen Türkçe, Arapça farsça karışımı suni(yapay) bir dil geliştirilmiştir. Böylece aydınlarla halkın dili arasında uçurum derinleşmiş, eğitimin ve bilginin toplumda yaygınlaşması güçleşmiştir. Yaygın eğitim, din adamları, ahlakçılar, edipler... Tarafından yapılmıştır. Eğitimde yenileşmelere 1776'dan itibaren önce askeri okullar açılarak girişilmiştir. Medrese, 1776'lardan sonra, kendisi dışında açılan askeri okullarda kısmen, sivil okullarda daha geniş ölçüde etkisini sürdürmüştür.¹⁰

Osmanlıların ilk dönem ve çağdaş beyliklerde eğitim için çalışmalar yapılmış, eğitime önem verilmiştir. İlk Osmanlı sultanları bilimsever, bilim adamlarına saygılı, onları koruyan hükümdarlardı. Osman Bey şartlar uygun olmadığından kendisi düzenli bir öğrenim görmemiş fakat bilginlerin ve ariflerin meclislerinde bulunmayı severdi. Osmanlılarda ilk medrese **1330**'da Orhan Bey Bursa 'da manastır medresesi adındaki kurumları ve **1335**'te başka bir medreseyi inşa ettirdi. Murat'ın Çekirge 'de (**1365-1366**) Yıldırım Bayezid'in Yıldırım camii yanındaki medresesi (**1388-1389**) ve darüşşifası (**1400**), Çelebi Mehmet'in Yeşil Cami yanında inşa ettirdiği Yeşil Medresesi (**1418-1419**) II. Murat'ın Muradiye Medresesi (**1430**) ile Bursa eğitim öğretim bakımından büyük önem kazanmıştı. Orta ve Doğu Anadolu'da geniş yörelerde Eretna devletini kuran ve aslen bir Uygur Türkü olan Sultan Alaettin Eretna, iyi

⁹ Yılmaz ÖZTUNA, *Osmanlı Devleti Tarihi*, Faisal Finans Kurumu Yayını, İstanbul, 1986, s. 155.

¹⁰ AKYÜZ, s.55.

bir öğrenim görmüş, bilim ve erdem sahibi bir hükümdardı. Bilim adamlarına saygı gösterip çalışmalarını desteklemiştir.

Osmanlılarla Çağdaş Türk devletlerinde ise Timurlular Devletinde Timur'un torunu Uluğ Bey astronomi ve matematik alanında eserler veren bilgin bir hükümdardı. Semerkant'da bir rasathane kurmuş, çevresine yüzden çok bilim adamı toplamıştır. Karamanoğlu Mehmet Bey, 1277'de bir fermanla, resmi yazışmaların bundan böyle Arapça ve Farsça değil Türkçe yapılacağını duyurmuş, herkesin Türkçe konuşmasını istemiştir. Candaroğulları da Türkçenin eğitim ve bilim dili olmasına önem vermişler, birçok bilimsel dini, tasavvufi eseri Türkçeye çevirtmişlerdir. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde kurulan beyliklerin eğitim ve medreselerine ilişkin bilgiler, Germiyanoğlu ikinci Yakup bey, 1411'de Kütahya'da mescit, imaret ve bir medrese yaptırmıştır. Cami yanında medrese, kütüphane, yaptırmıştır. Candaroğlu İsmail Bey 1461'de Kastamonu'da cami yanında medrese, kütüphane, imaret yaptırmıştır. Medresede ulum-i edebiye, tefsir, hadis, kelam ve Hanefi fikhını çok iyi bilen âlim bir müderris bulunurdu. Karamanoğlu İbrahim Bey 1432'de Karaman'da imaret medresesi denen ve mescit medresedarül-kurra'dan oluşan bir külliye meydana getirmiştir.¹¹

Klasik Osmanlı medrese düzeni Fatih'in eğitim- öğretim düzenlemelerinden sonra klasik Osmanlı medrese düzeni olmuştur.¹² Fatih Sultan Mehmet, kendi medrese teşkilatını meydana getirirken, sıbyan mekteplerinde hocalık yapacaklar için İstanbul'daki Eyüp ve Ayasofya semtlerinde açtırdığı medreseler ayrı ayrı dersler koydurttu.¹³ Medreselerin kesin süreleri yoktu amaç belli kitapları okumaktı. Ders anlatma, tartışma yöntemleri de uygulamakla beraber, öğretim yöntemi esas olarak ezberciliğe dayanıyordu. Selçuklularda medrese öğrencilerine fakih, mülazım derlerdi. Osmanlılar ise talebe, tüllab, danışmend, softa(suhte), müsteid demişlerdir. Kitaplar Arapça ve öğretim dili de esas olarak Arapça idi. Türkçe kısmen, sözlü açıklama ve tartışmalarda kullanılıyordu. Başlıca bilimler; dini- hukuki bilimler, müspet bilimler, aletli bilimler şeklinde üçe ayrılırdı. Dini bilimler Tefsir, Hadis, Fıkıh, Kelam; müspet bilimler ise; felsefe, matematik, heyet (astronomi) Alet bilimlerde sarf, nahiv, Arapça ile ilgilidir.¹⁴

---

¹¹ AKYÜZ, s.59.

¹² AKYÜZ, s.62.

¹³ Sadiye TUTSAK, *İzmir'de Eğitim ve Eğitimciler 1850-1950*, Ankara, 2002, s.1.

¹⁴ AKYÜZ, s.64.

Osmanlı imparatorluğun 'da eğitim, devletin elinde idi. İslamiyet'in etkisi ile şekillenen Osmanlı siyasi, sosyal ve kültürel yapısı bütün yaşama bu etki ile yansımıştı. Osmanlı'da dine dayanan bir eğitim sistemi vardı. Yakın çağların başında Osmanlı eğitim sistemi imparatorluğun kuruluş zamanındaki şeklini muhafaza etmekte idi. İlköğretim mekteplerde, yükseköğretim medreselerde verilmekte idi. Bütün şehir ve kasabalarda ilkokullar vardı. Büyük şehirlerin bazılarında medreseler mevcut idi.¹⁵ Osmanlılarda ilk medrese gazi Orhan bey tarafından 1330 tarihinde İznik'te kuruldu. Osmanlı medreseleri iki gruba ayrılırdı; umumi medreseler İslami ilimlerle İslam dünyasına sonradan giren ilimlerin öğretildiği medreselerdir. XVI. Yüzyılın sonlarına doğru medreselerde bozulma başladı. Akli ilimler matematik, kelim ve felsefe gibi derslerin yerine nakli ilimlerin konulması, bozulmanın birinci sebebiydi. Ulema oğullarına 15 yaşından önce müderrislik ruusları verildi. Talebenin ders görmeden para ve rüşvete müderris olmaları medreseleri yozlaştırdı.¹⁶ Osmanlı hükümdarları, medreselere, Türk beylikleri ve İslam ülkelerindeki değerli müderrisleri, bilim adamlarını davet etmişler ya da bunlar Osmanlı hükümdarlarının bilim sevgilerini, bilim adamlarına gösterdikleri saygıyı duyarak kendileri Osmanlı ülkelerine gelmişlerdir. Bunlar arasında Kayserili Davut Fahrettin Acemi(ö. 1460) Alaettin Tusi (ö.1482) vb. görüyoruz. Bunlar ilk Osmanlı müderrisleri ve bilim adamlarının yetişmesine de katkıda bulunmuşlardır. Osmanlılarla çağdaş Türk beyliklerinde eğitim şöyleydi, beyliklerin sultanlarında son derece bilim sever idiler. Çok sayıda medrese, mektep kütüphane yaptırmışlardır. Bu kurumlar, o yöreler Osmanlıların eline geçtikten sonrada yüzyıllarca işlevlerini sürdürmüşlerdir. Çünkü Osmanlı yönetimi bu eğitim öğretim kurumlarının vakıf şartlarını ve düzenini aynen korumuştur. Beyliklerin Sultanları Arapça ve Farsçadan tıp, matematik, tasavvuf alanlarında birçok eseri Türkçeye çevirtmişler, bu da Türkçenin bir süre bilim alanında önem kazanmasına yol açmıştır.¹⁷ Osmanlı Devleti'nde ilk olarak sıbyan mektepleri, medreseler şeklinde eğitim ikiye ayrılmıştır. Sıbyan mektepleri; Osmanlı imparatorluğu 'da hemen her köyde mevcuttu. İslam'ın eğitim hayatına önem vermesi bu mekteplerin kurulmasında önemli bir etkiye sahip olmuştur. Bu yüzden hemen her cami yanında bir mektep açılmıştır.¹⁸ Osmanlılar, Selçuklularda ve öteki İslam ülkelerindeki mektep, kütüphane denilen ilköğretim düzeyindeki okulları aldılar. Bunların adları Dürü't-talim, mektep, mektephane, mullimhane, Darü'l-ilm şeklinde geçer. Okulların programı tüm Müs-

¹⁵ Enver Ziya KARAL, *Osmanlı Tarihi*, Ankara, 1943, s.6.

¹⁶ İsmail Hakkı UZUNÇARŞILI, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, Ankara, 1984, s.1, 32.

¹⁷ AKYÜZ, s.57.

¹⁸ Nafi ATUF, *Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme*, (basım yeri yok),1930, s.27

luman toplumlarda, sıbyan mekteplerinin genellikle tek temel dersi vardı; Kuran'ın anlamı açıklanmadan, yalnızca okunuşunun öğretilmesi. Öğrenciler; Fatih, kendi mektebine yetim bulunmazsa fakir çocukların alınacağını vakfiyesinde belirtir. II. Bayezid'in vakfiyesinde de aynı şart yazılıdır. Fakat zorunlu olmayan bu okullara bir mahallede 5-6 yaşlarındaki kız erkek her çocuk gidebilir, 3-4 yıl kadar eğitim görürlerdi.¹⁹ Sıbyan mekteplerinin öğretim süreleri dört yıldır. Sıbyan mekteplerine ek olarak Rüştiye mektepleri kurulmuştur. Bu mekteplerde öğrencilerin olgun bir yaşa gelinceye kadar eğitim veriliyordu. Sıbyan mekteplerinde eğitimi ilk başlarda medrese bitirenler ders verebiliyordu. Zamanla yerini cami hocaları hatta bazı risaleleri okuyabilen insanlar ders vermeye başlamıştır. Sıbyan mekteplerinde ezberci bir eğitim anlayışı mevcuttu, dayakla cezalandırmak esastı.²⁰ Hoca istediği zaman çocukları değnekle dövebilirdi. Zaten anne ve babalar, çocuklarını mektebe verirken hocaya “eti senin kemiği benim” diyerek dayağa izin vermişlerdir.²¹ Sıbyan mekteplerinde, ders saatlerinin büyük bir kısmı Kur'an okumak ve Kuran'dan ayetler ezberletmekle geçiyordu.²² Sıbyan mekteplerinde medrese tahsili görmüş bir öğretmeni vardı. Bazı okullarda kız ve erkek çocuklar karma olarak ders görüyorlardı. Öğretilen dersler, elifba, kuran okumak ilmühal (din dersleri) yazı ve hesaptan ibaretti. Sıbyan mektepleri Tanzimat'a kadar ıslah edilmişlerdir. Bu okulların öğretim ve eğitim usulleri çok iptidai idi. Okulu bitirdiklerinde tam olarak Türkçe okuyup, yazamıyorlardı. Tanzimat'a kadar sıbyan mekteplerini tam olarak ıslah için hiçbir şey yapılmamıştır. Bu okulların ıslah edilmemesinin gerçek sebebi ise bu okulların evkaf nezaretine bağlı olması bu nezaret ise ilmiye sınıfından yetişmiş ve her türlü yeniliğe düşman olan ulemanın idaresinde idi.²³ Aileler çocuklarını her zaman görebilirlerdi. Çocuğun okula başlaması törenle olurdu. Halk arasında “**Amin Alayı**” denen bu törene “**Bedi-i Besmele Cemiyeti**” adı verilirdi. Tören ailelerin maddi durumuna göre farklılık gösterirdi.²⁴ Öğretim araç gereçleri ve yöntemleri; sıbyan mekteplerinde çocuklar mektebin hasır, kilimi ya da evlerinden getirdikleri minderler üzerinde diz çökerek oturur, önlerinde rahleler üzerindeki Kur'an ve dua kitaplarını okurlardı. Disiplin; ana babalar çocuklarını hocaya teslim ederken elini öptürürler ve ‘eti senin kemiği benim’ derlerdi. Bu sözle, hocaya, çocuklarını dövebileceğini ifade etmiş olurlar. Fatih

---

¹⁹ AKYÜZ, s. 78.

²⁰ Faik Reşit UNAT, *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Bir Bakış*, Ankara, 1964, s.7.

²¹ Bayram KODAMAN, *Abdülhamid Devrinde Eğitim Sistemi*, İstanbul, 1980, s.101.

²² Hasan Ali KOÇER, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)*, İstanbul, 1970, s. 8.

²³ KARAL, s. 171.

²⁴ Osman ERGİN, *Türk Maarif Tarihi I-II*, İstanbul, 1997, s.91.

Sultan Mehmet, Eyüp ve Ayasofya medreselerinde, sıbyan mektebi muallimi olacaklar için, genel medreselerden farklı bir program öngörmüştür. Buna göre, muallim olacaklar kısaca şu dersleri okuyacaklardı; Arapça, sarf ve nahiv, edebiyat (mani, beyan, bedi), mantık, adab-ı mübahase ve usul-i tedris, münakaşalı akaid(ilmî-i ke-lam), riyaziyat (hendese ve heyet), hendese içinde coğrafya dersi heyet (sema ve arz) içinde, tarih de edebiyat içinde okutuluyordu.²⁵ Osmanlı Devleti'nde parlak devrinde zamanın ihtiyaçlarına göre eğitim verilmiştir. Fakat sıbyan mekteplerinin büyük bir kısmı vakıf yoluyla kurulduğundan zamanla durağanlaşmış, ihtiyaçlara cevap veremez hale gelmişlerdir.²⁶

Medreseler, medreselerin kökleri Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulması ve Selçukluların açtığı medreseler ile Osmanlı Devleti'ne öncülük etmiştir. Büyük Selçuklu Belh, Nişabur, Herat, İsfahan, Basra, Merv, Amül, Musul şehirlerinde medreseler açılmıştır.²⁷ Daha sonra medrese açma geleneği Osmanlı Devleti'nde uzun bir süreç devam etmiştir. Yapı ve teşkilat bakımından Büyük Selçuklu Devleti medreselerini örnek alan Anadolu Selçukluları ve Anadolu Beylikleri medreseler kurdular.²⁸ Medreselerde öğretim Programı ve metotları çok sıkı idi. Medreselerin bölümlerinde çalışmalarını ilerleten öğrencilerin seçkinleri, öğretmenleri tarafından "danişment" seçilirlerdi. Bunlar naip, imam ve ilkokul öğretmeni olabilirlerdi.²⁹ İlmiye sınıfı da medreselerden yetişirdi. Medrese eğitimini tamamlayanlara kadılık, müftülük, müderrislik, cami hizmetleri, kâtiplik vs. gibi görevler verilir. XV. ve XVI. Yüzyıllar Osmanlı medreselerinin yükselme devridir.³⁰ Fatih Sultan Mehmet'in 1453 'te İstanbul'u fethi sonrası sekiz tane kiliseyi medreseye dönüştürmüştür. Dönemin en iyi müderrislerini ders vermeleri için çağırtdı. Bu oluşturulan külliye "sahn-ı Seman" adı verilirdi. Bu medreselere ek olarak Fatih Sultan Mehmet sekiz medrese daha yaptırdı. Bu medreselere 'tetimme' adı verilirdi. Bu medreseler küçük ve kubbesizdirler. Sahn medreselerinde okuyan talebeye 'danişment' tetime medreselerinde talebeye 'softa' deniliyordu. Talebeye ders verenlere 'müderriş' yardımcılara 'muid' adı verilirdi zamanla Medreselerin çoğalması ile bilgili hoca bulmak zorlaştı dersler camilerde okutulmaya başlandı. Medreseler birer talebe pansiyonu haline geldi.³¹Os-

---

²⁵ AKYÜZ, s. 82.

²⁶ KODAMAN, s.160.

²⁷ Mehmet Altay KÖYMEN, "Alp Arslan Zamanı Selçuklu Kültür Müessesleri", *Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, IV, Ankara, 1975, s.77.

²⁸ Cahit BALTACI, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul, 1976, s. 7.

²⁹ KARAL, s. 6.

³⁰ BALTACI, s.15.

³¹ ERGİN, s. 98.

manlı devletinde her dönem eğitime önem verilmiştir; Fatih Sultan Mehmet, kendi medrese teşkilatını oluştururken, sıbyan mekteplerinde hocalık yapacaklar için İstanbul'daki Eyüp ve Ayasofya semtlerinde açtığı medreselere ayrı ayrı dersler koydurttu.³²

Medreseler çoğunlukla vakıf olarak ortaya çıkmışlardı. Devlet ileri gelenleri, sultanlar, alimler veya kumandanlar birer medrese açarlardı. Vakıf yoluyla medreseler gelir temin ederlerdi.³³ Tanzimat döneminde eğitimciler, ailenin ve devletin eğitim görevlerini çocuklara ve topluma olan sorumlulukları açısından ele almaya başlamıştır. Eğitim bir bilim olarak görülmeye ve eğitim bilim kitapları yazılmaya başlanmıştır. Okul ve sınıf ortamının düzenlenmesine, yeni ders araç gereçlerinin kullanılmasına, genel ve özel yeni öğretim yöntemlerinin denenmesine gidilmiştir. Örgün eğitim alanında İstanbul'da ve taşrada büyük çabalar gösterilmiş, bazıları günümüzde de etkinliğini sürdüren birçok okul kurulmuştur. Medrese dışındaki örgün eğitimde, ilk, orta, yüksek şekilde bir derecelemeye gidilmiştir. Örgün eğitimde mantıki sıra izlenmeye girişimler, esas olarak medreselerin tepkisinden kaçınmak medreseler ve geleneksel sıbyan mektepleri dışında yeni okullar açmak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Öğretim kurumlarında birlik olmadığı için, uzun yıllar **“medrese” “Tanzimat mektepleri” “askeri mektepler” “azınlık” ve “yabancı”** mektepler gibi çeşitli kaynaklardan çok farklı bilgi düşünce ideal ve dünya görüşüne sahip insanlar yetişmiştir.³⁴ Avrupa'daki gelişmelerin topluma tanıtılmasında ve eğitimdeki yenileşmelerde Avrupa'da görev yapan Osmanlı elçilerinin ve öğrenim gören aydınlarının önemli katkıları olmuştur. Tanzimat döneminde, siyasi gelişmeler sonucunda çeşitli din, dil ve kültürden oluşan ülke insanlarını bir arada tutmak için **“Osmanlılık”** ideali ortaya çıkmış ve bir Osmanlı insan tipi meydana getirmek için eğitimde de yararlanılmaya çalışılmıştır. Azınlık ve yabancı okullar çok büyük gelişmeler göstermiş, devlet için tehlike haline gelmeye başlamışlardır. Tanzimat'ın kökleşmesi için aydınlar ve memurlar yetiştirilmesi gerekli görülmüş, bu nedenle sivil okullara ve memur yetiştirilmeye fazla önem verilmiş. Medrese dışındaki okullarda, Osmanlıca denen Türkçe eğitim dili olarak benimsenmiştir. Mesleki ve teknik eğitimin temelleri atılmaya başlanmıştır. İlk kez öğretmen yetiştiren meslek okulları açılmıştır. İlk kez, kızlar için, orta dereceli okullar açılmıştır. Öğrenci ve öğretmenlerin kıyafetleri belirlenip düzenlenmeye başlanmıştır. Disiplin aracı olarak falaka- yasal olarak

---

³² KOÇER, s.7.

³³ Mustafa BİLGE, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul, 1984, s. 5.

³⁴ AKYÜZ, s.146.

kaldırılmıştır. Halk eğitiminin önemi daha iyi anlaşılmaya başlanmış, bu alanda gelişmeler görülmüştür.³⁵ Tanzimat'ın ilanı ile milli eğitim alanında önemli gelişmeler oldu. Tanzimat fermanının ilanı ile Tanzimatçılar eğitim müesseslerinde yeni düzenlemeler getirdiler. 1846 yılında eğitimde ıslahat yapmak üzere meclisi maarif-i muvakkat kuruldu. Meclisi maarifte eğitimde ile ilgili alınan kararlar padişah Abdülmecid'in onayından geçti. Bu kararlar sıbyan mekteplerinin ıslahı, rüştiyelerin çoğaltılıp düzenlenmesi, yüksek öğrenip basamağını oluşturacak bir darülfünun açılması, bütün bu işleri gerçekleştirecek daimi bir meclisi maarif'in kurulmasıydı. Bu amaçla aynı yıl Dar-ı Şura-yı Askeri reisi mühendis Ferik Mehmet Emin Paşanın başkanlığında ve Meclisi-i Vala Reisi Sadık Rıfat Paşa ile hariciye Nazırı Mustafa Reşit Paşa'nın ortak nezaretiyle 'meclis-i maarif-i umumiye kuruldu. Maarif İşlerinden doğrudan sorumlu olan bu meclis hükümete bağlı ilk örgün eğitimin çekirdeğini oluşturmuştur.³⁶

Rüştiye mektepleri; sıbyan mekteplerinin bir üst sınıfları gibi düşünülerek açılan rüştiyeler, Tanzimat devrinde ortaöğretim en alt basamağı haline geldi. 1848 yılında rüştiyelere muallim yetiştirmek amacıyla darü-l muallimin-i rüşdi açıldı. Mekatib-i umumiye nazırlığının kurulmasında sonra rüştiye mekteplerinin sayıları gittikçe artmaya başlandı. İlk kurulduğunda rüştiyelerin eğitim süresi dört yıl iken daha sonra altı yıla çıkarılmıştır.

İdadi mektepleri; 1845 yılında açılmaya başlayan idadiler. 11-14 yaşlarındaki talebeleri kabul ediyordu. İdadide okuyanlar üç sınıfı buldukları yerde, dördüncü sınıfı ise İstanbul'da toparlanarak hepsi birada ders görüyorlardı.

Mektep-i sultani; tazimattan sonra batı kültürü ile aydın bir sınıfın oluşması için '**Mektebi-i sultanî**' açıldı. Darülfünun; darülfünun sadrazam Fuat Paşa'nın emriyle 12 Ocak 1863 tarihinde eğitime başlandı. Daha sonra kapatıldı. II. Abdülhamid tahta çıkışının 25. Yıldönümünde Darülfünun-ı Şahane-iyi kurdu ve II. Meşrutiyet yıllarında darülfünun şubelere ayrılmıştır. **1911** yılında Darülfünun Ulum-ı şeriye ulum-ı hukukiye, ulum-ı tıbbiye, ulum-ı edebîye ve fünun şubeleri bulunmaktaydı.³⁷

1862'de rüştiyeyi bitirenlerin gidebileceği **Mekteb-i Mahrec-i Ahkâm** kuruldu. Bu mektep **1874**'e, Mekteb-i Mülkiye'nin ıslah edilmesine kadar sürmüştür. **1969** yılında Şura-yı Devlet Maarif dairesi tarafından hazırlanan 198 maddelik "**Ma-**

³⁵ AKYÜZ, s.146.

³⁶ TUTSAK, s.5.

³⁷ TUTSAK, s. 8.

arif-i Umumiye Nizamnamesi” çıkarılmıştır. İlköğretim mecburi kabul edilmiştir. Okulların sınıf ve dereceleri belirlenmiştir. Sıbyan okulları; beşyüz haneli kasabalarda açılacak ilköğretimin birinci kademesi olan rüştiyeler okulları, beşyüz haneli kasabalarda açılacak ortaokul olan idadiler; vilayet merkezlerinde açılacak liseler olan sultaniler; İstanbul’da açılacak üniversite olan Darül-fünunlar.³⁸ Sıbyan mektepleri ile ilgili **“Mekاتب-i Sıbyan-ı Müslime”** adlı bir komisyon Sultan Abdülaziz döneminde kurulmuştur. Bu komisyon çalışmalarını **1868** yılında tamamlayıp on maddelik bir talimatname yayınladı.³⁹

Tanzimat döneminin Öğretim programlarında genellikle sıbyan mekteplerinin dersleri, elifba, amme cüzü ve öteki cüzler, Türkçe lügat, ahlak, yazı, ilmihal, Türkçe tecvid, Kur’an, hıfz-ı Kur’an, gibi dersler okutulurdu. Öğretim araç ve gereçleri; talimat, Mekke, Medine ve Arabistan’ın öteki yerlerinde kullanılan ve siyah taş, tahta denen, üzerin yazı yazılan levhaların padişah tarafından her okula gerekli sayıda gönderileceğini, bunların yazı yazma ve okumayı öğrenmekte yararlı olduğunu söylüyor. Öğretim yöntemi ise öğrenciler bilgi düzeylerine göre gruplara ayrılacaktır. Fakat bu henüz bugünkü anlamda sınıflaştırma değildir. Kız v erkek öğrenciler karışık değil, kendi aralarında oturacaklardır. Öğretim süresi; 7 yaşına giren çocukların sıbyan mekteplerine devamı zorunludur. 4-5 yaşlarındaki çocuklar, ana- babaları isterlerse okula kabul olunur. 7 yaşına girip de okula gitmeyen çocukları özel memurlar ve mahalle imam ve muhtarları izleyecek ve velileri cezalandıracaktır. 7-13 yaş arasında olup ailesinin geçimi için çalışması gerekli olan çocuklar akaid-i diniye (dini bilgiler) öğrenmek için sabahları bir saat okula geleceklerdir. Okulların öğretim süresi 4 yıldır. Fakat gerekli bilgilerin bir saat okulda tutulabilirdi. Disiplin; falaka şeriatta olmadığı için kaldırılmıştır. Hoca tembel ve suçlu öğrenciye somurtarak, onu namusuna dokunmayan sözlerle azarlayarak, ayakta tutacak, bedeni hizmetlerde kullanılacak, kulağını “incitmeyecek kadar” çekecek, ya da velisinin izni ile ‘yaban asması, yasemin çubuğu’ gibi yumuşak şeylerle, falakaya yatırmadan ve nazik organlarına vurmadan, dayanmasına göre çocuğu hafif biçimde dövecektir. Tazminatın ilanından sonra sıbyan mekteplerinin hocaları ile ilgili bir bilgi bulunmayan talimatnamede mekteplerin hocaları için “Muin-i Mekatip” adıyla müfettişlikler kuruldu.⁴⁰

Tanzimat eğitiminin felsefesi, batı ilmi ve doğu kültürüdür. Medrese ve Enderun eğitiminin yetmediği daha XVIII. Asra girerken anlaşıldı. Batı ilmi getiren ilk

³⁸ Necdet HAYTA, Uğur ÜNAL, *Osmanlı Devletinde Yenileşme Hareketleri*, Ankara, 2008, s. 158.

³⁹ KODAMAN, s. 58.

⁴⁰ AKYÜZ, s. 115.

büyük yüksekokullar, XVIII. Asırda açıldı. Kızlar için resmen orta öğretim veren ilkokul, 1858’de açılan İnas(kız) rüşdiyyeleridir. İlkokula “mekteb-i ibtidai”, ortaokula “rüşdiyye” liseye “idadi” kolej “sultani” deniyordu. 1847’de darü-l muallimin (erkek öğretmen okulu), sonra lise derecesinde ilköğretim veren okul olarak darü-l muallimat (kız öğretmen okulu), sonra bunların yüksek kısımları açıldı. Türk maarif sisteminin belleğini teşkil etti.⁴¹ Dönemin sıbyan mektepleri hocalarının niteliği konusunda talimatta bir kayıt yoktur. Geleneksel durum sürmektedir.⁴²

1869 Maarifi umumiye nizamnamesi ile ilgili bazı hükümler (sıbyan mektepleri), her mahalle ve köyde en az bir mektep Müslüman, Hristiyan karışık yerlerde her toplum için ayrı bir mektep bulunacaktır. Sıbyan mekteplerinin inşa, tamir ve öğreten masrafları ilgili toplum tarafından karşılanacaktır. Öğretmenler nizamnameye göre seçilip atanacaktır. Sıbyan mekteplerinin süresi 4 yıldır ve programı şöyledir; usul-i cedide veçhile elifba, kuran-ı kerim, tecvid, ahlak risaleleri, ilmihal yazı talimi, muhtasar fenn-i hesap, muhtasar tarih-i Osmani muhtasar coğrafya, malumat-ı Nafia risaleleri. Kızların 6-10, erkeklerin 7-11 yaşları arasında mektebe devamları zorunludur. 10-13 ilköğretim zorunluluğunun uygulanışı ve buna uymayan ana babalara verilecek para cezalarıyla ilgilidir. Nizamname, yalnızca beden- ruhi önemli kusuru olan çocukları, ailesinin geçimini sağlamak zorunda olan çocukları, en az yarım saat uzakta bir okula gitmesi gerekenleri, evinde okuyup yazarlardı.⁴³

Tanzimat döneminde orta öğretimde yenilik ve gelişmeler; Tanzimat dönemi orta öğretim üç tür okul halinde şekillenmiştir. Rüştiye, idadiye, sultaniyedir. Rüştiyeler; ilk kuruldukları zaman, sıbyan mekteplerinin daha iyi öğretim veren üst sınıfları gibi düşünülen rüştiyeler, Tanzimat döneminde çok geçmeden gene orta öğretimin en alt düzeyindeki okullar haline gelmiştir. Askeri olanların dışındakilere mülkiye rüştiyeleri de denir. İdadiler; 1846’dan sonra rüştiyeler ve 1850’de açılan Darül-maarif’de, sıbyan mekteplerinden gelen öğrencilerin programları izletebilecek düzeye ulaştırılmaları için açılan özel sınıflara ve bu kurumlara kaynak olan bazı sıbyan mekteplerine de idadi adı verilmiştir.

Sultaniler, ilk liseye verilen isim idi. 1868 yılında kurulan ve Fransızların ısrarıyla Fransızca beş yıllık eğitim yapan Galatasaray Sultanisi olmuştur. Müslüman

---

⁴¹ ÖZTUNA, s.175.

⁴² AKYÜZ, s.148.

⁴³ AKYÜZ, s.150.

ve gayr-i müslim öğrencilerin yer alacağı okulun yönetimi Fransızların elinde olmuştur.⁴⁴

Tanzimat döneminde yükseköğretimde yenilik ve gelişmeler; bir Darülfünun kurulması 1846'da kararlaştırılmış ve o tarihte bir kurum için bir binanın temeli atılmıştır. Böyle bir kurum 1863'te açılabilmiştir. 1846'da kurulması kararlaştırılan Darülfünun Müslim ve gayrimüslim bütün Osmanlı tebaasının yanyana okuyup yetişebilmelerini, yatılı bir okulun eğitim şartları içinde kazanacakları ortak bilgiler ve özelliklerle, Batılaşma yolunda olan devletin kamu hizmetlerinde yer almalarını sağlamak ve medreselerin dışında dini gelenek ve etkilerden uzak modern bir üniversite eğitimi yapmak amacını güdecektir. Darülfünun, 13 Ocak 1863, kimyager Derviş Paşa'nın konuşması ile açıldı. O, mühendishane de okumuş, sonra Avrupa'ya gönderilen öğrenciler arasında yer almıştır. Tanzimat döneminde yüksekokullar arasında **Mekteb-i Mülkiye ve Mekteb-i Tıbbiye-i mülkiyedir.**⁴⁵

Tanzimat döneminde ilk sanat okulu kuruldu. Kimsesiz ve yetim çocukların alındığı bu okula, daha sonra “**ıslahhane**” adı verildi. **1865**'te Kapalıçarşı esnafının çıraklarına eğitim veren Cemiyet-i Tedrisiyye-i İslamiyye kuruldu. Bu okul **1873**'te Müslüman yetimler için lise düzeyinde eğitim verecek olan Darüşşafaka'nın temeli oldu. **1867** yılında tıp ve eczacılığın ayrı şekilde teşkilatlanması için Eczacılık Okulu kuruldu.⁴⁶ **1842**'de Yeşilköy'de ziraat talimnamesi, adıyla ilk olarak uygulamalı bir tarım okulu açılmıştır. Amerikalı, Fransız, ermeni uzmanların görevlendirildiği okula Hristiyan öğrencilerde alınmıştı. Tanzimat döneminde mesleki ve teknik öğretim alanında daha önemli girişimler erkek ve kız teknik öğretim ve eğitim konusunda yapılmıştır. Erkek teknik öğretim okulları teknik öğretim okullarına girişim sayılır.⁴⁷

Meşrutiyet Dönemi (**1876-1878**) eğitim ile ilgili bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu dönemde maarif teşkilatının esasını, Nazırın başkanlık ettiği hem karar hem de yürütme meclisi durumunda olan, ancak esasta karar organı olmaktan öteye geçemeyen Maarif-i Umumiye Meclisi temsil etmektedir. 1881'de “**Mekatib-i Sıbyaniye**” idaresinin adı “**Mekatib-i İptidaiye**” olarak değiştirilmiştir. 1882'de Telif ve Tercüme İdaresi ile Matbaalar İdaresi kaldırılarak yerlerine “**Encümen-i Teftiş ve Muayene Heyeti**” kurulmuştur.⁴⁸

⁴⁴ Sinan- Metin, KUNT, AKŞİN, *Türkiye Tarihi*, C. 3. Cem yayınları, İstanbul, 1988, s. 147.

⁴⁵ AKYÜZ, s.155.

⁴⁶ HAYTA, s. 161.

⁴⁷ AKYÜZ, s.158.

⁴⁸ KODAMAN, s.459.

Kanun-ı Esasi’de eğitimle ilgili olan maddeler, emri-i tedaris serbesttir. Muayyen olan kanuna tebaiyet şartıyla her Osmanlı umumi ve hususi tedarise mezundur hükmü yer alır. Anlamı; öğretim işini (konusunu) herkes özgürce yapabilir. İlgili kanuna uymak şartıyla her Osmanlı vatandaşı genel ve özel öğretim yapmaya izindir. Osmanlı ülkesinde bulunan çeşitli toplumların ‘umur-ı itikadiyelerine mütallik olan usul-i talimiyeye hanel getirilmeyecektir’ denir. Bu ‘ülkedeki çeşitli dinsel inanışlardaki toplumların din ve inanışlarına ilişkin öğretim yöntemi ve biçimine dokunulmayacaktır.’ anlamındadır. Aynı madde, ülkedeki tüm mekteplerin devletin denetiminde olduğunu da belirtir. Osmanlı efradının (bireylerinin) tümü için tahsili maaşın (öğrenimin) birinci mertebesi ilköğretim zorunlu olacak ve bunun derecat ve teferruatı (ayrıntılar) nizam-ı mahsus (ayrı bir düzenle) ile tayin kılınacaktır.⁴⁹

Bu devirde ilk-orta öğretim yaygınlaşmış, ilk kez özürülüler için eğitim kurumları oluşturulmuştur. İlköğretim iki kısma ayrılmıştır. Birincisi geleneksel eğitime devam eden Sıbyan Mektebi, ikici ise iptidai Mektebi’dir. Genel eğitim hizmetlerinin halka götürülmesi için önceliğin Müslüman nüfusun çok olduğu bölgelere verilmesi, dönemin ilköğretim siyasetinin temelini teşkil etmiştir. Yine ilkokullara öğretmen yetiştirmek amacıyla, pek çok vilayet merkezinde “Darül-muallimin” açılmıştır.⁵⁰ Sultan II. Abdülhamid döneminde açılan eğitim kurumlarından birisi de 1892’de açılan Aşiret Mektebi’dir. Bu mektepte, daha çok Arap bölgeleri olmak üzere, aşiret bölgelerini muhafaza etmek için ağa çocuklarının Osmanlı kültürüyle yetiştirilmesi sağlanmıştır.⁵¹

Mutlakiyet döneminde de eğitim alanında bazı yenilikler yapılmıştır. Birçok meslek ve sanat okulu açılmıştır. İlk kez özel eğitim alanında bir girişim olmuş, sağır, dilsiz ve körler için bir okul açılmıştır. Yerli ve yabancı özel öğretim büyük gelişme göstermiştir. Genel eğitimde ve okulların yaygınlaşmasında önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Bu dönemde okullar, öğretmenler, Programlar, kitaplar, basın sıkı bir denetim altına alınmış, yeni düşünceler engellenmeye çalışılmıştır. Programlardan hayata dönük ve bazı başka dersler çıkarılmış, din ve ahlak derslerinin saatleri artırılmıştır. Eğitimin amaçları, ders kitapları, programlarda buna özen gösterilmiştir. Öğretmenliğin meleklesmesine ilişkin kâğıt üzerinde de kalsa bazı önemli hukuki düzenlemelere başlandığı görülür. İlk kez ülke çapında eğitim istatistikleri yayınlanmaya baş-

---

⁴⁹ AKYÜZ, s.205.

⁵⁰ HAYTA, ÜNAL, s.182.

⁵¹ KODAMAN, s. 467.

lanmıştır.⁵² Bu dönemde Darülfünûn'a Tıbbiye ve Hukuk mekteplerine ek olarak, İlahiyat, Fen ve Edebiyat kısımları açılmıştır. Hukuk, Sanây-i Nefise, Ticaret ve Mühendis Mektepleri kurulmuş, Harbiye, Mülkiye ve Askeri Tıbbiye'nin programları genişletilmiş, yeni yüksek ve mesleki okullar açılmıştır.⁵³

II. Meşrutiyet Dönemi Eğitim çalışmalarında bazı yenilikler yapılmıştır. Siyasi hayat ve fikir hareketleri birden canlanmış, yayın özgürlüğüne kavuşma yanında, özellikle balkan savaşları, aydınları toplumsal sorunları ve dertleri acımasız bir dille ortaya koymaya itmiştir. Eğitim sorunları da, üzerinde önemle durulan bir alan olmuştur. Bu dönem '**hürriyetçi**' bir yapı oluşmuş, bu da okullara yansımıştır. Bu nedenle okullara '**hürriyetçi mektepler**' denildiği olmuştur. Balkan savaşlarında (1912-1913) sonra, toplumda eğitim konularına ilgi artmış adeta herkesin gözü açılmış, eğitim işleri yalnızca maarif nezaretinin işi olmaktan çıkmıştır. Balkan savaşları sonrası 'çökmekte olan devleti eğitim ve öğretmenler kurtaracaktır.' Şeklinde bir görüş benimsenmiştir. Kızlar için ilk kez bir yükseköğretim kurumu açılmıştır. Dönemin sonuna doğru sıbyan mekteplerinin çoğu kapatılmıştır. Okul öncesi eğitimde ilk ciddi adımlar atılmıştır.⁵⁴ Anayasada devletin resmi dilinin Türkçe olduğu belirtilmiştir; bu yüzden itihatçılar, devlet okullarında Türkçenin zorunlu öğretim dili olmasını ve özel okulların da Hükümet denetimi altına alınmasını istemişlerdir.⁵⁵ II. Meşrutiyet'in ilanından sonra çeşitli kuruluşlarda olduğu gibi Maarif Nezareti'nde yeni uygulamalara gidilmiş;1910'da bir "**Tedrisat-ı Âliye Dairesi** tur.⁵⁶ Medreselerin ıslahı için fikirler ve teşebbüsler yaygınlaşmıştır. Öğretmen yetiştirmede yenilikler yapılmış, önemli adımlar atılmıştır. Öğretmenler ilk kez bu dönemde mesleki örgütler kurmuşlardır. Eğitimde niceliğe, yani okul öğrenci ve öğretmenleri sayıca arttırmaya öncelik verilmiş, niteliğin önemi konusunda bazı görüşler ve uygulamalar görülse bile nitelik hemen her zaman ikinci planda kalmıştır. Programlara sosyal, siyasal muhtevalı, hayata dönük bazı dersler girmiştir. Daha önce öğretimde öğretmen, kitap, hafıza çok önemli idi. Meşrutiyet döneminde bunların yerine tabiat, eşya, alay, deney getirildi. Bu, o dönem için "**ihtilalci bir pedagoji**" demektir. Eğitim bakanlığı ilk kez ülkenin renkli eğitim haritalarını yayınlamıştır. Meşrutiyet dönemi eğitimde özellikle yöntem ve teknikler ilişkin yenilikler eğitime,

---

⁵² AKYÜZ, s.206.

⁵³ HAYTA, s.183.

⁵⁴ AKYÜZ, s.241.

⁵⁵ HAYTA, s.207.

⁵⁶ KOÇER, s.172.

ortak ve kesin bir amaç gösterilmemiştir.⁵⁷II. Meşrutiyet'in ilanından sonra 1910'da Tedrisat-ı Aliye Dairesi kurulmuştur. Savaşlarda şehit olanların çocukları için “**Darül-Eytam Genel Müdürlüğü**” ile Darül Eytamlar kurulmaya başlamıştır. Emrullah Efendi, 1909'da milli eğitimde gelişmeyi sağlamak amacıyla Maarif-i Umumiye Kanun Layihası hazırlamıştır. Layihada eğitim sorunları ele alınmıştır.⁵⁸

Medreseler; II. Abdülhamid (1876-1909) maarifiyle ilgili kanunları gerçek hayata geçirmiştir. Bu konudaki eksiklikleri gidermiştir. Bu devirde çok sayıda iptidai, rüşdi ve idadi mektepleri açıldı.⁵⁹ Bu mevcuda 15 tane ilk yatılı mektebi, 87 lise ve orta mekteplerin ilk kısımlarını ve Darül muallimin mekteplerine 22 tatbikat ilave ettiğimizde sayı 4.894'ü bulunmaktadır. 1923 yılında devlet ve evkaf tarafından yaptırılmış 2.694 mektep vardı. Mektep olarak inşa edilmeyen 1.207 bina yine devlete aitti. Eğitime uygun olmamasına rağmen bu binalar mektep olarak kullanılıyordu. 959 mektep binası kira karşılığında temin ediliyordu. Cumhuriyet devrinde temel eğitim dersleri, devletin felsefesine uygun olarak tekrar düzenlendi. **1924** yılında konulan müzahabat-ı ahlakiye ve malumat-ı vataniye dersleri 1926 yılında yurt bilgisi dersine çevrildi. Türkçe, tarih, coğrafya, hayat bilgisi derslerinin saatleri arttırıldı. Din derslerinde birtakım değişikliklere gidildi. 1924 yılında temel eğitimin ders programında bu ders kuran-ı kerim ve din dersleri olarak geçmektedir.⁶⁰

Tarihimizde yabancı okullar; tüm dünyada özellikle ülkemizde yüzyıllarca misyonerlerin faaliyetleri sürdürme, güçlü bir teşkilatı, parayı ve siyaseti gerektirir. Bütün misyonerlerin özellikle Amerikan misyonerlerinin çok güçlü bir teşkilatları vardı. Bu teşkilat sadece Anadolu, Suriye ve Rumeli'de yedi üniversite, kırk üç yüksekokul, 417 tane de ortaokul ve lise seviyesindeki öğretim kurumu ve ruban kuruluşunu idare edebilecek bir güce sahiptir. Okullar, ruhban kuruluşları, vakıflar, hastaneler vs. gibi kurumlar, birer misyoner merkezidir. Ayrıca bunların bağlı oldukları üst seviyeden idare merkezleri de vardır. Bütün strateji bu üst seviyedeki merkezlerce hazırlanır.

Misyonerliğin amaçları; misyonerliğin iki önemli amacı vardır; birincisi ülkemizdeki gelişmeleri, çalışmalarını baltalamak, kendi özel amaçlarına ulaşmaktır.⁶¹Osmanlılarda ilk yabancı okul 1583'de 5 Cizvit rahibin İstanbul'a gelmesi sağlanmış ve

---

⁵⁷ AKYÜZ, s. 242.

⁵⁸ HAYTA, s. 208.

⁵⁹ TUTSAK, s. 12.

⁶⁰ TUTSAK, s. 5 vd.

⁶¹ Necmettin TOZLU, *Kültür ve Eğitim Tarihimizde Yabancı Okullar*, Ankara, 1991, s. 248.

bunlar Galata'da bir kiliseye yerleşmişler ve hemen bir okul açmışlardır. Osmanlı'da ilk Protestan Amerikan misyoner okul da Temmuz 1824'de Beyrut'ta açılmıştır. Bundan sonra yabancı okullar hızla artmıştır.⁶²

Osmanlılarda azınlık ve yabancı okullar; Rum okulları, Rumların kiliselere bitişik olarak sıbyan mektepleri vardı, bu kurumlarda papazlar, temelde dini bir eğitim öğretim yaparlardı. İstanbul 'da fetihten önce kurulmuş bulunan Fener Rum Mektebi adında yüksek düzeyde bir okul, Osmanlı döneminde gelişerek faaliyet gösterdi. Burada Yunan dili, felsefe, ilahiyat, tıp, riyaziyyat, fizik bilimler okutuluyordu.

Ermeni okulları; Ermeniler özellikle 18. yüzyılda da okullar açmaya başlamışlardı. 1745 ve 1828'de İstanbul'da kız mektepleri de açmışlardır. Kuruluşu eski, Bitlis'teki bir okula, 1710'dan itibaren gelişip çeşitli bilimleri okutmaya başladığından Darülfünun denmiştir.

Yahudi okulları; İspanya'dan kovulan Yahudilere Osmanlı devleti kucak açmış ve onları İstanbul'a yerleştirmiştir. Gelirken matbaalarını da beraber getirmişler ve İstanbul 'da açtıkları okullarda İbranice, dilbilgisi, Musevilik, hesap, hendese tarih, coğrafya okutmuşlardır. Fakat 17. Yüzyılın ikinci yarısında, din tartışmaları vs. nedeniyle eğitimlerinde de bir gerileme gözlenir.⁶³

Yabancı okulların değerlendirilişi iki şekilde yapılır; birincisi mükemmel bir teçhizatla öğretim kadrosuna, idareye ve eğitim- öğretime sahip olan okullar, diğeri ise sadece dini telkin ve tesir peşinde koşan kalitesiz, alelacele açılmış propaganda yuvalarıdır. Okullarda Amerikan arkadaşlık servisleri ve akşam kurslarıyla hem Amerikan kültürü aşılanır hem de Hristiyan bir temel oluşturmaya çalışılır. Okulların ve öğretmenlerin amaçları kutsal kitaptan alınır. Öğretmenler aracıdır. Okullar kilisenin birer vasıtası olarak, ülkemizin çalkantılı dönemlerinde üzerlerine düşeni yaparlar, değişiklere göre kilise ve okullar yeniden yapılır.⁶⁴ Okullar, esas yetiştirme metotlarından birisi olarak kabul ettikleri öğrencilerle tek tek irtibat kurma yolunu seçer, onlara hayat anlayışlarını ve felsefelerini kolayca enjekte eder ve benimsetirler. Ülkemizin insani kaynaklarını kendi menfaatleri paralelinde geliştirmeye çalışır, kültürel etkileşime zihinleri ve toplumu açık tutmaya çalışır ve batı dünyasının propagandasını yaparlar. Okulların kapanış sebeplerini sadece dini öğretimin kaldırılışı değildir.

---

⁶² AKYÜZ, s. 93.

⁶³ AKYÜZ, s. 94.

⁶⁴ TOZLU, s. 320.

Türkiye’deki milli uyanış okullarda etkileri: kültür derslerini okutma mecburiyetleri, en azından bir müdür yardımcısının Türk olması zorunluluğu, vergiye tabi olmaları ve bu kabil sebeplerden dolayı okullar kapatılır.⁶⁵ Kapatma işlemleriyle birlikte yabancı okulların uymaları gerekli olan şartlar belirlenir. Kitaplarda Türkler hakkında ne zararlı ne de onların geçmiş ve hâlihazır tarihlerini aşağılayıcı herhangi bir ifadeye yer verilmeyecektir. Türk tarih ve coğrafyasına dair kasti ve ihmale dayalı yanlışlıklarda olmayacaktır. Ders kitaplarında herhangi bir yabancı ülkenin propagandası yapılmayacaktır.⁶⁶

Osmanlılarda askeri eğitim ve öğretim kurumları; Osmanlılarda askeri eğitim öğretim için Acemioğlanlar mektepleri, mehterhane, cambazhane adında kurumlar ve ayrıca çeşitli askeri sanat mektepleri vardı.

a) Acemioğlanları mektebi; Enderun Mektebi’nin öğrenci kaynaklarında açıklarken gördüğümüz pençik, devşirme usulleri ile (ve zamanla az da olsa Türklerden) sağlanan oğlanların özellikle askeri ve bedeni bakımdan eğitildikleri, daha çok kışla görünümündeki bu kurumlara acemioğlanlar mektepleri denirdi.

b) Mehterhane; askeri mızıkâ mektebidir.

c) Cambazhane; saray cambaz ve hokkabazlarını yetiştiriyordu. Orduda bir cambaz sınıfı vardı. Tophane; top döküm ve yapımı ile ilgili askeri sanat mektebidir.

d) Humbarahane; havan topu denen topların dökümü ve yapımı ile ilgili askeri sanat mektebidir.

e) Tüfekhane; tüfek yapımı ile ilgili askeri sanat mektebidir. Kılıçhane; kılıç v ekisi aletlerinin yapıldığı askeri sanat mektebidir.⁶⁷

Osmanlılarda memur yetiştiren kurumlar; Bab-ı Ali Mektebi; Osmanlı hükümeti anlamına gelen Bab-ı Ali aynı zamanda ülkenin en önemli memur yetiştiren kurumu idi. Kethüda bey dairesi, kethüda bey sadrazamın yardımcısı idi ve askeri dâhili işlere bakardı. Divan-ı Hümayun kalemi, padişahın gelen emir ve fermanlar ile padişaha Bab-ı Ali’nin takdim edeceği yazıların yazıldığı daha çok siyasi ve harici konularda ilgili bir daire idi. Bu iki daireye genellikle memur çocukları 12 yaşlarında başlardı. **Bab-ı Defteri Mektebi,** devletin maliye işleri ile ilgili dairesi olan Bab-ı defterdarı içinde memur adaylarına bazı teknik, bürokratik bilgiler ve bu alanda siyakat

⁶⁵ TOZLU, s. 325.

⁶⁶ TOZLU, s. 326.

⁶⁷ AKYÜZ, s. 93.

denen bir yazı çeşidi öğretilirdi. Mahkeme memur adaylarının yararlandığı **Bab-ı Fetva mektebi** ile askeri işler için sivil memur adaylarının yararlandığı **Bab-ı seraseri mektebinde** memur yetiştirme kurumlarıydı.⁶⁸ II. Mahmut, asri manada bir “memurluk” mesleği kurulmasına teşebbüs etti ve memurları, dâhiliye ve hariciye olmak üzere iki sınıfa ayırarak, onları rütbelere ve derecelere göre maaşa bağladı. Ayrıca şehreminliği kaldırarak, yerine “**ih̄tisap Nazırlığı**” kurdu.⁶⁹

Osmanlılarda halk eğitimi; Osmanlılarda eğitim-öğretim kurumları sıbyan mektepleri, medreseler ve Enderun Mektebi idi. İstekli ve yetenekli kişilerin, halkın bir şeyler öğrendiği, bilgilerini geliştirdiği başka kurumlar, yollar da vardı. Böylece halk eğitimine imkân sağlanıyordu. Osmanlılarda halk eğitiminin verildiği yerler, camiler, genel eğitim ve konferans yeri, siyasi eğitim yeri, tekke, zaviye, dergâhlar, kütüphaneler, sahaflar, kitapçılar ve devlet adamlarının, zenginlerin konakları, bilginlerin ediplerin, sanatçıların evleri, kahvehanelerdi.⁷⁰

Vakıfları Türk eğitim tarihindeki yeri; vakıf kişilerin özel servetlerini toplumun yararına bağışlamaları, bu amaçla bazı kurumlar meydana getirmeleri ve bu hukuki sistemin adıdır. Türklerin İslamiyet’i kabul etmelerinden sonra birçok toplum hizmetleri bu yolla sürdürüldüğü gibi, eğitim öğretim hizmetleri de yüzyıllarca devlet bütçesinden karşılanması gereken bir kamu hizmeti olarak düşünülmediği için vakıf yoluyla fertler tarafından sağlanmıştır. Vakıf sistemi ile medrese, sıbyan mektebi, kütüphane, cami, han, hamam, çeşme yapılmıştır. Vakıflar eğitim-öğretim alanındaki iki şekildeydi; örgün eğitimle ilgili vakıflar yaygın eğitimle ilgili vakıflar olarak isim verilirdi.⁷¹ Osmanlı Devletinde vakıflar; vatandaşın canını, malını, hürriyetini muhafaza ve asayişini temin etmekle mükellefti. Bayındırlık eseri yaptırmakla, vatandaşın okutmakla, ibadeti için mabet yapmakla mükellef değildi. Yollar, köprüler yapmıştır ama bunlar askerinin geçebilmesi ve dolayısıyla devlet düzeninin ayakta kalması içindir. Doğrudan vatandaşa müteveccih değildir. Vatandaşa müteveccih bayındırlık ve maarif eserleri, Tanzimat ile modern dönemde başlar.⁷²

Osmanlılarda Eğitimin İdari Teşkilatlanması; Şeyhülislam ulemanın ve padişahın öğretmenleri de ulemanın başında gelirler. Müftü ve hocalar vezirlerden daha yukarı düzeydedir. Müderrisleri tayin ve azleden medreselerin bakımı ve yetkili makam

⁶⁸ AKYÜZ, s. 97.

⁶⁹ HAYTA, s. 105.

⁷⁰ AKYÜZ, s. 99.

⁷¹ AKYÜZ, s. 103.

⁷² ÖZTUNA, s. 161.

şeyhislanlıktı. Medreselerin merkezdeki üst yönetim organları, ders vekâleti kanalı ile şeyhislanlık, Rumeli ve Anadolu kazaskerliğindedir. Taşrada müftü ve kadıların yetkileri vardır. Medrese düzeyinde ise yönetim yetki ve sorumluluğu müderris ve mütevellidedir. Sıbyan mekteplerinin yönetiminde müftü, kadı ve mektebin hocası yetkilidir. Vakıf yolu ile kurulanlarda mütevellininde görevleri vardır. Enderun Mektebi'nin yönetimi saraya aittir.⁷³

Eğitimde ilk Yenileşme Hareketleri Dönemi; Osmanlı devleti'nde 1743'te hendeshane, 1776'da askeri deniz okulu Mühendishane-i Bahr-i Hümayun açılmıştır. I. Abdülhamid, III, Selim, II. Mahmut dönemlerinde yenileşmeler sürmüştür. Eğitimde yenileşmeye askeri okullar açılarak başlanmıştır. İlk kez batı dilleri (Fransızca, İngilizce) programlara gidilmiştir. 1826'da yeniçeri ocağı kaldırılmıştır. İlköğretim zorunluluğu ilk kez bu dönemde getirilmiştir. Batı ile ilişkiler artmış ve ilk kez 1830'larda Avrupa 'ya öğrenci gönderilmiştir. Türkçe yayınlanan ilk gazete, **Takvim-i Vekâyi** adıyla bu dönemde çıkmıştır.

Yenileşme döneminde açılan askeri okullar; Mühendishane-i Bahri Hümayun, Mühendishane-i Berri-i Hümayun, Tophane-i Amire ve Cerrahhane-i Mamure, Mektebi-i Fünun-ı Harbiye Mızka-ı Hümayun Mektebi.⁷⁴ 1826'da Yeniçeri Ocağı'nı kaldırılmasından sonra Mekteb-i Harbiye kuruldu, Harbiye'nin kuruluşu çağdaşlaşma tarihinin en önemli olaylarından biri olarak tarihteki yerini aldı.⁷⁵ Mızka-ı Hümayun Mektebi'nin kurulması ile yeni askeri talim, yürüyüş ve kıyafetler için Mehterhane müziği uygun düşmüyordu, Osmanlı Devleti modern ordu icabı yeni musiki teşkilatı kurarken batı müziğine de alışmış oldular.⁷⁶

Yenileşme döneminde açılan sivil okullar; rüştiye mektepleri; sıbyan mektepleri ile askeri okullar arasında yer alan ve adına rüştiye denen yeni bir okul kurulması daha kolay göründü. Çocukların rüş yaşına kadar bu yeni okullar da okumaları düşünüldüğü için bunlara Rüştiye adını Mahmut vermiştir.

Mekteb-i Maarif-i Adliye; rüştiye düzeyinde olan ve özellikle sivil memur yetiştirmeyi amaçlayan bu okul II. Mahmut'un mahlası 'adli' olduğu için bu adı almıştır. Rüştiye düzeyinde olan ve gerek halka memur olacaklara yanlışsız yazı yazabilme bir konuyu kaleme alabilme öğretimi yapmak üzere kurulmuştur.⁷⁷ İlköğretim zorun-

⁷³ AKYÜZ, s. 101.

⁷⁴ AKYÜZ, s. 133.

⁷⁵ HAYTA, s. 110.

⁷⁶ Osman TURAN, *Türk Cihan Mefkûresi Tarihi*, C. II, İstanbul, 1993, s. 267.

⁷⁷ AKYÜZ, s. 137.

luluğu nasıl getirilmiştir; ilköğretim zorunluluğu ile ilgili bir girişim eğitimde ilk yenileşme döneminde rastlar. Bu II. Mahmut'un 1824'te yayınladığı bir fermandır. Okuma yazmanın gereği üzerinde duran fermanlar çıkarılmışsa da 1824 fermanı bu konuyu geniş olarak ele aldığı için zorunluluğu getiren ilk belge kabul edilmektedir.⁷⁸ II. Mahmut, "ilköğretim her yurttaş için zorunlu hale getirildiğini, okuma ve yazma öğrenimiyle birlikte dini bilgilerin de öğretilmesi gerektiğini" halka ilan etti. Bu ifadede yalnızca İstanbul için ilköğretimi zorunlu gördüğü anlaşılan bu ferman eğitim tarihimizde büyük önem taşır.⁷⁹ Osmanlılarda eğitim kurumları dışında, eğitim alınan başka yerlerde vardı, Osmanlılarda eğitim- öğretim kurumları sıbyan mektepleri, medreseler ve Enderun mektebi idi. İstekli ve yetenekli kişilerin, gerekse halkın bir şeyler öğrendiği, bilgilerini geliştirdiği başka kurumlar, yollar da vardı. Böylece bunlar hem otodidakt yetişmeye hem de halk eğitimine imkân sağlıyorlardı. Osmanlılarda halk eğitimi kurumları ve otodidakt yetişme yolları; camiler, genel eğitim ve konferans yer, siyasi eğitim yeri, tekke, zaviye, dergâhlar, kütüphaneler, sahaflar, kitapçılar ve devlet adamlarının, zenginlerin konakları, bilginlerin ediplerin, sanatçıların evleri, kahvehanelerdir.⁸⁰

Kurtuluş savaşı döneminde eğitimin temel özellikleri; kurtuluş mücadelesi eğitimi derinden etkilenmiş, eğitimde de bu mücadeleye devam katkıda bulunulmuştur. Savaşın en yoğun olduğu bir zamanda Ankara'da bir eğitim kongresi toplanmış, burada Mustafa Kemal Atatürk çok önemli bir konuşma yapmıştır. Bu olayın eğitim tarihimizde büyük değeri vardır. Halkın milli kurtuluş davası yolunda bilgilendirilmesi amacıyla halk eğitimi çalışmaları yapılmıştır.⁸¹

Cumhuriyet devrinde eğitim alanında bazı gelişmeler olmuştur; İstanbul'da Cumhuriyet döneminde Maarif Nezareti bulunmaktaydı bundan başka Ankara'da Maarif Vekilliği mevcuttu. Maarif Vekâleti Büyük millet meclisine bağlı 48 vilayetteki maarif idarelerinde 682'si kapalı alan 3.495 iptidai mektebi, 3.316 iptidai mektebi muallim, 5 tam devreli sultani, 32 dokuz senelik sultani ve idadi, 13 darû-1 muallimin, 4 darû-1 muallimat devraldı. Maarif Vekâleti okulların teşkilat ve programlarında bir değişiklik yapmadı. Cumhuriyet'in kurulması ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile (3 Mart 1924) eğitimde köklü değişiklikler yapıldı.⁸² Öğretim Birliği hakkındaki kanunun kabulünden bir yıl önce 1 Mart 1923'de Atatürk, Büyük Millet Meclisinde yap-

⁷⁸ AKYÜZ, s. 140.

⁷⁹ HAYTA, ÜNAL, s. 109.

⁸⁰ AKYÜZ, s. 99.

⁸¹ AKYÜZ, s.289.

⁸² TUTSAK, s.15.

tığı açış konuşması ile bu önemli konun temellerini atıyor, gerekli ortamın hazırlanmasını önererek diyordu ki:

*“ Memleket evlatlarının ortaklaşa ve eşitlikle edinmeye zorunlu oldukları bilimler ve fenler vardır. Yüksek meslek sahipleri ve uzman olacakların ayrılacakları öğrenim derecelerine kadar, eğitim ve öğrenimde birlik, toplumumuzun ilerlemesi ve yükselmesi bakımından çok önemlidir. Bu nedenle Şer’iye Vekâletiyle Milli Eğitim Bakanlığının bu konuda düşünce ve çalışma birliği yapmaları temenniye şayandır. ”*⁸³

Gerek Atatürk’ün tevhid-i tedrisatın lüzum ve öneminden bahseden konuşmalarından, gerek teklif sahiplerinin gerekçelerinden anlaşıldığına göre, Tevhid-i Tedrisat Kanununun hedefi, yeni nesillere, ilkokul, ortaokul ve lise seviyesinde müşterek kültür vermek; bunları duygu ve bütün okulları Milli Eğitim Bakanlığına bağlamaktır.⁸⁴

Tevhid-i Tedrisat (Öğretimin Birleştirilmesi) kanunu ile ilk büyük adım atıldı ve yurttaki her çeşit eğitim ve öğrenim kurumunun devlet denetimine geçtiği, tek elde toplandığı esası kabul edildi.⁸⁵ 3 Mart 1924 tarihinde, öğretimin birleştirilmesini hedef alan **Tevhid-i Tedrisat** Kanunu’nun kabulü ile öğretim birliği esas alınarak Türkiye dâhilindeki bütün öğretim kurumları Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlandı; medreseler kapatıldı, yerlerini çağdaş, milli ve laik eğitim yapan Cumhuriyet okulları aldı. Amaç öğrenim çağındaki Türk çocuklarına aynı eğitimi uygulamaktı. Onları cumhuriyetçi, milliyetçi, laik ve çağdaş vatandaşlar olarak yetiştirmektir.⁸⁶ Milli Eğitim Bakanlığı medreselerin kapatılmasından sonra muhtelif yerlerde imam hatip okullarını açmış, bir süre sonra da imam hatip okullarını ortaokullara çevirmiştir.⁸⁷ Bütün ilmi ve eğitim –öğretim müessesleri Maarif Vekâlet’ine bağlandı. Şerriye ve Evkaf vekâletinin ya da vakıfların yönettiği bütün medreseler ve mektepler maarif vekâletine devredildi. Daha sonra lağv edilen medreselerin gördüğü işlevi yerine getirmek için imam hatip mektepleri açıldı. Cumhuriyet ile birlikte eğitim hayatına kanunla şekil verilmeye çalışılmıştır. Bu konuda ilmi işlerle uğraşması için ‘**dil heyeti**’ talim ve terbiye işleriyle ilgilenmek üzere milli talim ve terbiye dairesi tesis edildi. İlk mektepler şehir ve kasaba gündüz, şehir ve kasabada yatı, köy gündüz, köy yatı mektepleri olarak dört gruba ayrıldı.” Cumhuriyet’in kurulduğu yıl Türkiye’ de

⁸³ Mustafa BAYDAR, *Atatürk ve Devrimlerimiz*, İstanbul, 1973, s. 196.

⁸⁴ Ahmet GÜRTAŞ, *Atatürk ve Din Eğitimi*, Ankara, 1983, s. 77.

⁸⁵ Ahmet MUMCU, *Türkiye Cumhuriyeti İnkılâp Tarihi ve Atatürkçülük*, Ankara, 1985, s. 203.

⁸⁶ Utkan KOCATÜRK, *Atatürk*, Ankara, 1987, 80.

⁸⁷ BAYDAR, s. 197.

altı senelik 589’u kız, 481’ i erkek olmak üzere 770 ilk mektep vardı. 15 ilk yatılı mektebini, 87 lise ve orta mekteplerin ilk kısımlarını ve daru-l muallimin mekteplerine 22 tatbikat ilave edildiğinde sayı 4.894’ e ulaşır.1923 yılında devlet ve evkaf tarafından yaptırılmış 2.694 mektep vardı. Mektep olarak inşa edilmeyen 1.207 bina yine devlete aitti. Eğitime uygun olmamasına rağmen bu binalar mektep olarak kullanılıyordu. 959 mektep binası kira karşılığında temin ediliyordu. Cumhuriyet döneminde temel eğitim dersleri, devletin felsefesine uygun olarak tekrar düzenlendi. 1924 yılında konulan müzahabat-ı ahlakiye ve malumat-ı vataniye dersleri 1926 yılında yurt bilgisi dersine çevrildi. Türkçe, tarih, coğrafya, hayat bilgisi derslerinin saatleri arttırıldı. Din derslerinde bir takım değişikliklere gidildi. 1924 yılında temel eğitimin ders programında bu ders Kuran-ı Kerim ve din dersleri olarak geçmektedir.⁸⁸

Cumhuriyet döneminde eğitimin temel amaçlarını şu şekilde sıralayabiliriz; eğitimin milli esaslara ve batı medeniyetinin yöntemlerine dayanması, okulların insan ilişkileri, toplumsal yaşama kuralları temizlik, düzen vs. gibi hususlarda medeni ve örnek alınacak bir eğitim yapmaları, çocukların kalplerinde ve ruhlarında Cumhuriyet için fedakâr olmak ülküsünü taşımaları öğretimin uygulamalı ve işe yarar bir hale getirilmesi, okulların ilim ve okuma zevkini vermesi, okulların halka sağlığın değerini ve sağlıklı olmanın yollarını öğretmesi, okulların beden ve fikrin dengeli gelişimini sağlaması, okulların toplumun ve ailenin ihtiyaçlarını dinleyip göz önünde tutması, okulların çocuklarda hür ve makul bir disiplin oluşturması hedeflenmiştir.⁸⁹ Atatürk 25 Ağustos 1924’de Ankara’da Muallimler Birliği Kongresinde ‘öğretim birliği’ ilkesi ile ilgili şöyle konuşmuştur. “milli ahlakımız, medeni esaslar ve hür fikirlerle beslenmeli ve kuvvetlenmelidir. Cumhuriyet sizden ‘fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister,’ Dünyada her şey için medeniyet için hayat için muvaffakiyet için en hakiki mürşit ilimdir, fendir. İlim ve fennin haricinde mürşit aramak gaflettir, cehalettir, delalettir”. Demiş öğretim birliği ilkesini her fırsatta işlemekte ve kamuoyunun zihnine yerleştirmeye çalışmıştır.⁹⁰

Cumhuriyet Döneminde Eğitimin Temel Özellikleri; dönemin siyasal, ekonomik, hukuki, kültürel değişimleri gerçekleştirildiğinde toplumun % 10’u bile okur-yazar olmadığı için, bunların kitlelere benimsetilmesi ve kökleşmelerinde eğitimin onaylanabileceği rol her zamankinden fazla anlaşılmış ve eğitime bu nedenle önem verilmiştir. Atatürk, bizzat kendisi ‘**Başöğretmen**’ unvanı ile eline tebeşiri alarak, kara

⁸⁸ TUTSAK, s. 18.

⁸⁹ AKYÜZ, s. 301.

⁹⁰ BAYDAR, s. 194.

tahta başında halka ders vermiş, kitlelerin eğitim düzeyinin yükselmesi için büyük çaba harcamıştır. Eğitimde genel olarak sayısal bakımdan önemli gelişmeler sağlanmıştır. **1924'te** çıkarılan Tevhid-i Tedrisat kanunu ile tüm okullar Maarif vekâletine bağlanmış ve medreseler kaldırılmıştır. Eğitim laikleştirilmiştir. Eğitim demokratikleşmiştir. Özellikle tarih ve dil konularında milli bir amaca yönelme başlamıştır. Ancak zaman zaman bu alanlarda aşırılıklarda gidilmiştir. Latin harfleri kabul edilmiştir. Kadın eğitime önem verilmiştir, bu alanda büyük gelişme sağlanmış ve erkek-kız karışık(karma) eğitim gerçekleşmiştir. İlkokul öğretmenlerinin maaşları **1948'de** Devlet bütçesinden ödemeye başlanmıştır. Bir süre köy için eğitim ve öğretmen konusunda önemle durulmuş, bazı uygulamalara girişilmiştir. Atatürk ilkelerine bağlı, laik, aktif yeni bir insan tipi yetiştirmek eğitimin en önemli amaçlarından biri olmuştur. **1945'**lerden itibaren, eğitim bilimlerindeki gelişmeler, kara Avrupa'sının etkisinden çıkarak ABD' deki eğitim görüşleri uygulamalarının etkisine girmiştir. Eğitimin geliştirilmesinde zaman zaman batılı öğrencilerden yardım umulmuştur. **1961** anayasasının 114. Maddesi idarenin her türlü eylemlerine karşı yargı yolunu açtığı için, bu tarihten sonra öğretmenin verdiği sınav notuna karşı, öğrencinin idare mahkemesine itiraz edebilme hakkı doğmuştur.⁹¹ **1961'de** eğitim planlanmasında istişare(danışılan) bir kurum olan devlet planlama teşkilatı kurulmuştur. Zaman zaman, eğitim sorunlarının tartışıldığı şuralar toplanmıştır. Öğrencileri, yetenekleri doğrultusunda ve ülkenin gerçekten ihtiyacı olan mesleklere ve teknik eğitime yönlendirici bir örgün eğitim sistemi kurulamamıştır. Eğitim öğretimde şekilsel tutum ve davranışlara fazla yer verilmiş, bu da bazen özü unutturmuştur. Zaman zaman hükümetler kendi partilerinin isteklerini eğitime aşırı ölçüde yansıtmışlar, bu nedenle, istikrarlı bir milli eğitim politikası izlenmemiştir. Eğitimin sorunları tümüyle çözülmemiş, başka sorunlar ortaya çıkmış, bazıları da büyük boyutlara ulaşmıştır. Kitle iletişim araçları (basın, radyo, tv, sinema, video filimler vs.) eğitim ve öğretime yeterli destek ve katkıda bulunmamışlardır. Öğretim yöntemleri ve öğrenci disiplini konusunda geçmişten gelen etkiler kısmen sürüp gitmiştir.⁹²

---

⁹¹AKYÜZ, s. 298.

⁹²AKYÜZ, s. 299.

BERGAMA

Bergama; Batı Anadolu'da kökü Truva savaşlarından önceye uzanan, Anadolu uygarlıkları ile Helen Uygarlığının karşılaştığı bir şehirdir. Eski çağdaki adı Pergamon idi. Bir süre Perslere bağlı kaldı. Sonra İskender'in egemenliği altına girdi. Antik Çağ'da dünyanın en büyük tıp merkezi olan şehir, Roma devrinde de önemini sürdürmüştür. Bizans ve erken Hristiyanlık devirlerinde ise önemini yitirmiştir. Türk hâkimiyetine 14. yüzyılda da karesi Beyliği yolu ile girmiştir. 15. Yüzyılda ise Osmanlı hâkimiyeti kesin olarak sağlanmış. **1737-1867** yılları arasında Voyvodalık ile yönetilen kazada, **1774**'e kadar Arapoğulları ailesi, daha sonra Karaosmanoğullarından bir kol bu görevleri yerine getirmiştir.⁹³ Hristiyanlığın yayıldığı yerlerden biri olan Bergama, Bizanslılar zamanında önceleri Efes'e bağlı bir piskoposluk iken daha sonra metropolitlik oldu. **716**'da Mesleme b. Abdülmelik kumandasındaki Emevi kuvvetlerinin hücumuna uğradı ve Akropolü ele geçirildi. İzmir ve Efes'e uzana önemli bir güzergah üzerinde bulunması sebebiyle Haçlıların geçiş yerlerinden biri olan Bergama, IV. Haçlı Seferi sırasında bir müddet işgal altında kaldı. **1302**'de Bizanslılar tarafından terk edilen şehir bundan kısa bir süre faaliyet gösteren Karesioğulları'nın eline geçti. Karesi Bey ölümü ile Balıkesir ve Bergama olmak üzere ikiye ayrıldığında şehir ve yöresi Yahşi Han'ın idaresinde kaldı. Hatta buraya Yahşi ili dahi denildi. Yahşi Han'ın ölümünden sonra 1341'den hemen sonra Bergama, Osmanlılar tarafından alındı.⁹⁴ İbn-i Battuta, Bergama'yı şöyle anlatır; "Bergama'ya vardığında Bergama harap bir şehir olmakla beraber, dağın üzerinde kalesi sapasağlam idi. Burada Ahmediye dervişlerinden birinin zaviyesine indik. Sonra şehrin hakiminin adı Yahşi Handır. Han sözü bunlar arasında sultan anlamı taşır. Yahşi ise güzel, iyi demektir. Buraya geldiğimiz zaman bey yaylada idi. Gelişimizi haber alınca bize yemekler ve kuseyden yapılma bir kat elbise göndermişti."⁹⁵

Bergamalı ünlü hekim Calinos'un bildirdiğine göre, ms. II. Yüzyılda sadece Bergama şehrinin nüfusu 120.000 civarındaydı. Bu bilgileri doğrulayan en somut kanıtlardan biriside, şehre 63 bin kişi kapasiteli üç tiyatronun yapılmış olmasıdır.⁹⁶ Şemseddin Sami, Kamus-ül Alâm'da Bergama'yı şöyle anlatır: Aydın Vilayeti İzmir Sancağına bağlı kaza merkezi bir kasabadır. Eski adı Pergamos'tur. Eski eserleri, bir

⁹³ Gazez, Müzeyyen, *Hicri 1260-1261 (1844-1845) Tarihli Bergama Temettuat Defterlerine Göre Bergama'nın 19. Yüzyıl Ortalarında Durumu*, s. 63.

⁹⁴ İslam Ansiklopedisi, "Bergama" Mad. 5. Cilt, İstanbul, 1992, s. 493.

⁹⁵ İsmet PARMAKSIZOĞLU (hazırlayan), *İbn Battuta Seyahatnamesinden Seçmeler*, İstanbul, 1971, s. 41.

⁹⁶ Meydan Larousse Ansiklopedisi, "Bergama" Mad. 2. Cilt, İstanbul 1957, s. 300.

kültür ve uygarlık merkezi olduğunu kanıtlayacak güçtedir. Eskiden 200.000 cildi aşkın kitabı olan bir kütüphanesi olduğu bilinmektedir. Kaza 163 köyden oluşur. 66.088 olan nüfusunun 7.000'i Hristiyan ve Yahudi, kalanı Müslümandır. Nevahi-i Bergama, Dikili, Çember, Çandarlı, Ayazment, Kilise, Kozak adlı nahiyeden oluşur. Ali Cevad ise Bergama'yı ilişkin olarak şöyle yazar; Yıldırım Beyazıt'ın yaptırdığı gösterişli büyük bir caminin yanı sıra, daha başka yapıları da vardır.⁹⁷Bergama bir süre Perslere daha sonra İskender'in egemenliği altına girdi. Daha sonra sırasıyla Romalıların ve Bizans İmparatorluğu son zamanlarında Karesioğullarının eline geçti. Bir Türk kasabası haline geldi. Uzun süre Osmanlı yönetiminde kaldı. **1919**'daki işgal uzun sürmedi. Kurtuluş savaşımız başladı. İzmir'in kurtuluşundan 5 gün sonra 14 Eylül **1922**'de Bergama işgalden kurtulmuştur.⁹⁸Ege Bölgesi'nde İzmir iline bağlı ilçe ve ilçe merkezi, yüzölçümü 1.688 km olan ilçe, doğu Manisa ili ve Kınık ilçesi, güneyde yine Manisa ili ve Kınık ilçesi, Güneyde yine Manisa ili Menemen İlçesi, Batı'da Dikili ilçesi, Kuzeyde ise Balıkesir ili ile çevrilidir. Güneybatıda Ege Denizi'ne kıyısı vardır. İzmir'in en zengin ve gelişmiş ilçelerinden biri olan Bergama'da başlıca ekonomik etkinlik bitkisel üretimdir. İklim, toprak ve su özellikleri gibi doğal koşulların elverişliliği ve yörenin gelişmişliği pazara yönelik tarımın oldukça uzun bir geçmişi bulunması gibi etkinliklerle birleşmesi gibi ortaya zengin, çeşitlenmiş ve canlı bir tarımsal üretim etkinliği çıkmıştır. Bakırçay'ın suladığı verimli Bakırçay Ovası'nda pamuk, tütün, susam, zeytin ve üzüm başta olmak üzere ekonomik değeri yüksek birçok ticari ürün yetiştirilir. Geleneksel halı ve kilim dokumacılığı ilçenin her yerinde, özellikle de Kozak Yaylası ve Yağcı Bedir köylerinde varlığını sürdürmektedir. Bu köylerde halı, kilim yanında heybe, torba, çul ve çuval dokumacılığı yapılır.⁹⁹Tarihin ilkçağlarından beri önemli bir yerleşim yeri olan Bergama, birçok devlet ve beyliğe baş şehirlilik yapmıştır. Bu yüzden Helenistik çağdan Osmanlı Dönemine kadar birçok tarihi eser bu zengin geçmişi dile getirir. Bu tarihi eserlerin başlıcaları; Asklepeion (tapınak ve hastane niteliğinde yer), Bazilika, Roma Tiyatrosu Roma Gimnazyumu, Akropol(Akropolis), Zeus Sunağı ve Ulu Cami'dir. **1919**'da Kurtuluş savaşı sırasında Yunan işgaline uğrayan Bergama, **1922** Eylül'ünde işgalden kurtarılmıştır. Bergama'nın irili ufaklı camileri ve mescitleri, buharla çalışan fabrikaları, 10 tabakhanesi, 3 sabunhanesi, 8 değirmeni, 5 hamamı, 30 fırını, 23 hanı, 32 kahvehanesi, 164 mağazası, 779 dükkânı, 12 İslam okulu, 5 kilisesi, 1 hükümet

⁹⁷Türkiye Ansiklopedisi, "İzmir Maddesi", 4. Cilt, İstanbul, 1984, s. 430.

⁹⁸Çetin, Cemil, *İzmir ve İlçeleri*, s.35.

⁹⁹Ana Britanica, "Bergama Mad", 4. Cilt, 1986, s. 3.

Konağı, 1 kışlası, 1 cezaevi,1 telgrafhanesi vardır. Kaza, 170 köy ile Bergama, Dikili, Ayazment, Çandarlı ve Kozak nahiyelerinden oluşur. 12 Haziran **1919**'da Yunan işgaline uğrayan Bergama, 14 Eylül 1922'de kurulmuştur.¹⁰⁰ Bergama, devletin merkezi yönetimi sağlamlaştırmak ve ayanlığa son vermek amacıyla **1864**Vilayeti Nizamnamesini çıkarınca Vilayet yönetimlerinde değişikliğe gitmiştir. Aynı yıl Bergama'da kaza müdürlüğü kurulmuştur. **1867**'de kaymakamlık haline getirilmiştir. **1868**'de Aydın Eyaleti Saruhan Sancağına **1880**'de ise İzmir Sancağına bağlanmıştır.¹⁰¹ **1898**'de kaza merkezi dışında Nevahi-i Bergama, Kozak, Ayazmend, Dikili, Çandarlı ve Kilise adlarında yedi nahiyesi 242 mahallesi ve köyü vardır.¹⁰² Aydın Vilayet Salnamesindeki bilgilere göre Tablo 1'de; Bergama Nevahisi'nde 4122 kişi Müslüman, Ilıca-i Bergama'da 1917 kişi Müslüman, Kozak'ta 1004 kişi Müslüman, Ayazmend'de 1719 kişi Müslüman, 458 kişi Reaya ve toplamda 2177 kişi yaşamıştır.

Tablo 1: Bergama Nevahisi'n de, Ilıca-i Bergama'da, Kozak'ta ve Ayazmend'de nüfus Oranları

	İslam	Reaya	Kıpti	Yahudi	Ermeni	Toplam
Bergama Nevahisi	4122	_____	_____	_____	_____	4122
Ilıca-i Bergama	1917	_____	_____	_____	_____	1917
Kozak	1004	_____	_____	_____	_____	1004
Kozak(83)	1945	_____	_____	_____	_____	1955
Ayazmend	1719	458	_____	_____	_____	2177
Toplam	10,719	468	_____	_____	_____	11,18

Kaynak: Aydın Vilayeti Salnamesi, 1296, s. 150.

¹⁰⁰Türkiye Ansiklopedisi, "İzmir" Mad. s. 4301.

¹⁰¹Aydın Vilayeti Salnamesi, H.1298, İzmir 1300, s. 164.

¹⁰²Aydın Vilayet Salnamesi, H.1314,İzmir, s. 177.

19. yüzyılın son yarısına ait **1296, 1878** Aydın Vilayeti Salnamesine Göre Bergama Kazası, 5 nahiye ve 3 kasabasıyla toplam 8500 hanede yaşayan, 22 bin nüfusa sahiptir. **1297, 1879** salnamesinde de kazanın nüfusunun 25 bini Müslim, 3 bini Gayrimüslim olarak verilmektedir.¹⁰³

1307 Aydın Vilayeti Salnamesinde, Bergama'nın nüfusunun oldukça ayrıntılı olarak tespit edildiği görülmektedir. Bu salnameye göre kaza nüfusunun İslam, Rum, Ermeni, Bulgar, Katolik, Yahudi, Protestan, Latin, Tabiiyeti bilinmeyen olarak dağılımı tabloda şöyledir;

Tablo 2: Bergama'da İslam, Rum, Ermeni, Bulgar, Katolik, Yahudi, Protestan, Latin, Tabiiyeti Bilinmeyen Olarak Dağılımı

Topluluk Adı	Erkek	Kadın	Gayrimüslim Erkek	Gayrimüslim Kadın	Toplam
İslam	27.502	25.289	728	304	53.829
Rum	4.875	4.290	699	386	10.250
Ermeni	—	410	399	—	809
Bulgar	—	—	—	116	258
Katolik	—	—	—	—	—
Yahudi	242	252	—	—	495
Protestan	—	—	—	—	—
Latin	—	—	—	—	—
Tabiiyeti Bilinmeyen	—	—	32	24	76
Toplam	33030	30.330	1.621	830	65.711

Kaynak: Aydın Vilayeti Salnamesi, 1307, s. 404.

Nüfusunun nahiyelere göre dağılımı tabloda görülmektedir. Bu bilgiler Bergama şehrinde 23.790 kişinin, nahiye ve köylerinde ise 42.271 kişinin yaşadığını göstermektedir.

¹⁰³Aydın Vilayeti Salnamesi,1297, s. 150.

Tablo 3: Bergama'nın Nahiye Ve Köylerindeki Nüfus Oranları

Dikili	1.306	1.971	3.277
Ayazmend	2.166	1.986	4.152
Kilise Köy	1.463	4.288	5.751
Nevahi-i Bergama	7.110	6.936	14.046
Ilıca-ı Bergama	4.821	4.196	9.017
Çandarlı	2.132	1.888	4.020
Kozak	2.583	2.525	5.108
Toplam	21.481	23.790	42.271

Kaynak: Aydın Vilayeti Salnamesi, 1307. s. 406.

Nüfusunun nahiyelere göre dağılımı yukarıdaki gibidir. Bu bilgiler Bergama şehrinde 23.790, nahiye ve köylerinde de 42.271 kişinin yaşadığı ortaya çıkmaktadır. 19. Yüzyıldan 20. yüzyıla kadar Bergama'nın sosyo-ekonomik ve demografik durumu; **1831**'de yapılan sayıma göre kazanın nüfusu 1879 kişidir.¹⁰⁴ Vergi verenlerin sayısı 849 kişi, vermeyenlerin ise 32 kişidir. Toplam 901 kişinin kayıtlı olduğu anlaşılmaktadır. **1891** Tarihli Aydın Vilayeti Salnamesinde 'de Kazanın ilk ayrıntılı nüfusunu görmekteyiz.¹⁰⁵ **1844-1845** tarihli temettuat defterlerinde kaza merkezinde 848 hane olduğu anlaşılmaktadır. 1882 ve 1884 devlet salnamelerinde Kazan'ın nüfusu şu şekildedir; İslamlar 2500 kişi, Gayrimüslimler 6000 kişi, Müslüman Kıptiler 100 kişi, Gayrimüslim Kıptiler 30 kişi, toplam 31130 kişi şeklindedir. İslam nüfusunun kaza geneline oranı %18,12'dir. Merkezin kaza geneline oranı ise % 31,64'dür.¹⁰⁶ XX. Yüzyılda Bergama kazası nüfus hakkındaki tüm bilgileri 1326 Aydın Vilayeti Salnamesi'den öğreniyoruz. Bu salnameye göre tebaaların ve bunların kadın, erkek olarak dağılımı verilmektedir.¹⁰⁷ Bergama'da 1339 yılı istatistiğine göre Yahudi, Ermeni, Rum ve İslamların sayıları şöyledi; Bergama'da Yahudi sayısı 297, Ermeni sayısı 187, Rum sayısı 3047, Çandarlı'da Rum sayısı 741, Dikili'de Rum sayısı 1330, Kilise'de Rum sayısı 389, Ayazmend'de Rum sayısı 156, Ilıca-i Bergama'da Rum

¹⁰⁴ Osmanlı Devlet Salnamesi, 1297-1298, İstanbul,

¹⁰⁵ Aydın Vilayeti Salnamesi, İzmir, s. 31.

¹⁰⁶ Osmanlı Devlet Salnamesi, 1297-1298, İstanbul.

¹⁰⁷ Aydın Vilayeti Salnamesi, 1326, s. 312.

sayısı 355, Nevahi-i Bergama'da Rum nüfusu 1040'dır.¹⁰⁸ Bergama 1875'ten beri İzmir'e bağlı bir kazadır. Cumhuriyet döneminde de İzmir'e bağlılığı sürmüştür. Cumhuriyet döneminde salnamelerde Bergama kazasına bağlı nahiyeler olarak Kınık, Turanlı, Dikili, Çandarlı, Altınova, Reşadiye (Zeytinadağ) ve Kozak yer almıştır.¹⁰⁹

Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki durumu; **1923** yılında 70,256 kişilik bir nüfusa sahip iken bu sayı **1925** yılında ise 57.338 kişi vardır. **1927** yılında ise 69.759 kişiden oluşan bir nüfusa sahiptir.¹¹⁰ Bergama'nın nüfus yoğunluğunu 1927'de genellikle kadınlar oluşturuyordu. Bunun nedeni I. Dünya Harbi ve Kurtuluş Savaşı'nda erkek nüfusunun yok olmasıdır. 1935 tarihinde nüfus sayımlarında ise erkek nüfusunun kadın nüfusunu geçtiği görülür.¹¹¹ Türk ve Müslüman nüfusunun azınlıklara karşı büyük bir üstünlüğü vardır. Kaza nüfusunun büyük bir kısmı kırsal alanlarda yaşamaktadır.¹¹² 28 Haziran 1928 tarih ve 1982 sayılı yasa ile Dikili ve 11 Haziran 1947 tarihi ve 5071 sayılı yasa ile Kınık kaza olmuştur. Böylece Bergama kendisine bağlı iki nahiyesini kaybetmiştir.¹¹³ Cumhuriyet döneminde Bergama yavaş yavaş gelişmeye başlamıştır. Bayındırlık, nüfus, ekonomi alanlarında gelişmeler görülmüştür. Cumhuriyet döneminde başlayan nüfus artışı 1970'den sonra 30 bine ulaşmıştır.¹¹⁴

Atatürk'ün Bergama'ya Gelişi(13 Nisan 1934)

Mustafa Kemal Atatürk 13 Nisan 1934'te Bergama'yı ziyaret etmiştir.¹¹⁵ Bergama Halkevleri ve Atatürk'ün Bergama'ya Gelişinin etkileri, Bergama Halkevi 23 Şubat 1934'de açılmıştır. Açılış töreninde Avukat Fehmi Kural ile M.Haluk tarafından söylev verilmiştir. Atatürk'ün Bergama'ya gelişine etkileri daha çok devrimlerin uygulanmasında kadınların çarşaf ve kıvraklarını atarak kıyafetlerine yeni bir düzen vermişlerdir.¹¹⁶

Cumhuriyet döneminde Bergama'nın İdari Durumu

20 Nisan 1924 tarih ve 491 sayılı Teşkilat-ı Esasiye kanunu 89-91 maddelerine göre sancaklarına kaldırılmış yerine vilayetler kurulmuştur. Aydın Vilayeti dağılmış, İzmir Merkez Sancağında İzmir Vilayeti olarak kurulmuştur. Bu vilayet, Ba-

¹⁰⁸1339/1923 istatistiği.

¹⁰⁹Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi,1926-1927, s. 648.

¹¹⁰1339/1923 istatistiği, s. 19.

¹¹¹ Eriş, Eyüp, *Bergama Uygurluk Tarihi*, s. 255.

¹¹² KARAL, *Osmanlı İmparatorluğu'nda İlk Nüfus Sayımı(1831)*, Ankara 1943, s. 98.

¹¹³İzmir İl Yıllığı, İzmir 1967, s.57.

¹¹⁴*Bergama Halkevi*, İzmir 193, s. 3.

¹¹⁵ ERİŞ, *Atatürk Döneminde Bergama*, 1990, s. 4.

¹¹⁶*Bergama Halkevi*, İzmir, 193, s. 4.

yındır, Bergama, Çeşme, Foça, Ödemiş, Karaburun, Kemalpaşa, Kuşadası, Menemen, Seferihisar, Tire, Urla olmak üzere 12 ilçe, 28 bucak ve 709 köy bulunuyordu.¹¹⁷ Bergama yüz ölçümü ve köy çokluğu bakımından İzmir'in en büyük ilçesi sayılmaktadır.

Bergama'nın Bucak ve Köyleri; Bucaklar; Göçbeyli, Kozak, Turanlı, Yuntdağ ve Zeytin Dağ olmak üzere 5 bucak bulunmaktaydı. Bu bucaklara bağlı köyler bulunmaktaydı. Merkez'de 43 Köy, Göçbeyli Bucağında 16 köy, Kozak'ta 16 köy, Turanlı'da 19 köy, Yuntdağ'da 12 köy ve Zeytin Dağ'da 15 köy bulunmaktadır. Toplamda 5 bucak, 43 merkez köyü ve beş bucağa bağlı 78 köy vardır.¹¹⁸ Merkeze bağlı köyler; Ahmetbeyler, Alacalar, Armağanlar, Aşağı Kırıklar, Avuduk, Avunduruk, Ayaz, Aziziye, Bozköy, Çakırlar, Cevepli, Çam Çürükbağ, Çit, Dağıstan(Mecidiye) Doğancı, Eğri Göl, Ferizler, Gaylan, Gökçe yurt, Hamzalı, İncecikler, Kadriye, Kaleardıcaber, Kapıkaya, Karahıdırlı, Kaşıkçı, Mahmudiye, Mauflar, Narlıca, Ovacık, Üçtepe, Örenli, Paşaköy, Pınar, Sağancı, Sindel, Süleymanlı, Tegelti, Tepeköy, Yalnızlar, Yerlitahtacı, Yukarı Kırıklar. Göçbeyli Bucağına Bağlı Köyler; Göçbeyli, Alatl, Ali beyli, Bölcek, Çaltıkoru, Çamoba, Durmuşlar, Iğincaber, Kadıköy, Kaplan, Kozluca, Muratlar, Sarıcalar, Okçular, Yeniler Zağos. Kozak Bucağına Bağlı Köyler; Yukarıbey(bucak merkezi), Aşağıbey, Aşağıcuma, Ayvatlar, Çamavlu, Demircidere, Göbeller, Güneşli, Hacıhamzalar, Hisar, Kaplan, Karaveliler, Kıranlı, Okçular, Terzihaliller, Yukarıcuma. Turanlı Bucağına Bağlı Köyler; Akçenger, Çeltikçi, Çobanlar, Hacılar, İneşir, Karalar, Kralarbaşı, Katrancı, Kırcalar, Oruçlar, Pireveliler, Sarıcalar, Tırmanlar, Topallar, Ürkütler, Yortanlı, Yukarıada, Üçtepe. Zeytin Dağ Bucağına Bağlı Köyler; Aşağışakran, Bahçedere, Cevaplı, Çalibahçe, Dereiçi, Hacıömerli, Kurfarlı, Kapıkaya, Kızıltepe, Koyuneli, Örlemiş, Sarıdere, Yeniköy, Yenişakran, Yukarışakran, Yüksekköy.¹¹⁹

İzmir İl Yıllığına göre Tablo 4'te Cumhuriyet döneminde yapılan genel nüfus sayımlarına göre Bergama'nın sosyal gelişimini gösteren Bergama nüfus değişikliklerinin şu şekildedir: Bergama genelde nüfus 1927'de 64.129 iken 1950'de 46.851'dir. 1955'de 48.648 iken 1965'te 82.373'tür. Yıllara göre nüfus artış ve azalışı görülmüştür. Bergama merkezde de nüfus 1927'de 13.868 iken 1960'da 21.683 olarak belirlenmiştir. Nüfus hareketlerinde yıllara göre dalgalanma görülmüştür

¹¹⁷İzmir İl Yıllığı, İzmir 1967, s. 57.

¹¹⁸İzmir İl Yıllığı, İzmir 1973, s. 734.

¹¹⁹İzmir İl Yıllığı, İzmir 1973, s. 144.

Nüfusun cinsiyete göre dağılımı şu şekildedir: Kadın nüfus 1927’de 7.328 iken 1970 yılında artarak 13.428 olmuştur. Erkek nüfus 1927’de 6.588 iken 1970’de artarak 13.616 olmuştur. Yıllara göre her iki nüfus da artmıştır.

Tablo 4: 1927-1970 yıllarında kadın ve Erkek Nüfus Dağılımı

Bergama	1927	1935	1940	1945	1950
Genel	64.129	57.342	60.252	66.073	46.851
Bergama	1955	1960	1965	-----	-----
Genel	48.648	73.110	82.373	-----	-----
Bergama	1927	1935	1940	1945	1950
Merkez	13.868	14.837	14.569	16.351	16.419
Bergama	1955	1960	1965	-----	-----
Merkez	18.032	21.683 24.121	-----	-----	-----

Bergama genel		Merkez	Kadın	Erkek
1927	64.129	13.668	7.328	6.588
1935	57.342	14.837	7.017	7.822
1970	86.169	27.044	13.428	13.616

Kaynak: İzmir İl Yıllığı, İzmir 1973, s. 86.

İzmir İl Yıllığına göre Tablo 5’de Bergama genel nüfusu 90.591’dir. Bunun 45.781’ini kadın nüfus, 44.810’unu erkek nüfus oluşturmaktadır. Bergama merkezde de 29.700 kişi yaşamıştır.

Tablo 5: İzmir İl yıllığına Göre Kadın Erkek Nüfus Oranları

Bergama Mer- kez	Bergama Genel	Kadın	Erkek
29.700	90.591	45.781	44.810

Kaynak: İzmir İl Yıllığı, İzmir 1973, s. 87.

Cumhuriyet döneminde yapılan genel nüfus sayımlarına göre Bergama’nın sosyal gelişimini gösteren Bergama nüfus değişikliklerinin genel görüntüleri; Bucak ve köyler toplamı 60.842, bucak ve köyler toplamı kadın nüfusu 31.140, bucak ve köyler toplamı erkek nüfusu 29.702. Merkez köyler 1980 yılında, 34.716, 1985 yı-

lında, 38.849, 1990 yılında, 44.947'dir. Köyler 1980 yılı, 62.130, 1985 yılı, 56.491, 1990 yılı, 59.227'dir.¹²⁰

Bergama'nın sosyal ve ekonomik durumunu tarihsel süreçte değişimi

Bergama ve yöresinin tarım, hayvancılık ve hammadde kaynaklarına dayalı bir iktisadi yaşam mevcuttu. Küçük bir atölye ve dükkânlarda el zanaatları geleneksel olarak yapılmaktaydı. Yine evlerde küçük el tezgâhlarında yün keçi kılı ve pamuktan kilim, keçe dokunurdu. Bergama Krallığı'ndan beri devam etmekte olan, debbağlık, saraçlık, tabaklık, mesçilik, pabuçculuk, çizmecilik, Keçecilik gibi deri ve işlemeciliğine dayalı meslekler yanında helvacılık, leblebicilik, demircilik, terzilik, semercilik, bezzazcılık, yorgancılık gibi mesleklerde yapılıyordu. Taşımacılık sektörünün kazanın ticari hayatında önemli yeri vardır.¹²¹ I. Dünya Savaşı yıllarında Bergama'da eşraf ve ileri gelenler birleşerek 15-20 kişi kadar kasaba genelinde bir bak-kaliye ve manifatura mağazası kurmak üzere çalışmaya başlamışlardır. 15'er lira vererek bir sermaye oluşturmuşlardır.¹²² 1925 yılında 7 kişi ile ticaret odası kurulmuştur. Bir yıl sonrada esnaf ve zanaatkârlar odası kurulmuştur. Cumhuriyet'in ilk yıllarında fabrikanın durumu şöyle idi. Kızıllıvlu'da bulunan Kızıl Çullu ve zeytinyağı fabrikası maliyeye ait olup, 1734 yıllarında kalma idi. Oldukça elli beygir gücünde ve yıllık üretimi 252 tondur. Bağlar caddesinde 1912'de Kunduracı Hacı İsmail tarafından yapılan yağ ve un fabrikasının yıllık üretimi 183 tondur. 24 beygir gücünde bir jeneratörü vardı. Kozak Caddesi'nde Antalyalı Hacı Salih Efendi'ye ait olan un ve yağ fabrikasının yıllık üretimi 10 tondur. Yine aynı mevkide Hacı Rıza Mehmet Ağa'ya ait un ve yağ fabrikasının yıllık üretimi 54 tondur. Belediye'ye ait olup, yıllık üretimi 30 tondur. 1921'de Kınık Caddesi'nde açılan fabrikasının yıllık üretimi 54 tondur. Şadırvan Caddesi'ndeki eski bedesten un ve yağ fabrikasının üretimi ise 20 tondur. Nüfusunun büyük bir bölümü tarım alanında çalışmaktaydı. 1884'te dükkân ve mağaza sayısı 739 adetti. 1926'da 1165 adettir. Yine aynı yıl hamam tespit edilmiştir. 1926'da bu sayı 14 adettir. 1884 'te 60 deri işletme atölyesi varken 1926' bu sayı 30'a düşmüştür. Aynı yıla ait kayıta 2 adet tütün fabrikası ve 10 adet pek atölyesi varken bunlar 1926'da kapalı durumdadır. 1891'de 23 han varken 1926'da bunların artık olmadıkları anlaşılmaktadır. 1891'de 23 han varken 1926'da bunların artık olmadıkları anlaşılmaktadır.¹²³

¹²⁰ İzmir İl Yıllığı, İzmir 1973, s. 86.

¹²¹ Osman BAYATLI, *Bergama'da Yakın Tarih Olayları (18-19.yy)*, İzmir, 1957, s. 86.

¹²² Ahenk Gazetesi, 1914, s. 2.

¹²³ İzmir Vilayet İstatistik Müdürlüğü, *İzmir Vilayet İstatistiği*, 1926, İzmir, 1927.

Kazanın yıllık gelirlerinin bazı dönemlerdeki durumları şöyledir: 1897'de 78172 lira 36 kuruş, 1898'de 55270 lira 25 kuruş gelir tespit edilmektedir. 1926'da yıllık gelir ise 282388 lira kuruştur.¹²⁴Bergama'da tarımsal ürün olarak sebzeçilik ve meyvecilik yapıldı. Özellikle üzüm yetiştirilir. Özellikle zeytin yetiştirilir, bol ve kaliteli zeytinyağı üretimi yapılır. Buradaki ormanlar belirli bölgelerde yoğunur. Yunt dağı, çoğunlukla çok az ormana sahiptir. Kozak yaylasında dünyaca ünlü fıstık çamı ormanları bulunur. Bergama'da çok sayıda sığır, koyun ve keçi beslenir. Hayvancılık dağ köylerinde yaşayanlardan tek geçim kaynağıdır. Alınan ihtiyaç fazlası süt, mandıralarda işlenir. Bergama peyniri ünlüdür. Bergama ayrıca doğal yapısıyla arıcılığa elverişlidir. Modern usullerde arıcılık yapılmaktadır. Arılardan bol ve iyi ürün almak için kovaları zaman zaman başka yerlere taşırlardı. Daha çok çam balı elde edilir. Bergama endüstri alanında pek gelişmemiştir; ancak pamuklu dokuma, çırçır, un, buz ve çok sayıda zeytinyağı fabrikası vardır.

1.1. Eğitim Kurumları

Bergama, ilkçağ 'da Bergama Krallığına merkezlik yapıyordu. İlkçağ Bergama'sında gimnasyumlar vardı, çocuklar, gençler ve yetişkinler için eğitim merkezleriydi Bergama, tıp biliminde ilk yerlerden biri olan Asklepeion, dünyaca ünlü sağlık yurduydı. Tıbbın, eczacılığın simgesi yılan buradan esinlenip çıkmış. Galenos, Asklepeion'u okul yapmıştı. Heykeltıraşlıkta Bergama ekolü oluşmuş ve Zeus Sunağı ile belgelidir. Bergamalı Kadri, Müyesseretü'l-Ulum adlı yapıtıyla Türkçenin gramerini yazmıştır.

1.2. Gimnasyumlar

Akropol yerleşkesinde bulunan gimnasyum iki kısımdan oluşmuştur. Bunlar yukarı gimnasyum, orta ve aşağı gimnasyum şeklindedir. Yukarı gimnasyumda Hera Kutsal Alanında bulunan helenistik yapı bileşimi vardır. Gimnasyumun avlusunun batı bölümünde küçük bir tapınak bulunmaktadır. Gimnasyumda ana felsefe olimpizm anlayışı ve sporu bir yaşam felsefesi olarak yapılmasını sağlamaktır. Gimnasyum, geniş sütunlu avlunun dört yanındaki ünitelerden oluşur. Gençlerin beden eğitimi ve ruh sağlığı ve yaşam felsefelerini oluşturmak için kullanılan bir eğitim merkezidir. Gimnasyumdaki çalışmaların amaçları, kuvvetli bir vatandaş olmak, güzel vücutlara kavuşmak ve savaşa hazırlık olarak değerlendirilmiştir.

Gimnasyumda gençler sportif aktivitelere başlamadan önce küçük tapınakta dini vazifelerini yerine getirip, ruhen rahatlayıp sportif aktivitelere geçerdiler. Bu

¹²⁴Aydın Vilayeti Salnamesi, H.1313, s. 179.

aktiviteler sonunda hamamlarda temizlenirdi. Ayrıca hamamların yanında batı galerisinin arkasında duş yerleri bulunmaktaydı. Burada dikkat çeken unsur, sporun bir yaşam felsefesi olarak benimsenmiş olması ve bu dönemin insanların sporla bütünleşmeleridir. Kuzey batıda ise bir tiyatro, toplantı ve konser salonu göze çarpmaktadır. Bu mini tiyatro 1000 kişi kapasitesindedir. Bu toplantı ve konser salonunda sporcular değişik eğlencelerle rahatlamaya çalışırlardı. Gimnasyumun, kuzey bölümünün ortasında mermerden yapılmış ve kralla ait gimnasyum salonu bulunurdu. Kral, bu salonda sportif aktivitelerde bulunurdu. Buradan yola çıkarak kraldan en alt seviyedeki kişilere kadar sporun tabana yayılarak, bir yaşam felsefesi haline almıştır.¹²⁵

Gimnasyumun güneyinde ise düşey arazide olimpiyat oyunlarındaki koşu parkuruna benzer koşu yolu oluşturulmuş ve kapalı stadyum özelliği verilmiştir. Orta ve aşağı giymnasyum, kentin en büyük yapılarından biridir. Araziye uygun üç teras şeklinde bir konum almaktadır. Bu yapı spora verilen önemi ortaya koymuştur. Orta gimnasyumun merdivenleri girişinin doğusunda bir sütunun altında 21 m uzunlukta dikdörtgen şeklinde şehir çeşmesi göze çarpmaktadır. Akropol yerleşkesi yüksek bir dağın üzerinde olduğundan suyun gimnasyumda çıkarılması spora verilen önemi göstermiştir. Gimnasyumda spor yapacak kişiler yaş gruplarına ayrılırdı. Alt terasta çocuklar, orta terasta gençler, üst kısımda ise yetişkinlere yer verilmiştir.

Gimnasyum, Antik çağda halka açık yarışmalara katılan atletlerin beden eğitimi için düzenlenmiş, çevresinde revaklı avlular bulunan büyük bina. Bu yer aynı zamanda sosyalleşme ve entelektüel uğraşlar için de kullanılırdı. Spor için geniş alanlar, altında düşünceye dalıp yürünebilecek ağaç dizileri, oturma yerleri olan teraslar ile hamamlar, oyunların, konferansların yapılacağı kapalı mekânlar da içermektedir. Gimnasyumda eğitim veren kişilere de Gimnast denirdi.. Antik çağ Ege'sinde gençliğin beden eğitimi egzersizleri yaptıkları yerlerin bütünüydü. Egeli-lerde bedensel egzersizler bir yurttaşlık ödevi gibi kabul ediliyordu. Tüm gimnastik gösterileri, metodik antrenmanlar ve yarışlar burada gerçekleştiriliyordu. Ege antik döneminde ve Roma'da kent okulları sayılan gimnasyumlar şu bölümlerden oluşuyordu: 1-lutron 2-palestra 3-korykeion 4-konisterion 5-eleithesion 6-ephebeion. Burada atletizm, güreş gibi beden eğitiminin yanı sıra matematik, geometri ve felsefe gibi bilimsel eğitim de verilmekteydi. Sutaşıma sistemlerinin gelişmesi ile bu yapıların yanına hamamlar yapılmıştır. Hamamda sıcaklık (caldarium), ılıkılık (tepidarium)

---

¹²⁵ ERİŞ, s. 4.

ve soğukluk (frigidarium) bölümleri bulunmaktadır. Sıcaklık, döşeme altında bir metre yüksekliğindeki ısıtma sistemiyle (hypocaust) ve duvarlara yerleştirilen içi boş tuğlalarla (tubuli) sağlanmaktaydı. Gimnasyum, gençlerin eğitim gördükleri derslikler ve spor yaptıkları palaestra denilen avluya sahip binalardı. Roma döneminde gimnasyumlar, kubbeli ve tonozlu hamam yapılarıyla birleşerek, hamam-gimnasyum yapı kompleksini meydana getirirler. Gimnasyum ve palaestralar; güreş, koşu, atlama, disk atma gibi beden hareketlerine ve felsefe gibi fikir hareketlerine mahsus okullardı. Efes ve Bergama harabelerinde bu okullar yer almaktadır.¹²⁶

1.3. İlkçağ Bergama'sında Ünlü Eğitimciler

1. Krates

Milâttan iki yüzyıl önce yaşamış olan bu zat, İzmirli ozan Homeros'un halk destanlarından 'İlyada' ile 'Odise'yi 30 cilt olarak yazan ve açıklayan bir bilgindir. Parşömenin de mucididir. Derileri ince yapraklara ayırmak ve cilalamak suretiyle, parşömen denilen Bergama kâğıdını meydana getirmiştir. Krates, bitkiden kâğıt yerine, deriden kâğıt icat etti. Mısır'ın ottan papirüsüne karşı, Bergama'nın hayvan derisinden parşömeni, uygarlık âleminde kolaylıkla tutuldu ve hızla yayıldı.

2. Atenodor

Yazar, araştırmacı ve düşünür olan bu zat Bergama Kütüphanesinin koruyucusu idi. 200 bin cilt kitabı bulunan bu ünlü kütüphanenin meydana gelmesinde büyük yararlıklar göstermiştir.

3. Apolloniyos

Değerli bir geometrici olup, Bergama Gimnaslarında eğitimde bulunmuştur.

4. Apollofan

Bergama'nın ünlü filozoflarından. Yazar Dimitrios'un oğlu olduğu Bergama gençler Gimnazında bulunan kitabeden anlaşılmıştır.

5. Lakides

Bergama krallarından Attal tarafından kurulan bilim kurulunda öğreticilik yapmış yüksek bir bilim adamıydı.

---

¹²⁶ ERİŞ, s. 5.

6. İrodikos

Parşömeni icat eden Krates'in öğrencilerindendi. Parşömenin daha ince sayfalara ayrılması için çalışmış bir kişi olup Bergama'da yerleşmişti.

7. Telef

Bu zat, bilim ve erdemıyla tanınmıştı. Bir süre Roma İmparatorlarından Marküs Orellyüs'e profesörlük yapmıştır.

8. Stratonikos

Bergama'da seçkin hizmetleriyle halka kendisini sevdirmiş olan bir hekimdir. Calinos hekime klinik bilgi veren bu zattır.

9. Apolloniyos

Calinos hekimden önce yetişen Bergama'nın ünlü hekimlerinden biridir. Şöhretinden dolayı adı birçok Helen hekimlerine de verilmiştir.

10. Nikon

Ünlü Calinos hekimin babasıdır. Bergama senatörü idi. Bilgin, düşünür, matematikçi ve mimardı. Özellikle lehçeler hakkındaki yüksek bilgisi ile tanınırdı.

11. Satiros

Bergama'nın ünlü bir cerrahı idi. Calinos hekime ameliyat bilimini öğreten bu zattır.

12. Nikandros

Tıbbı ilişkili eserleriyle tanınmıştı.

13. Aristokles

Ünlü bir hitabet öğretmeni olup, Roma imparatorlarından Trayan zamanında yaşamıştır.

14. Savinos

Calinos hekimin üstadı olan bu zat, bilim ve erdemliliği ile tanınmıştı.

15. Klot Galinos - Galiyen

Hekimlerin babası, unvanını alan bu zat Bergama'nın yetiştirdiği, dünyaca tanınmış en yüksek şahsiyetler biridir. 131 yılında Bergama'da doğmuş olan Calinos, senato üyelerinden düşünür, matematikçi, mimar ve özellikle lehçeler hakkındaki bilgileri ile ün kazanmış olan babası Nikon tarafından büyük bir dikkat ve şefkat ile

yetiştirmişti. Calinas'un önceleri adı Klod idi. Sonradan babası tatlı anlamına gelen Galinos adını vermişti. Oğlu gerçekten güzel huylu ve temiz ahlâklı idi. Calinos, Bergama'da okudu, en büyük üstatlardan, filozoflardan ders aldı. 17 yaşında hekimlik mesleğine girdi. 20 yaşında hekimliğe ve fen bilimlerine ilişkin kitap yazmaya başladı. 21 yaşında hekim olmuştu. Harika denecek derecede zekâsı vardı. Usanmadan, yılmadan çalışırdı. Birçok dili de öğrenmişti.

16. Oribaz

Bizans devrinde en önemli ve tek tanınan hekim Bergamalı Oribaz'dır. Oribasius'un hayatı (325 - 405) tarihleri arasındadır. Bergama'da okuduktan sonra İskenderiye'de tıp eğitim almıştır. Oribaz'ın; Roma'dan İstanbul'a gelen imparator Jüliyen, Oribaz'ı sarayının özel hekimi yapmıştı. Oribaz, "Synagogai" adıyla bilinen 72 kitaptan ibaret büyük bir "Muhit-i Tıbbî" vücuda getirmiştir. Muhit-i Tıbbî, Calinos hekimden beri gelen hekimlerin birbirlerinden toplayarak, biraz da yanlış eklemeler yaparak yazdıkları kitapları ayıklamak amacıyla meydana getirilmiştir. Oribaz, ilkçağdan ortaçağa kadar etkili olmuş en önemli hekimlerinden sayılmaktadır. İstanbul'da vefat etmiştir.¹²⁷

Elea Ekolü (Okulu)

Antik çağ döneminde Kazıkbağlar denilen yörede bir kıyı yerleşmesi olan ve Bergama'nın limanı olarak tanınan Elea; zeytin anlamına gelmektedir. Burası Bergama'nın ünlü limanı, zengin bir hinterlanda sahip kapısıdır. Bu ekonomik üstünlük sanat ve kültürde de kendini göstermiş ve birçok yazar, düşünür ve sanatçı yetişmiş, desteklenmiş, teşvik edilmiştir. Bilim, fikir ve sanat merkezi olarak bir ekol doğmuş ve Elea Ekolü adı verilmiştir. Ksenophanes, Leukippes, Pormanides, Elealı, Zenon burada yetişmiş ünlü felsefecilerden.¹²⁸

1.4. XIX. Yüzyıllar İçinde Bergama'da Maarif

Osmanlı imparatorluğunda bütün kurumlarda görülen gerileme eğitim alanında da etkilerini göstermiştir. II. Mahmut zamanında ve Tazminat Dönemindeki çalışmalar yenileşme hareketini başlatmıştır. Bergama'da geleneksel eğitim kurumları olan medreseler varlıklarını sürdürüyordu. Ancak değişen şartlara cevap verebilecek okullar açılmaya başlandı. **1869 Maarifi Umumiye Kanunu** neticesi eğitimin yaygınlaştırılıp, tek elden yürütülmesini sağlamak için, ilk ve orta düzeyde okullar açıl-

¹²⁷ ERİŞ, s. 7.

¹²⁸ ERİŞ, s. 12.

miş kaza idare meclislerine tabi bölgenin genel temsilcilerini üye olduğu **Maarif Encümenleri** teşkil edildi. **1880**'de kaza 'da iki adet Mektebi iptidaiye bulunuyordu. 1115 kişiden oluşan öğrencileri ile 4 öğretmenleri bulunuyordu. Rüştîye Mektebi **1880**'de açılmıştı. Önceleri birer yıl Kulaksız ve Müftü Medreselerinde eğitim verilmiş sonra yeni binasına geçmişti. Açıldığında 61 öğrencisi vardı. **1884**'te ilk defa 7 öğrencisini mezun etti. 1884'te kaza merkezinde 8 medrese ile dahilde büyüklü küçüklü 100 kadar kız ve erkek mektepleri vardı. Bu mekteplerde 2500 öğrencinin 1900'ü İslam, 600'ü gayrimüslim idi. Mevcut medreselerden Yeşiller ve Kocabaş medreselerinde iki kütüphane olup 450 cilt kitap vardı.¹²⁹

Aydın Vilayet Salnamesine göre Tablo 6'da 1897- 1904 yılları arasında kaza merkezinde iptidaiyelerin durumuna baktığımızda; 10 Rum okulu,15 Müslüman okulu, 2 Yahudi okulu vardır. Rum okullarında 24 öğretmen, 1253 öğrenci, Müslüman okullarında 12 öğretmen, 944 öğrenci, Yahudi okullarında10 öğretmen 194 öğrenci vardır. Bu bilgilerden 1898'den sonra Bergama Ermeni okulunun faaliyet göstermediği anlaşılıyor.

Tablo 6: 1897-1904 yılları arasında Bergama'daki okulların öğrenci ve öğretmenleri

Yılı	Okulun milliyeti	Öğretmen sayısı	Öğrenci (erkek)	Öğrenci (kız)	Okulun sayısı
1897	Rum	6	429	—	4
1897	Rum (kız)	5	—	297	1
1897	İslam	6	464	—	5
1897	Yahudi	5	97	—	1
1901	Rum	8	280	—	4
1901	Rum	5	—	247	1
1901	İslam	6	480	—	5
1901	Yahudi	5	97	—	1
1904	İslam	6	511	—	5

Kaynak: Aydın Vilayet Salnamesi, H.1313. 1317, 1320, s. 26

1897- 1904 arasında kaza merkezinde iptidaiyelerin durumları yukarıdaki tablo 5. gibidir. **1898**'de sonra Bergama Ermeni okulunun faaliyet göstermediği anlaşılıyor.

¹²⁹ GAZEZ, Müzeyyen, *Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne Bergama (yüksek lisans tezi)*, Bergama Ticaret Odası Kültür Yazıları, No: 2, İzmir 1993, s. 25.

Bergama kaymakamı Seyit Bey öncülüğünde 1913'te kazanın ileri gelenleri tarafından desteklenen, Bergama Rüştüye'sinin yerini değiştirme girişimi başlatıldı. 1914'de açılan idadiye Mektebi 6 sınıflı idi. Ancak idareci ve öğretmen kadroları boştu. Bir yıl sonra kadrolar tamamlanabilmişti.¹³⁰ 1915 yılında hükümetçe **Tedrisat-ı İptidaiye Kanununun**'nun 15. Maddesi gereğinin ahalinin eğitimi için inşa edilecek okulların bu seneden başlayıp beş senede bitirilmesi kararlaştırılmıştı. Gerekli para vilayet genelinde 33 kuruş hesaplamıştı. Bergama kazası geneline düşen hisse 21 kuruşa22 adet mektep inşasıydı. Ancak, tahsisatın yılı düşünülürse savaşa giren bir ülkenin her alanda olduğu gibi eğitimde de kısıntı yapması doğaldı. 20 Mart 1915 'de vilayet maarifine düşen miktar 21 kuruştur. Bu para ile yeni okullar açmak mümkün değildi.¹³¹ İşgal yıllarında eğitim- öğretim hayatı durmuş, idadiye dağıtılmıştı. Cumhuriyetin ilk yıllarında kaza merkezinde kız ve erkek Numune Mektepleri ile Merkez Erkek İptidaiyesi çalışır durumda idi.¹³² 1925-1926 yılları içerisinde kaza genelinde 24 okul bulunuyordu. Okul çağındaki toplam çocuk sayısı 7915 adetti. Bunların 2046'sı okuyordu. Tüm okullarda 45 erkek, 17 kadın toplam 62 öğretmen bulunuyordu. 2 adet Halk dershanelerinin 9 öğretmeni ve tamamı erkek 174 öğrencisi vardı. 1923 yılında açılan Türk Ocağı Kütüphanesinin çeşitli alanları kapsayan 80 adet kitabı vardı. Yine aynı yıl Gazi Paşa ilkokul 'unda bir kütüphane açılmıştı. 1926'da Muallimler Birliği kütüphanesinde 95 kitap vardı.¹³³

Uzun yıllar varlığını sürdüren medreseler, imparatorluğun yükselme ve düşme zamanlarının etkisine tâbi olmuş ve nihayet Cumhuriyet devrinin girişken çabaları karşısında yerini pozitif bilgilere bırakmıştır. Bugünkü kültür hayatımızın temelini teşkil eden okullar da, cumhuriyetten önce ve sonra olmak üzere iki bölüme ayrılmaktadır. Bir de medrese devrinde yaşamış olan sıbyan mektepleri vardır ki, o zamanın hemen bütün ilköğrenimi buralarda yapılmakta idi. Bergama'da erkekler için; **Şadırvanlı, Hacı hekim, Asarlı, Çakıldak ve Murat Hoca.** Kızlar için; **Ümmühan, Hatice, Bıçakçı, Armağanlar, Düdükçü Hoca ve Hacı Ümmü Kalfa** gibi sıbyan mektepleri vardı. Bergama'da 1878 tarihinde maarif encümeni teşkil edilmiş ve ilk kez Şadırvanlı mektebine maaşlı muallimler tayin kılınmıştır.

Şadırvanlı mektebine ilk muallimi evveli olan Bergama'nın Yunt dağından Dağlı Hacı Mustafa efendidir. Bundan sonra, diğer mahalle mekteplerinde de örgüt-

¹³⁰ Ahenk Gazetesi, D-340, s. 26.

¹³¹ Ahenk Gazetesi, D- 340, s. 27.

¹³² İzmir Vilayet Salnamesi, H.1339, s. 27.

¹³³ İzmir Vilayet İstatistik Müdürlüğü, *İzmir Vilayet İstatistiği*, İzmir, 1926. s. 27.

lenme yapılmıştır. Rüştîye mektebi **1880** tarihinde açılmıştır. Bu mektep birer sene kulaksız ve müftü medreseleri dersanelerinde kaldıktan sonra yeni yapılan mektebi i rüştîye binasına yerleşmiştir. Birinci öğretmen yani muallimi evveli; İstanbul Darülmualiminin ilk mezunlarından, Halil Hilmi efendidir. Mektep, yeni binaya geçince maarif encümeni tarafından Serdarzade Mustafa (Efendi) muallimi Sâni tayin kılınmıştır. Serdarzadenin 6 yıl sonra vefatı üzerine yerine Nuri (Efendi) getirilmiştir. Rüştîye Mektebi binası, daha sonraki Cihan Oteli ile Mehmet (Bey) Konağı arasındaki meydanlıkta idi. İki katlı olan bu binanın üst kısmı mektep, altında ise mağazalar ve maarif encümeni odası vardı. 718 altın lira sarf edilerek yapılan bu bina R. 1331 de yol açmak için yıktırılmıştır. Halil Efendi Konya Ereğli'sinin Hortu köyünden Cabizade Hasan efendinin oğludur. H.1263 tarihinde doğmuş, R.1326'da emekli olmuş ve R. 1338'de Bergama'nın Turanlı nahiyesinin Zağnos köyünde vefat etmiştir. 1303'te vefat etmiştir. Nuri Efendi 1270'te Bergama'da doğmuş R. 1324'te emekli olmuş ve 1934 tarihinde Bergama'da vefat etmiştir. Halil Efendi 27 yıl, Nuri efendi 30 yıl bu görevde kalmışlar ve birçok öğrenci yetiştirmişlerdir. 1325 tarihinde açılan (Menbai-Füyuzat) özel mektebi de 5 sene ilk ve orta öğrenim üzerinde yararlı olmuştur.

Bergama'da idadi mektebi, **1914** tarihinde açılmıştır. 6 sınıflı liva idadisi şeklini alan bu mektep, 1918 Haziranında ikinci mezunlarını vermek üzere iken Bergama'nın işgali dolayısıyla kapanmıştır. Bu mektepler. Bergama'nın bilgi yolunda yeni bir devir açmış ve memleket irfanına hizmet etmiştir.

İlk ve Ortaokullar, **1921** tarihinde memleketin kurtuluşu üzerine Bergama'da da yeni okul teşkilâtı yapılmış ve bir sene sonra da kız ve erkek iki numune mektebi kurulmuştur. Bugün ikisi tam teşkilatlı olmak üzere, dört karma ilkokulun faaliyeti devam etmektedir. **1926** yılında bir de köy erkek yatı mektebi açılmış ise de 3 yıl sonra kaldırılmış ve bu bina Zübeyde Hanım ilkokuluna verilmiştir. **1933**'te Zübeyde Hanım Okulu için yeni bir bina yapılmış olduğundan, yatı mektebinde karma bir Ortaokul açılmıştır. 1921 de ilkokulların mevcudu 400 kadarken bugün 498 kız, 876 erkek olmak üzere, 1374 öğrenci bulunmaktadır. 1918 de 6 sınıflı idadi mektebinin en çok 150 öğrencisine karşı, bugün 3 sınıflı Ortaokulun 87 kız, 292 erkek olmak üzere 379 öğrencisi vardır.¹³⁴ Bu oran Cumhuriyet'in ilanından sonraki süreçteki eğitim ve öğretim faaliyetlerinin arttığını gösterir.

---

¹³⁴ ERİŞ, s. 46.

XIX. yüzyılın sonlarında, salnamelere göre Bergama kazasında maarifin gıpta edilecek bir durumda olduğu ifade edilmiştir. **1878**'de kaza genelinde 100 sıbyan mektebinin olduğu, medreselerde tahsil ile meşgul 600 talebe ve mekatib-i iptidaisinde 300'den müteceviz şakird mevcuttur ifadesi geçmektedir. Bunun yanı sıra Bergama'da Karaosmanzade Hacı Hüseyin Ağa ile Kocabaşzade Medresesi Müderrisi Şükrü Efendi kütüphaneleri 1000 cildi bulan kitaplarıyla önemli bir bilim merkezi olma özelliğini göstermektedir. **1885** tarihinde Bergama kasabasında bir ortaokul bulunmakta olup bu okulda 54 öğrenciye eğitim verilmekteydi. **1891** yılında Bergama merkezde dokuz medresenin olduğu adı geçen yıla ait salnameden öğrenmekteyiz.¹³⁵Kaza merkezi Bergama Kasabası'nda bir ortaokulun yanında bir ilkokul eğitim vermekteydi. **1898**'de Bergama'daki ortaokula 80 öğrenci, ilkokulda 464 öğrenci bulunmaktaydı. Bu salnamede; ortaokuldan 1895 senesinde yalnız 16 öğrenci mezun olabilmmişti. Ayrıca kazada aynı dönemde Rum ve Musevilere ait ilkokullar bulunuyordu. *Aydın Vilayet* Salnamesine göre Bergama'da bir ortaokul, beş Zukur iptidai mektebi ve sekiz medreseyle eğitim öğretim yapılıyordu. Bergama Kazası da XX. Yüzyılın başlarında Müslümanların yanında Gayri Müslimlerine ait ilkokulların da açıldığına tanık oluyoruz. Bergama Kasabası'nda bir ortaokul, beş ilkokul erkek öğrencilerin devam ettiği okul ile bir medrese ve Gayrimüslimlere ait altı mektep eğitim hizmetini yerine getirmekteydi. Bir yıl sonrasına ait altı mektep eğitim hizmetini yerine getirmekteydi. Bir yıl sonra Bergama Kasabası'nda Müslüman çocukların eğitim gördüğü 60 öğrenci eğitim veren bir ortaokulun yanı sıra 511 gibi kalabalık bir öğrenciyi barındıran bir ilkokulun da öğrenci sayılarında artma olmuştur. Bu okulların yanı sıra Rumlara ait iki ilkokul da vardır. Bunların ikisinde sekiz öğretmen tarafından 280 öğrenciye hizmet veren bir Rum iptidaisi vardı. Ayrıca kasabada Musevilere ait bir ilkokul da vardı. Bu okulda beş öğretmen tarafından 97 öğrenciye eğitim hizmeti veriliyordu. **1905** senesinde kasaba bir ortaokul, beş ilkokul, yedi medrese, gayrimüslimlere ait altı mektep eğitim öğretim faaliyetlerini yerine getirmekteydi. H. 1326 salnamesinde Bergama'da devletin denetimindeki bir ilkokulun dışındaki iki özel okulun da açıldığı belirtilmiştir. Devlet okulu olan 220 öğrencisi var iken özel ilkokullardan birincisinde 57 ikincisinde ise 80 öğrenci eğitim görüyordu. Bunun yanı sıra 62 öğrencinin eğitim aldığı bir ortaokul da bulunmaktaydı.¹³⁶

1.5.Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bergama Kaza'sında Bulunan Mektepler

¹³⁵Aysun HAYKIRAN, *Aydın Vilayet Salnamelerine Göre XIX. Yüzyılın Sonlarında Bergama Kazası*, İzmir, 2011, s. 213.

¹³⁶HAYKIRAN, s. 215.

Merkez Erkek Numune Mektebi 5 sınıf, 6 derslane, resmi gündüzlü ve emval-i Metruke 'ye aittir. **Merkez Kız Numune Mektebi**; 4 sınıf, 5 derslane, resmi gündüzlü ve Enval-i Metruke 'ye aittir. **Merkez Erkek İptidai Mektebi**; 3 sınıf, 4 derslane, resmi gündüzlü ve hükümete aittir. **Kınık Kız İptidai Mektebi**; 4 sınıf, 1 derslane, resmi gündüzlü ve hükümete aittir. **Kınık Erkek İptidai Mektebi**; 3 sınıf, 1 derslane, Emval-i Metruke aittir. **Çandarlı İptidai Mektebi**; 3 sınıf, 1 derslane hükümete aittir. Altınova İptidai Mektebi; 4 sınıf, 1 derslane, hükümete aittir. **Reşad Erkek İptidai Mektebi**; 1 sınıf, 1 derslanen oluşuyordu.

Bölcek Erkek İptidai Mektebi; 3 sınıf, 1 derslanen oluşuyordu. **Firuzlar Erkek İptidai Mektebi**; 1 sınıf, 1 derslaneden oluşuyordu. **Bağyüzü Erkek İptidai Mektebi**; 5 sınıf, 1 derslaneden oluşuyordu. **Koyuneli Erkek İptidai Mektebi**; 1 sınıf, 1 derslane, Ahali-i Mahalliye'ye aittir. **Dikili Erkek İptidai Mektebi**; 1 sınıf, 1 derslaneden oluşuyordu. **Poyracık Erkek İptidai Mektebi**; 4 sınıf, 2 derslaneden oluşuyordu. **Yaya kebir Erkek İptidai Mektebi**; 4 sınıf, 1 derslane, hükümete aittir. **Göçbeyli Erkek İptidai Mektebi**; 2 sınıf, 1 derslane hükümete aittir. **Üçkaba-ğaç Erkek İptidai Mektebi**; 1 sınıf, 1 derslane, Ayas **Erkek İptidai Mektebi**; 4 sınıf, 1 derslane Evkaf'a aittir. **Bademli İptidai Mektebi**; 3 sınıf, 1 derslane, Emval-i Metruke 'ye aittir.¹³⁷ Merkez Erkek Numune 1300'de 1 kat(okul olarak), Merkez Kız Numune Mektebi, 1300'de 2 kat (ev olarak), merkez Erkek İptidai Mektebi, 1325te 1 kat, Reşad Erkek İptidai Mektebi, 1326'da 2 kat, Poyracık Erkek İptidai Mektebi, 1314'te 2 kat, (mektep olarak) , Bademli İptidai Mektebi, 1339'da 2 kat (ev olarak), Koyuneli İptidai Mektebi, 1300'de 1 kat olarak kargir olarak yapılmıştır. Kınık Erkek İptidai mektebi, 1329'da 1 kat (mektep olarak), Kınık Kız İptidai Mektebi, 1 kat, (mektep olarak), Çandarlı Kız İptidai Mektebi, 1326'da 2 kat olarak (mektep olarak), Altınova Numune Mektebi, 1300'de 1 kat (mektep olarak), Bağyüzü İptidai Mektebi, 1333'te 2 kat, (okul olarak) yarı kargir olarak yapılmıştır. Göçbeyli Erkek İptidai Mektebi, 1329'da 2 kat (mektep olarak), Firuzlar Erkek İptidai Mektebi 1332te (okul olarak) 2 kattır. Yayakebir Erkek İptidai Mektebi 1325'te 1 kat cami olarak toprak yapısından yapılmıştır.¹³⁸ Ortaöğretim kadamesi; ortaöğretim birbiri üzerine dayalı iki okul kademesinden meydana gelmekteydi. Mekteb-i idadiye 4 yıl süren bu okullardaki temel dersler: Din bilgisi, Türkçe, Arapça, Farsça, Hesap, Cebir, Geometri, Coğrafya ve Tarih dersleri idi. Bunlara Farsça, Hitabet, Tabiat, Ta-

¹³⁷ Filiz PEKER, *Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bergama Kazasının Sosyal ve Kültürel Durumu, Bergama*, s.96.

¹³⁸ PEKER, s. 97.

biat Tarihi, Sağlık bilgisi, Kimya ve Felsefe dersleri de eklenmektedir. Bu okullardan mezun olanlar Mektep-i İptidaiyeler de öğretmenlik yapmak ve Mektep-i Sultanilere devam etmek hakkını elde ederdi. İdadiye Mektebi şehre 1914’de açılmıştı. 6 sınıflıydı. 1919’da Haziran’ın ikinci mezunlarını vermek üzereyken şehrin işgal edilmesiyle dağılmıştır.¹³⁹

1.6.Bergama’da Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Medreseler

Medreseler kendi içinde ilk, orta ve yüksek kademelerden oluşmuştu. Yüksek kademeler belirli bilim dallarına göre farklılaşmışlardı. Medreselerde İslami bilimler (Ulu-u İslamiye) ile pozitif bilimler birlikte okutulmaktaydı. Medreselerde dersler ‘müdrisler’ ve müdris yardımcıları olan ‘muid’ler tarafından verilirdi. Öğretim parasızdı. Ayrıca öğrencini yiyeceğini ve giyimini medrese yönetimi karşılardı. Medresede bilim adamları, kadınlar, müftüler, müdrisler, öğretmenler vb. gibi elemanları içinde toplayan ilmiye sınıfı yetiştirilirdi. Medreseleri şu şekilde sıralayabiliriz:1.

1.6.1. Genel Medreseler

Bu medreseler daha çok ilk ve orta kademeyi meydana getiren medreselerdi. Bilim alanlarına göre bir ihtisaslaşma söz konusu olmayıp, ‘İslami ilimler’ ile diğer bilim dalları birlikte okutuluyordu. Genel medreseler kadı, müftü, müdris yetiştirmek amacıyla açılmışlardı. Bergama şehrinde 12 medrese vardı. En belli başlıcaları şunlardı;

a) Hacı Niyazi, b) Karacahmet, iç ve dış medrese, c) büyük medrese, ç) yeşilli medrese, d) Kocabaş medresesi e)Selçuk medresesi, f) Çakıldak medresesidir. Hacı Niyazi Medresesi, zamanın en büyüklerinden idi. Karacaahmet medresesinin dış kısmındaki odalarda ders görülür, iç ve dış kısımda da yatılı öğrenciler kalırdı. Kulaksız Camii iç ve dış medreseleri de aynı şekilde eğitim veriyordu. Yeşilli ve Kocabaş medreselerinin 450 ciltlik birer kütüphanesi bulunuyordu.

1.6.2.Tetimme Medreseleri

İhtisas medreselerinde okuyacak öğrenciyi hazırlayan lise derecesinde okullardı.

1.6.3.İhtisas Medreseleri

Medreselerin çeşitli derece ve kademelerdeki kuruluşları dışında öğretim alanlarında göre de kendi aralarında ihtisaslaşmışlardı. Edebiyat, hukuk, tıp vs. 3

---

¹³⁹ PEKER,s. 98.

Mart 1924 yılında mektepler şekil değiştirip medreseler de kapatılınca adı geçen tüm eğitim kurumları tarihe karışmıştır.¹⁴⁰

1.7. Eğitim Alanında Yapılan Yenilikler

19. yüzyıla gelindiğinde, Osmanlı Devleti hemen hemen her alanda gelişmelerin gerisinde kalmış, yenileşme çabaları içinde bulunmamaktaydı. Eski kurumları bozulmuş, yenileri ise henüz kurulmamıştı. Bu sorun eğitim ve sanayi alanında da yoğun olarak yaşanmaktaydı. II. Mahmut'la beraber, eğitim alanında yenileşme çabaları hızlanmış, batı örnek alınarak yeni okullar kurulmaya başlanmıştı. Ayrıca yurt dışına çeşitli dallarda öğrenim görmek üzere öğrenciler gönderilmişti. Bunlar arasında bir kısmı teknik eğitim göndermekteydi. Sanayi ve sanayi eğitiminin önemi, ilk defa dönemin ileri gelen devlet adamlarından Sadık Rıfat Paşa tarafından hazırlanan bir raporda bildirilmişti.¹⁴¹

Eğitim alanın yanı sıra ekonomik faaliyetlerde de ilerleme sağlayamayan Türkler, azınlık ve yabancılardan geri idiler. Kültürel faaliyetlerin bir parçası olan basın hayatında da durum farklı değildi. 1900 yılında İzmir'de yalnızca Vilayet Matbaası ile Ahenk Matbaası Türklerin elindeydi. Mihail Nikolaidi, Tatikyan, Marcopolo, Vivlani, Nikolaki, Davrani, Symrina, Mamuyan, Timoni, La Reform, Leonidis, Skura, Amaltiyal İspironus, gibi basım evleri ise azınlıklara ve yabancılara aitti. 1898'de İzmir basınında dört büyük Türk gazetesi vardı. Aydın, Hizmet, Ahenk ve İzmir. Buna karşılık yabancı ve azınlık gazetelerin dördü Rumca, dördü Fransızca, ikisi İspanyolca, bir Ermenice olarak yayınlanıyordu. Eğitim hayatında da İzmir'in Tür kesimi azınlık ve yabancılardan geri kalmıştı. 19. Yüzyılınla birlikte Osmanlı Devleti'nde uygulanmak istenen yenileşme hareketlerin paralel olarak eğitimde de yeni arayışlara gidildi. Bu arayışlar sonucunda eğitimdeki yeniliklerin biri olan Rüştiyeler, ortaokul seviyesindeki okullar olarak **1838** yılından itibaren öncelikle İstanbul'da kuruldu.¹⁴²

İzmir Rüştiyesi **1858** yılında 54 öğrenci ile öğrenime başladı. Eğitimde yenileşme hareketleri sonucunda doğmuş olmalarına rağmen, verdiği eğitim yeterli olmayan rüştiyeler yalnız nicel olarak değil, nitel olarak da yetersiz kalıyordu. Yenilenme hareketlerini gerçekleştirecek sivil bürokrasinin gerektirdiği nitelikleri vermiyordu. Osmanlı Devleti eğitim sistemi dini ve geleneksel bir karakter içermekteydi.

¹⁴⁰ PEKER, s. 99

¹⁴¹ Yakın (Koyuncu), Gülnaz, *İzmir Sanayi Mektebi*, İzmir 1997, s. 106.

¹⁴² Melih TINAL, *İzmir Atatürk Lisesi Tarihçesi*, İzmir Atatürk Lisesi Eğitim Vakfı Yay.(1), İZMİR 1999, s. 8.

Eğitim medreseler ve sıbyan mektepleri gibi pozitif bilimlere yer vermeyen kurumlar aracılığı ile yürütülüyordu. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu olumsuz durumun sadece askeri başarısızlıklara bağlanması eğitimde ilk yenilik hareketlerini askeri eğitim görülmesine sebep oldu. Batılılaşma çabalarının ilk önemli eğitim kurumu olarak kabul edilen **Mühendishane-i Bahr-i Hümayun, 1773'de Mekteb-i Tıbbiye, 1827'de Mekteb-i Harbiye 1834'de** kuruldu. II. Mahmut'un 1826' Yeniçeri Ocağını kaldırmasıyla birlikte ilerinde eğitiminde bulunduğu birçok konuda yenilik hareketlerini başlattığını görüyoruz. Yurt dışına ğrenci gönderilmesi, sıbyan mekteplerinin teşkilatı için **1826 yılında Evkaf-ı Hümayun Nezaretinin** kurulması yine 1826'da bazı okulların bağlı olduğu Evkaf Nezaretinin açılması, eğitimle ilgili işlerin şeyhülislamlık makamı yerine Meclis-i Vala'da görülmesi eğitimde dini ve geleneksel teşkilatlanmanın yerine modern bir eğitim teşkilatı kurulmak istendiğinin belirtileriydi.¹⁴³

3 Kasım 1839'da ilan edilen Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nda eğitime ilişkin tek sözcük geçmemesine rağmen Sultan Abdlmeid'in bir Meclis-i Vala oturumunda okunan Hatt-ı şerifi, kişilerin kimseye muhtaç olmayacak düzeyde okuma- yazma öğrenmeleri ve eğitim yoluyla kişiliklerini geliştirmeleri mesajını taşıyordu. Tanzimat eğitiminin bir gayerinde okullaşma oranını arttırmak olmuştu. Eski ğretim metotlarının yerine modern eğitim metotlarının benimsenmesini, idadi, Sultani, Darümuallimin olarak adlandırılan eğitimin Rştiyeden sonraki aşamaları bu dönemle birlikte gerçekleştirildi. Eğitimin kalitesini arttırmak amacıyla yapılan girişimlerden birisi de dilin Arapça ve Farsçanın nüfusundan kurtarılması amacıyla 1851'de Darlmaarif binasında kurulan **Encümen-i Danişdir**. Islahat Fermanıyla, birlikte eğitimin genişlemesi ve gayrimüslimleri de kapsaması 1857 yılında Maarif-i Umumiye Nezaretinin kurulmasına yol açtı. Bu gelişmeyle birlikte Türkiye'de gerçek anlamda bir eğitim bakanlığının temeli atıldı. Eylül 1869'da Maarif-i Umumiye Nizamnamesi adıyla bir genelge yayımlandı. Maarif-i Umumiye Nizamnamesinde; mecburi ğretim, okul türleri ve kademeleri, ğretim usullerinin düzenlenmesi, öğretmenleri terfi şekilleri, milli eğitim merkezi örgütünün yeniden düzenlenmesi, vilayetlerde eğitim dairelerinin kurulması, imtihanlarla ilgili hükümler ve diplomalar, bilim kurumlarını çoğaltılması, eğitimin finansmanı için halkın bağışta bulunmasının sağlanması gibi belli başlı konular yer almaktaydı.¹⁴⁴

¹⁴³ TINAL, s.10.

¹⁴⁴ TINAL, s. 11.

İKİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET DÖNEMİNDE BERGAMA'DA EĞİTİM

2.1. Cumhuriyet Döneminde Bergama'da Eğitim

Cumhuriyet döneminde Bergama'da yeni açılan okullar, mektep ve medreseler kaldırılarak yerine modern ve kız erkek karışık eğitim veren okullar açılmıştır. Bergama'da bu özellikleri taşıyan ilk kurum şadırvan okuluydu. Burası önceden sadece erkeklerin olduğu bir mektepti. Tevhidi-i Tedrisat Kanunu çıkarılınca ilk defa burada, kız erkek birlikte ders görmüştür. Okulun adı da **Merkez Zükur ve inas Mektebi** yapılmıştır. Bu okul varlığını bir süre koruduktan '**Bergamalı Kadri**' okulu adını aldı. Bergama'da açılan ikinci okul, **Gazipaşa İlkokulu** oldu. Okul binasını geçmişi 1884 yıllarına dayanıyordu. Bu tarihte Rum cemaati tarafından anaokulu olarak yapılmış sonra da Rum idadisi olarak kullanılmıştır. 1915-1919 yılları arasında 5 sınıflı bir Türk mektebi olarak hizmet vermiş ve Yunan işgali üzerine kapanmıştır. Bu bina Cumhuriyet Döneminde Gazipaşa İlkokulu adını olarak yeni isimle öğretimini tekrar başlatılmıştır. Bu okulun ilk müdürü **Osman Bayatlı** idi. Bergama'da ilk defa Türk bayrağı bu okulda çekilmiştir. Eğitim konusuna çok önem verilmesi ve kanun sıkı tutulması sonucunda mevcut iki okul bina ve kadro bakımından yetersiz kalmıştı. Bunun üzerine şehre üçüncü okulun açılmasına karar verilirdi. Bergamalı Kadri ve Gazipaşa okullarından seçilen öğrencilerle ve yeni gelen öğrencilerle **Zübeyde Hanım İlkokulu** oluşturuldu. Okul binası, oldukça eski bir Rum evinin tamir edilmesiyle sağlanmıştı.¹⁴⁵ 1926 yılında şehir yeni bir okula daha sahip oldu. Bu okulda, çevre köylerden tespit edilip toplanmış erkek çocukları yatılı olarak eğitim görüyordu. Yatılı okul üç yıl hizmet verdikten sonra kapatılmış, okul binasına da Zübeyde Hanım İlkokulu taşınmıştır. **1927** yılında Rumlardan kalma kilise binasında 14 Eylül İlkokulu açılmıştır. Bu okul da daha sonra aynı bahçe içine yapılan yeni binasına taşınmıştır. Bergama, **1933**'te Ortaokuluna kavuştu. Okul, birinci ve ikinci sınıfları kapsayacak şekilde 113 öğrenci kapasiteliydi. Kız ve erkek öğrenciler birlikte ders görüyordu. Öğretmen kadrosu 3 asıl ve şehirden sağlanan velilerden oluşuyordu. **1934-1935** ders yılında ortaokul ilk mezunlarını vermiş ve biri kız, sekiz öğrenci diploma almıştır.¹⁴⁶ Köylerin eğitim, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Bergama'nın çok az köyünde okul bulunuyordu. Mevcut okullarda derslik ve bina bakımından

¹⁴⁵ PEKER, s. 98.

¹⁴⁶ PEKER, s.99.

oldukça yetersizdi. 1933 yılı sonrasında köylere okul yapılmasına öncelik ve hız verilmiştir. Bu yıllarda Bergama’da şu köylerde ilkokul binası bulunmaktaydı:

Tablo 7: Bergama’da Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Köylerinde İlkokulların sınıf sayısı

Köyler	Derslik sayısı	Öğretim sınıf sayısı	Yapıldığı yıl
Aşağıkırıklar	3	5	1930
Ayaz köy	3	5	1933
Boğazköy	3	5	1932
Çitköy	2	5	1933
Ferizler	2	5	1932
İncecikler	1	5	1933
Kapukaya	1	5	1933
Kaşıkcı	1	5	1933
Yerli tahtacı	1	5	1933
Alibeyli	2	5	1933
Bölcek	4	5	1933
Göçbeyli	3	5	1933
Cevaplı	1	3	—
Kozluca	1	5	1933

Kaynak: Filiz PEKER, Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Bergama Kazasının Sosyal ve Kültürel Durumu, s. 100.

Tablo 8: Bergama'nın Köylerinde İlkokul Derslik Sayıları

Sarıcalar	2	5	1933
Çamavlu	3	5	1932
Hisar	1	5	1933
Kaplan	1	5	1933
Yukarı bey	3	5	1932
Tırmanalar	2	5	1933
Koyuneli	2	5	1932
Yılmaz	5	5	1912
Kınık Fevzi çakmak	6	6	1923
Poyracık	8	9	1933
Balaban	1	5	1932
Cumali	3	5	1932
Dündarlı	1	5	1932
Koca Ömerli	1	4	1933
Örtülü	2	5	1933
Sucahlı	2	5	1933
Yayaköy	3	5	1933
Maruflar	1	3	1932
Örlemiş	1	3	—

Kaynak: Filiz PEKER, Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Bergama Kazasının Sosyal ve Kültürel Durumu, s. 100.

Öğrenciler; Cumhuriyet'in ilk yıllarında Bergama kazasında okuma çağında olan okumayanların sayısı oldukça fazlaydı. Bu durumu en somut biçimde şöyledir; okuma çağında bulunanlar, erkek 3298, kadın 3728, okula devam eden erkek 1323, kadın 302, toplam, **70.656**. okula devam etmeyenlerin sayısı, erkek 1975, kadın 3426. İlk dönem öğrenci sayısı, özellikle kız öğrenci sayısı oldukça düşüktür. Bu durum sonraki yıllarda değişmeye başlamıştır. İlköğretim zorunluluğu ve halkın okuma yazmanın gerekliliğini kavraması, öğrenci sayısının artmasına en büyük se-

beplerdir.¹⁴⁷Bu artışları öğretim yılı, kız öğrenci sayısı erkek sayısı şeklinde sıralayabiliriz.

Tablo 9: Cumhuriyet'in ilk yıllarında öğretim yılı, kız öğrenci sayısı ve erkek sayısı

Öğretim yılı	Kız öğrenci sayısı	Erkek öğrenci sayısı	Toplam
1927-1928(35)	667	1307	1974
1930-1931	784	1324	2108
1931-1932(36)	778	1162	1940
1932-1933(37)	1088	1524	2612

Kaynak: Filiz PEKER, Bergama Kazasının Sosyal ve Kültürel Durumu, s.102.

Eğitim yetersizliği; Bergama ve köylerinde İlkokullar hızla çoğalmaktaydı. Fakat sadece ilk derece tahsili veriyor, bunun üzerinde eğitim görmek isteyenler İzmir veya İstanbul'a gitmek zorunda kalıyordu. Maddi durumu iyi olan aileler çocuklarını kaza dışına gönderebiliyordu. Eğitim kurumlarını yetersizliğinden dışarı gönderilen ilk öğrenci İlhan Varol olmuştur. İlhan Varol, babasının zamanın belediye başkanı olması ve İzmir Valisi Kazım Dirik'in tavsiye ve desteği ile **1923** yılında İstanbul'a gönderilmiş, burada Feyzi Ati Lisesine başlamıştır. Burayı bitirince **1831**'de İstanbul Tıp Fakültesine girmiştir. Bergama'da yurt dışına gönderilen ilk öğrenci ise Mustafa Yazıcı'dır. Mustafa Yazıcı, kazanın Zeytinadağ nahiyesinden idi. İzmir Karataş Ortaokulunu bitirdikten sonra lise tahsilini yapmak için 1929 yılında İsviçre'ye gitmiştir. Buradan Necatî şehrinde 4 yıl kalmış, babasının ölümü üzerine Türkiye'ye geri dönmüştür. Dönüşte İstanbul'da kalmış Galatasaray Lisesi'nde öğretmen yardımcılığı yapıp lisan derslerine girmiştir. Bu işlerin yanında Yüksek Ticaret İktisat Mektebinden mezun olmuştur. Bu ilklere sonra onları izleyenler olmuş, kazada ortaokul ve liselerin çoğalmasıyla okumak için dışarı gitmek azalmıştır.¹⁴⁸

2.2.Bergama'da Eğitim Kongresi

İzmir'in antik değerlere sahip bir coğrafyada bulunması, eski kültür ve medeniyetlere beşiklik etmesi ve İzmir'in ve çevresinin eğitim ve öğretimde canlı olması nedeniyle Bergama I. Pratik Eğitim Kongresi çalışmaları eğitim ve öğretime ilişkin kararların bakanlık merkez teşkilatının dışında taşrada uygulayıcılarının ve katılımcılarının da o mahalli bölgede çalışan eğitimcilerin oluşturduğu önemli bir "**mahalli**

¹⁴⁷ PEKER, s.101.

¹⁴⁸ PEKER, s.103.

eğitim uygulamasının” Türkiye’deki ilk ve tek örneğidir. Genel olarak Türk Eğitim Tarihi içerisinde çalışmaları ile önemli bir yer tutan **“pedagojik Danışma Kurulu Çalışmaları”** eğitim ve öğretimde çalışmaların sistemli hale getirilmesinde, kalitenin artırılmasında ve işbirliğinin sağlanmasında geçmiş dönemlerde uygulanan ilk ve tek örnek model olarak yer almıştır. İlk sözü alan teftiş şefi Sabri Kolçak toplantının amacını şu şekilde açıklamıştır. “Öğretmenin cemiyet içindeki rolünü ve bilhassa Bergama gibi sanat ve medeniyet yuvalarında tedrisatın sanata dayanmasını ve antikiteleden faydalanmak” olarak ifade etmiştir.¹⁴⁹

2.2.1. Kongrenin Toplanma Nedeni

Bergama Pratik Eğitim Kongresinin oluşum süreci ile ilgili olarak, Yeni Asır Gazetesi şöyle bir haber yayınlamıştır. ‘Milli Eğitim Bakanı’nın şahsi heves ve kanaatlerine dayanan emriyle İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerde bulunan ilkokul öğretmenleri devamlı bir endişe ve huzursuzluk içinde kıvranırken kenarda sükûnete kavuşan öğretmenler semt semt toplanarak, teşkilatlanarak mesleklerinde daha büyük başarılar elde etmek için faaliyette bulunuyor’ olmaları gösterilmiştir. Bu şekilde bakanlığın keyfi uygulamalarının yarattığı çeşitli sıkıntılarının öğretmenler arasında böyle bir ihtiyaca ve örgütlenmeye yol açtığı da ifade edilmiştir. Ayrıca İzmir Milli Eğitim Müdürlüğü teftiş şefi ve pedagojik Danışma Kurulu Genel Sekreteri Sabri Kolçak böyle bir kongreye başlamaya şu tespitin neden olduğunu söylemiştir. Köy okullarının nezdinde iyi bir çalışma yapılmasının gerekliliği anlatılmış, bu sebeple böyle bir kongrenin olması gerektiğine karar verilmiştir.¹⁵⁰

2.2.2. Kongrenin İçeriği ve Hedefi

Belirlenen yerel ihtiyaç ve şartlar doğrultusunda İzmir’de 2 Haziran 1949’dan 27 Eylül 1949 tarihine kadar dört aylık sürede yapılan esaslı hazırlıklardır. 24-25 Eylül 1949 tarihinde Bergama, Kınık ve Dikili öğretmenleriyle Bakırçay Havzası öğretmenleri tarafından Bergama Halkevi’nde üç gün süren Bergama I.Pratik Eğitim Kongresi yapıldı. Bu faaliyetin her zaman yapılan olağan toplantıların dışında bir toplantı olduğunu anlamak için adına Bergama Bölgesi, I. Pratik Eğitim Kongresi ya da VI. Bölge Pedagojik Danışma Kurulu adı verildi.

Toplantıya Başmüfettişi Halil Vedat Fıratlı, Milli Eğitim Müdürü Asım Korkut ve bazı öğretmenler, İstanbul Üniversitesi Türk Edebiyat Tarihi Profesörü İsmail Hikmet Taylan ve asistan Halide Togu ve İstanbul derleme müdürü Mansur Tekin de

¹⁴⁹ Fuat UÇAR, *Bergama Eğitim Kongresi*, s. 751.

¹⁵⁰ UÇAR, s. 753

katıldılar.¹⁵¹ Bergama I. Pratik Eğitim Kongresi'nde seçilen konular ve içeriğin oluşturulmasında belirlenen yeni prensipler ve uygulamalar hedefi de şu şekildedir. Devletçe konulmuş bulunan kanunlar, yönetmelikler, tüzük, program ve emirlerin en rasyonel şekilde uygulanması imkânlarının araştırılması hedeflenmiştir. Bu hedefleri gerçekleştirmek için pedagojik teorilerle pratiğin kaynaşmasını gerçeğe uygun bir biçimde yapılması amaçlandı. Bergama I. Pratik Eğitim Kongresi'nde Bergama Eğitim memuru Haluk Elbe, o zamanki ilkokulların maddi ve manevi durumu hakkında bilgi vererek, o günkü ilkokulun mevcut durumu, nasıl olması gerektiği, okula öğrencilerin devam durumu, okul binaları halkın okul ile ilişkilerini ve öğretmenlerin daha verimli olmaları için çeşitli görüşler dile getirilerek, çocukta sanat terbiyesinin gelişimi ve çocuğa hangi yöntem ile sanat terbiyesinin verileceği gibi konular ele alınmıştır. Yine bu toplantıda Türk öğretmenine düşen görevlerde anlatılmıştır.¹⁵²

2.2.3.Bergama Pratik Eğitim Kongresi'nin Ulusal Düzeyde Etkileri

Kongrenin ulusal düzeydeki etkilerinden biri İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğünün, Türkiye Muallimler Birliği'ne müracaat ederek İzmir'de yapılacak Pedagoji toplantıları için temsilcisi seçilmesini ve gönderilmesini istemesi, Türkiye Muallimler Birliğinin 11 Haziran 1951 Tarihinde başlayan II. Pratik Danışma Kurulu çalışmalarının ulusal düzeydeki etkilerinin ilk örneklerini oluşturmaktadır. Merkez İstanbul'da olan Muallimler Birliğinin resmi organı olan aylık Bilgi Dergisi'nde İzmir'de yapılan çeşitli terbiye hareketlerinin üç ay olan süreyle sistemli bir şekilde yayınladığını belirtmiştir. Özellikle Milli Eğitim Bakanlığı'na verilmiş olan eğitim çalışmalarına ait raporların Bilgi Dergisi'nde yayınlanması diğer illerde de büyük ilgi uyandırmıştır. Gerek Bilgi Dergisine gerekse İzmir Milli Eğitim Müdürlüğü'ne gelen mektuplar bunu doğrulamıştır. Eğitim çevrelerinde ilgi ile karşılanan kongreler ve bu konudaki çalışmalar Milli Eğitim Bakanlığı tarafından da ilgiyle takip edildi.¹⁵³ Bilgi Dersinin 55. Sayısının İzmir Milli Eğitim Müdürlüğü'nün çalışmalarına ilişkin yayımlanan rapor bütün yurttaki büyük bir ilgi uyandırdı. Birçok meslektaş, Ege Bölgesindeki bu hareket hakkında daha fazla bilgi almak için Gaziantep, Kırşehir, Muş, Tosya gibi yerlerden dergiye mektuplar gönderildi. Böylece çeşitli illerde de uygulamayla, danışma kurulları milli eğitim müdürlüklerinin mesleki çalışmalarını düzenlemiş, çevre şartlarına göre çalışmalarını ele almış, öğretmenleri kendi meseleleri ile karşı karşıya getirmiş ve kendi kendilerini olgunlaştırmalarını temin etmiştir. Peda-

---

¹⁵¹ UÇAR, s.754

¹⁵² UÇAR, s.156.

¹⁵³ UÇAR, s.157.

gojik Danışma Kurullarının armağanı olarak kalmış oldu. Önceden Pedagojik Danışma Kurulları ve Merkez Pedagojik Danışma Kurulu şeklinde faaliyet gösteren kurul bakanlığın genelgesi doğrultusunda İzmir merkezinde ilköğretim danışma kurulu ve orta öğretim danışma Kurulu'nun, oluşturulması şeklinde karar alındı.¹⁵⁴

Zamanla oluşturulacak olan Teknik Öğretim Danışma Kurulu'nun da daha sonra Orta Öğretim Danışma Kurulu ile birleştirilmesi düşünüldü. Böylece ilköğretim Danışma Kurulu'nun doğal bir kolu sayıldı ve her koldan asgari birer meselenin Merkez İlköğretim Danışma Kurulu'na gönderilmesi talep edildi. Kaymakamlar ve eğitimciler İzmir'deki bu tür çalışmaları yakından takip ettiler. Özellikle de 'Çevreleri İncelemeleri' çalışmaları sadece İzmir için değil, bütün Türkiye'deki eğitim için değerli ve önemli bir konu olarak görüldü. Yeni Asır'ın çalışmalara ilişkin değerlendirmesi de şu şekildedir; Milli bünyeye uygun bir maarif sisteminin geliştirilmesi ancak her çevrenin özel problemlerini ihtiva eden çevre Programlarına gitmekle mümkün görülmektedir. Böylece İzmir Milli Eğitim Müdürlüğü'nün mahalli düzeydeki çeşitli Pedagojik çalışmaları ulusal düzeydeki eğitime de katkı sağlamış oldu. Bu amaçla Milli Eğitimi Müdürlüğü çevre incelmelerine çok önem vermiş ve öğretmenlere kolaylık olması için pratik bir dosyada hazırlanmıştır.¹⁵⁵ Bu çerçevede her okulda 'Eğitim Haftası' kutlamaları yapıldı ve her okul velilerine okulun kapılarını bir hafta süresince açıldı. Öğretmenlerin mesleki alanda bilgi ve becerilerini arttırmak için öğretmenler aralarında çeşitli münazaralar düzenlendi. Yine Aydın ve Söke'de 1958-59 öğretim yılında uygulanacak olan çeşitli mahalli konuları görüşmek, il ve ilçe merkezlerinde çeşitli mesleki toplantılar düzenlenerek hem öğretmenlerin görevleri başında yetişmeleri hem de il ve ilçeler arasında mesleki işbirliğinin kurularak verimli bir şekilde çalışmaları sağlandı. Bu şekilde İzmir'de uygulanan çeşitli mesleki toplantılar şeklinde yapılan eğitim Hareketleri Ege Bölgesi içerisinde, çevre il ve ilçelerde de benzer bir şekilde uygulanmıştır. Bu durumda İzmir'deki çeşitli eğitim uygulamalarının ve pedagojik çalışmalarının kabul gördüğünü göstermektedir.¹⁵⁶

2.2.4.Bergama Pratik Eğitim Kongresi'nin Mahalli Düzeydeki Etkileri

Bergama Pratik Eğitim Kongresi'nin uygulamalarında, yerel özelliklere ve ihtiyaçlara uygun olarak mahalli çevredeki çeşitli anket çalışmaları ve yayınlar yolu ile ölçme ve değerlendirmede bulunması, mahalli bölgede işbirliği, dayanışma, danışma

¹⁵⁴ UÇAR, s.158.

¹⁵⁵ UÇAR, s.760.

¹⁵⁶ UÇAR, s.762.

ve kamuoyu oluşturma gibi etkileri oldu. Pratik Eğitim Kongresi'nin çalışmalarının mahalli düzeydeki en önemli etkisi, İzmir ve başka bölgelerde eğitim ve öğretimin yerel ihtiyaçlar doğrultusunda düzenlenmesinde, uygulanmasında bilimsel ve sistematik olarak katılımcı düzeyde ele alınması ve uygulanması şeklinde oldu.

2.3. Bergama'da Eğitim Kurumları

2.3.1.Cumhuriyet Dönemi Başında Yapılan Okul Binaları

Cumhuriyet devrinde Bergama köylerinde yapılan okul binaları seneleriyle birlikte aşağıda gösterilmiştir.1932 yılında: Göçbeyli, 1935 yılında: Yukarıkırıklar. İncecikler, Ilgıncaber, Karahıdırlı, Cumalı. 1937 yılında: Karaveliler, Çeltikçi, Karalar, Ürkütler. 1938 yılında: Paşaköy. 1939 senesinde: Alacalar. 1943 yılında Dağıstan, Yukarıbey.1944 yılında Avunduruk, Tiyelti, Ayvatlar, Demircidere, Kıranlı, Okçular, Terzihaliller, Eğrigöl, Hamzahocalı. 1953 yılında: Musaçalı, Büyükoba, Örtülü, Kurfalı, Yeniköy, Koyuneli, Kapıkaya, Çamköy, Karahıdırlı, Mahmudiye, Tepeköy, Yerlitahyacı. Pınarköy, Hamzalı Süleymaniye, Şakran, Çitköy, Kaşıkçı, Aşağıkırıklar, Sarıcalar, Alibeyli, Aşağıbey, Aşağıcuma, Çamavlu, Göbeller, Hisar, Kaplan.1934 senesinde: Bozköy, Örlemiş, Bölcek. Kozluca, Ayazköy, Örenli, Dereköy, Tırmanlar, Ferizler, Balaban, Kocaomerli, Sucahlı, Dundarlı, Yayaköy, Sağancı.

157

2.3.2.Bergama'daki Lise Ve Dengi Okullar

Merkez Liseler

Akif Ersezgin Anadolu Lisesi, Bergama Lisesi, Cumhuriyet Lisesi, Yusuf Perin Anadolu Öğretmen Lisesi, Anadolu Meslek Ve Kız Meslek Lisesi, Endüstri Meslek Lisesi, Anadolu Ticaret Ve Ticaret Meslek Lisesi, Anadolu İmam Hatip Ve İmam Hatip Lisesi, Kozak Lisesi, Zeytindağ Lisesi, Göçbeyli Çok Programlı Lisesidir.

Merkez İlköğretim Okulları

Ali Rıza Eroğlu İlköğretim Okulu, Atatürk İlköğretim Okulu, Fatih İlköğretim Okulu, Fevzi Paşa İlköğretim Okulu, Gazi İlköğretim Okulu, İ.Hakkı Pamukçu İlköğretim Okulu, Mert Öztüre İlköğretim Okulu, Osman Nuri Ersezgin İlköğretim Okulu, 14 Eylül İlköğretim Okulu, Şht. Üst. Teğ. C.C.Çiçek İlköğretim Okulu, Selçuk Bey İlköğretim Okulu, Ulubatlı Hasan İlköğretim Okulu, 100. Yıl İlköğretim Okulu, Zafer İlköğretim Okulu, Zübeyde Hanım İlköğretim Okulu, Özel Bakırçay İlköğretim Okulu.

---

¹⁵⁷ ERİŞ, s. 48.

2.3.2.Kasaba Ve Köy İlköğretim Okulları

Aşağıbey İlköğretim Okulu, Aşağıcuma İlköğretim Okulu, Ayas İlköğretim Okulu, Bölcek İlköğretim Okulu, Çitahmetbeyler İlköğretim Okulu, Göçbeyli İlköğretim Okulu, İsmaili İlköğretim Okulu, Sağancı İlköğretim Okulu, Yeni Köy İlköğretim Okulu, Yukarıbey İlköğretim Okulu, Zeytindağ İlköğretim Okulu, Zeytindağ Yılmaz İlköğretim Okulu, DereköyEbso İlköğretim Okulu

2.3.3.Beş Sınıflı Köy İlköğretim Okulları

Alacalar İlköğretim Okulu, Akçenger İlköğretim Okulu, Ahlatlı İlköğretim Okulu, Alibeyli İlköğretim Okulu, Armağanlar İlköğretim Okulu, Aşağı Ilgın İlköğretim Okulu, Aşağı Kırıklar İlköğretim Okulu, Avurduruk İlköğretim Okulu, Ayvatlar İlköğretim Okulu, Aziziye İlköğretim Okulu, Bayramcılar İlköğretim Okulu, Bozköy İlköğretim Okulu, Çalıbahçe İlköğretim Okulu, Çaltıkoru İlköğretim Okulu, Çamavlu İlköğretim Okulu, Çamköy İlköğretim Okulu, Çamoba İlköğretim Okulu, Çamtepe İlköğretim Okulu, Çeltikçi İlköğretim Okulu, Cevaplı İlköğretim Okulu, Çobanlar İlköğretim Okulu, Çürükbağ İlköğretim Okulu, Dağıstan İlköğretim Okulu, Demircidere İlköğretim Okulu, Derici İlköğretim Okulu, Doğancı İlköğretim Okulu, D.Hacıveliler İlköğretim Okulu, D.Memişler İlköğretim Okulu, Eğiller İlköğretim Okulu, Eğrigöl İlköğretim Okulu, Ferizler İlköğretim Okulu, Gaylan İlköğretim Okulu, Göbeller İlköğretim Okulu, Göçbeyli Kaplan İlköğretim Okulu, Gökçeyurt İlköğretim Okulu, Güneşli İlköğretim Okulu, Hacı Hamzalar İlköğretim Okulu, Halilağalar İlköğretim Okulu, H.Süleymaniye İlköğretim Okulu, Hisarköy İlköğretim Okulu, Ilgındere İlköğretim Okulu, İkizler İlköğretim Okulu, İncecikler İlköğretim Okulu, İneşir İlköğretim Okulu, İ.Bozyerler İlköğretim Okulu, Kadıköy İlköğretim Okulu, Kaleardı İlköğretim Okulu, Karahıdırlı İlköğretim Okulu, Karalar İlköğretim Okulu, Karaveliler İlköğretim Okulu, Kaşıkçı İlköğretim Okulu, Katrancı İlköğretim Okulu, Kıranlı İlköğretim Okulu, Kırcalar İlköğretim Okulu, Kızıltepe İlköğretim Okulu, Koyuneli İlköğretim Okulu, Kozak Kaplan İlköğretim Okulu, Kozluca İlköğretim Okulu, Küçükkaya İlköğretim Okulu, Kurfalı İlköğretim Okulu, Maruflar İlköğretim Okulu, Muratlar İlköğretim Okulu, Narlıca İlköğretim Okulu, Okçular İlköğretim Okulu, Öksüzler İlköğretim Okulu, Örenli İlköğretim Okulu, Örlemiş İlköğretim Okulu, Oruçlar İlköğretim Okulu, Ovacık İlköğretim Okulu, Paşaköy İlköğretim Okulu, Pınarköy İlköğretim Okulu, Pirveliler İlköğretim Okulu, Rahmanlar İlköğretim Okulu, Sarıcalar İlköğretim Okulu, Sarıcaoğlu İlköğretim Okulu, Sarıdere İlköğretim Okulu, Seklik İlköğretim Okulu, Sindel İlköğretim Okulu, Süleymanlı İlköğre-

tim Okulu, Tavukçukuru İlköğretim Okulu, Tepeköy İlköğretim Okulu, Terzihaliler İlköğretim Okulu, Tırmanlar İlköğretim Okulu, Tiyelti İlköğretim Okulu, Topallar İlköğretim Okulu T.Hacılar İlköğretim Okulu, Üçtepeler İlköğretim Okulu, Ürkütler İlköğretim Okulu, Yalnızdam İlköğretim Okulu, Yalnızev İlköğretim Okulu, Yeniler İlköğretim Okulu, Yerlitahtacı İlköğretim Okulu, Yukarıada İlköğretim Okulu, Yukarıcumalı İlköğretim Okulu, Yukarıkırıklar İlköğretim Okulu, Yuntdağ Hacılar İlköğretim Okulu, Zağnos İlköğretim Okulu, Zeytindağ Bataklık İlköğretim Okulu, Zeytindağ İlköğretim, Kazıkbağlar İlköğretim Okulu.¹⁵⁸

2.3.4.Valilik Oluru İle Kapalı Olan İlköğretim Okulları

Atçılar İlköğretim Okulu, Avunduruk İlköğretim Okulu, Balaban İlköğretim Okulu, Çakırlar İlköğretim Okulu, Göçbeyli Yeniler İlköğretim Okulu, Kapıkaya İlköğretim Okulu, K. Gültepe İlköğretim Okulu, Şehittürkönü İlköğretim Okulu, Yoğurtdöken İlköğretim Okulu Yortanlı İlköğretim Okulu.¹⁵⁹

---

¹⁵⁸ ERİŞ, s. 49.

¹⁵⁹ ERİŞ, s. 50.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BERGAMA EĞİTİM KURUMLARI TARİHİ

3.1. Bergama Eğitim Kurumları Tarihi

Bergama'da eğitim ve öğretime değer verilmiştir. Örneğin; ilkçağlardan kalma gimnaslar bunun kanıtıdır. O dönemlerde çocuklar ve gençler için ayrı ayrı Minaslar kurulmuştur. Selçuklu dönemine kadar medrese kalmamıştır. Ancak Osmanlı Dönemine ilişkin yeterli derecede medrese açıldığı gözlemlenmektedir. Örneğin erkekler için Şadırvanlı, Hacı hekim, Çakıldak, Murat hoca, Kızlar için; Ümmühan, Hatice, Bıçakçı, Armağandarlı.¹⁶⁰ 1308 Aydın Salnamesine göre; Bergama'da 1 kütüphane, 1 Ermeni Okulu, 3 Rum okulu, 9 medrese, 12 mekatip İslamiye bulunmaktadır.¹⁶¹

Bergama ortaokulunun açılışı 1880 tarihinde gerçekleşmiştir. 1927 yılı İzmir Vilayeti Salnamesine göre; Bergama kazasında 24 ilkokul vardır. Birisi yatılıdır. Bu okullarda öğrenci sayısı 1974'tür. Okulda okuyan öğrenci sayısı 61'dir.¹⁶² Bergama Lisesi (idadi) 1914 yılında açılmıştır. Yunan işgali dolayısıyla kapanmıştır. 1938-1939 öğretim yılında okullarda okuyan öğrenci sayısı şöyledir; **Zübeyde Hanım İlkokulu**, 368 kız, 454 erkek olarak toplam 822 öğrencisi vardır. **Gazi Paşa İlkokulu**, 129 kız, 256 erkek, toplam 385 öğrenci vardır. **Bergama Kadri İlkokulu**, 46 kız, 98 erkek, toplam 144 öğrencisi vardır. **Bergama Ortaokulu**, 83 kız, 254 erkek, toplam 337 öğrencisi vardır.¹⁶³ 1973 İzmir il yılına göre Bergama'da okul durumları şöyledir; merkez ilkokulları 8 köy, 114 ilkokulu vardır. Buna karşılık 4 ortaokul, 1 lise ve 5 meslek okulu bulunmaktadır. **Ticaret Lisesi**, **Endüstri Lisesi** ve **Akşam Meslek okulları** yansıra komşu Kınık'ta **Öğretmen Lisesi** vardır.¹⁶⁴

3.2. Bergama Medreseleri

3.2.1. Umur Bey Medresesi

Umur Bey b. Timurtaş Medresesi: II. Murad devrinde Bergama'da da medrese inşa eden Timurtaş Paşa'nın oğlu Umur Bey'in (öl. 1434) vakıflarıyla ilgili Vakıflara

¹⁶⁰ ERİŞ, *Uygurluk Tarihi*, Bergama Belediyesi Kültür Yayınları, No:2 İzmir:1990, s. 270.

¹⁶¹ Aydın Vilayeti Salnamesi, H.1308, s. 264.

¹⁶² İzmir Vilayeti Salnamesi, 1927-1928, s. 61.

¹⁶³ Bergama İmar Planı Raporu, 1943, s. 18.

¹⁶⁴ İzmir İl Yıllığı, İzmir 1973, s. 214.

(1439-40). (1454-55) ve (1446-47) tarihli birçok vakfiyesi mevcuttur. Bunun yanı sıra Bursa'daki camiinde (1460-61) tarihli taş üzerine vakfiyesi bulunmaktadırlar. Kağıt üzerindeki vakfiyelerde Bergama birinci sırada gelmekte, taş vakfiyede ise I. levhanın 5-6. satırlarında bulunmaktadır. Medreseye Bergama'da hamam, bağ, bahçe, Bekoşova (Gümüşova)'da iki değirmen, Giresun'da iki değirmen. Ayvadoğlu'ndan satın alınan Adada bir çiftlik ile Bergama'da tahdiden müstağni ev ve dükkânlar vakfedilmiştir. Bunların hâsılının 1/10'u mütevelliyeye, bu miktar çıktıktan sonra kalanın yarısı medresenin ve evkafın rakabesine, 1/4'ü müderrise, diğer 1/4'den 1 dirhem Bergama kadısına kalan talebeye bırakılmaktadır. Vakfiyede sayılan şartlar arasında tefsir, hadis, usul okutulup, felsefiyât okutulmaması zikredilmektedir. Ayrıca Umur Bey tarafından medreseye vakfedilmiş kitapların dışarıya çıkarılmaması da istenmektedir. Umur Bey'in Bursa'da adına yaptırdığı caminin vakıfları Karahisar-i sahib, Bergama, Ayaş ve Geyve'de bulunmaktadır. I. Murad döneminde Anadolu ve Rume- li'de Osmanlı Devleti'nin nüfuz ve otoritesinin yerleşmesine büyük katkıları olan beylerbeylik ve vezirlik payelerini alan Kara Timurtaş Paşa'nın oğlu Umur Bey'in vakfiyesini 1455 Ocak sonlarında Bursa'daki câmiinin cephesine iki parça halinde taşla Türkçe olarak yazdığı pek çok hayır eserleri arasında Bergama'da bir medrese bırakmıştır. Bugün izi kalmamış olan medresenin çevresinde buraya ait bahçe, değirmen ve bağlar bulunmaktadır.¹⁶⁵

3.2.2.Hatip Paşa Medresesi

Hibetullah/Hatip Paşa Medresesi: Bugün mevcut olmayan medresenin vakfiyesinden Hacı Fakih mahallesinde Hatip Paşa olarak tanınan Hibetullah b. Mahmut tarafından yaptırıldığını öğrenmekteyiz. Evâsıt-ı Şevvâl 835 (11-20.VI. 1432) tarihli vakfiyesinde medrese için 17 dükkân, Yaşmakçılar çarşısında 30 dükkân. 1 han ve 5 dükkânın vakfedildiği görülmektedir. Hatip Paşa'nın Bergama'da inşa ettiği 2.000 akça hâsılı olan kervansarayın geliri müderrisine vakfedilmiştir. Ayrıca Kavuklu çarşısında 2.000 akça yıllık geliri olan 28 dükkân ile medrese civarında 1530 ve 1567'de harap olan 18 dükkânın vakıf kaydı mevcuttur. Bunun yanı sıra medresenin mescidi için Bergama çayı üzerinde senelik geliri 2.000 akça olan ve altı ay işleyen bir damda iki değirmen vakfedilmiştir. Vâkıf tarafından müderrislerin kendi neslin- den olması ve medresede Mutavvelât ve Muhtasarât'dan başka kitap okutulmaması şart koşulmuştur. 1567 tarihli vakıf defterinde Bergama vadisinde Lalabeğ denilen yerde bulunan bu değirmenlerin ve bir dinkin Hatip Paşa oğlu Ali Çelebi tarafından

¹⁶⁵ ERİŞ, s. 25.

evlâdiyet üzere vakfedildiği mutasarrıf olan kızının vârislerinin **1533-34**'de Mevtana Mahmut Çelebi tarafından Karaca Ahmet'e satıldığı fakat 11 yıldır mahsulünün medrese vakfına alındığı kayıtlıdır. **1454-55** tarihli vakıf defterinde merhum Hatip Paşa'nın günlük geliri 24 akça olan vakıf tamamına Yakup ve Yusuf Çelebi'nin müteveli oldukları kaydedilmiştir.¹⁶⁶

3.2.3.Karacaahmet Medresesi

Osman Bayatlı, Taşhan Medresesi bitişiğinde bulunan Karacaahmed Medresesinin varlığından söz etmektedir. Şadırvanlı caddesi tarafında bulunan Karacaahmed Dede türbesi dolayısıyla onun adıyla anıldığını belirttiği medresenin yıkıldığını yazmaktadır. Suraiya Faroqhi, **1520-1540** yılları arası dönemde Anadolu'da bulunan medreseleri belirttiği haritasında Bergama'da 2-5 arasında medrese bulunduğuna işaret etmektedir. Mektep ve medreselerin dışında ders okutanlar için de vakıflardan gelir tahsis edildiği görülmektedir. Mevlana Mahmut Çelebi b. Ahmet Çelebi tesis ettiği 80.000 akçalık para vâkıfından Hasan b. Hüseyin'e, dilediği yerde her kande ne okurlar ise ders vermek üzere günde 5 akça verilmesini şart koşturmuştur. Mektep ve medreseler dolayısıyla eğitim-öğretim kurumları çerçevesinde gelişen ilmî faaliyetlerden de kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. Bergama'da, XV. yüzyıl Anadolusunun önemli eğitim ve kültür merkezlerinden olan Bursa'dan daha az ölçüde olmak üzere mescit, tekke ve medreseler inşa edilmiş böylelikle şehir İslâmî ilahiyat ilminin merkezlerinden birisi hâline gelmiştir. Bergama'da mevcut eğitim kurumlarından yetişen ilim adamları çeşitli alanlarda eserler vermişlerdir.¹⁶⁷

3.2.4.Bergama Yeşil (Yeni) Medrese

Bir eğitim kuruluşu olarak X. yüzyılın ikinci yansında Buhara, Nişabur ve Horasan'da faaliyete geçerek buradan Bağdat, Suriye, Mısır, Tunus, Endülüs gibi merkezlere yayılan medrese, Türk medeniyeti tarihinde de mühim bir yere sahiptir. Büyük Selçuklu Devleti devrinde, medreselerin devlet eliyle kurulması, eğitimin ücretsiz olması ve medrese teşkilatlanmasının en ufak ayrıntılarına kadar tespiti gerçekleştirilmiştir. Sultan Melikşah ve Alparslan'ın veziri Nizamü'l-Mülk, ilk medresesini **1066-67**'de Bağdat'ta Dicle kenarında kurmuş ve ardından Horasan'ın her şehrinde Nizamiye adıyla medreseler açmıştır. Anadolu'ya gelerek burada yerleşik ve yüksek bir medeniyet meydana getiren Türkler, Selçuklular ve Beylikler dönemlerinde medreseyi hem yapı hem tedrisat bakımından geliştirmişler, büyük külliyele-

¹⁶⁶ ERİŞ, s. 26.

¹⁶⁷ ERİŞ, s. 27.

içindeki medreseler yanında küçük manzumelerin bir parçası veya müstakil binalar olarak da inşa etmişlerdir. Selçuklu Devleti'nin yıkılışının ardından kurulan beyliklerden birisi olan Osmanlı Devletinin ilk medresesi **1330-31** yılında Beyliğin idare merkezi olarak kabul edilen İznik'te Orhan Bey tarafından açılmıştır. Orhan Bey, Bursa'yı aldıktan sonra burada da Manastır Medresesi adıyla anılan medreseyi kurmuştur. Onu takip eden hükümdarlar ve devlet adamları tarafından da vakıflar yoluyla meydana getirilen hayır eserleri arasında medreseler de yer almaktadır.

II. Mehmet'in İstanbul'un fethinin ardından, **1462-70** yıllarında adına inşa ettirdiği Fatih külliyesi cami, hastane, tımarhane, han, ilkokul ve kütüphaneden meydana gelmekteydi. XV-XVI. yüzyıla ait kayıtlardan, kesin olmamakla birlikte gerek başşehirde gerekse taşrada beş yüzden fazla medresenin mevcut olduğu tespit edilebilmektedir. XVII. yüzyıl ortalarına ait bir belgeden de sadece İstanbul ve Rume- li'deki müderrislik sayısının 292 olduğunu öğrenmekteyiz. Eğitim faaliyetlerinin yanı sıra öğrencilerin yeme-içme, barınma gibi zarurî ihtiyaçlarının, tahsis edilen vakıflardan elde edilen gelirler yoluyla sağlandığı birer yatılı okul şeklinde yapılan medreseler, Osmanlı döneminde teşkilât ve eğitim seviyesi bakımından zirveye ulaşmışlardır. Uzun bir tarihi devir boyunca medreseler, başta öğretim olmak üzere bilim çalışmaları ile din işleri, adalet, mülkiye gibi kurumlara eleman yetiştirme görevlerini yerine getirmişlerdir. Bu dönemde hayır kurumlarının yaşaması için en ufak ihtiyaçları dahi düşünülerek zengin vakıflar kurulması yoluyla eserlerin hayatiyet ve mevcudiyetlerini devam ettirmelerine imkân sağlanmıştır. Medrese çevresinde gelişen bu faaliyetler sadece devlet merkezinde değil, Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında bulunan bütün bölgelerde yaygınlık kazanmıştır. Medreseler için vakıf tesisine padişah ve ailesiyle birlikte diğer devlet ricalinden pek çok kimse itibar etmişlerdir. Meselâ Batı Anadolu'da bir kaza merkezi olan Bergama'da, II. Murad devrinde Hacı Fakih Mahallesi'nde asıl adı Hibetullah Paşa b. Mahmûd Çelebi olan Hatip Paşa tarafından bir medrese yaptırılmış, **1432**tarihli vakfiyeyle medreseye 17 dükkân, Yaşmakçılar çarşısında 30 dükkân, han ve 5 dükkân geliri vakfedilmiştir. Tahrir kayıtlarına göre XVI. yüzyılda faaliyetlerini sürdüren medrese, Bergama'da bir kervansaray ve 28 dükkândan toplam 4.000 akça gelir temin etmektedir. Yine Bergama'da Timurtaş Paşa oğlu Umur Bey **1434**, yaptırdığı medreseye **1440** tarihli vakfiyesiyle, müderris ve talebelerinin yararlanmaları için bazı Arapça eserler vakfetmiştir. Medresenin **1528** tarihli bir yazmaya göre mahlûl medreseler arasında yer aldığı ve müderrisine 25 akça yevmiye tahsis edildiği tespit edilebilmektedir. **1530-31** tarihli tah-

rir kaydına göre medreseye hamam, dükkân, değirmen, zemin, bozahane ve bahçelerden yıllık 12.580 akça gelir vakfedilmiştir.¹⁶⁸

XVII. ve XVIII. yüzyılda ise Anadolu ve Rumeli'de nüfuz kazanan itibarlı aileler ve bu ailelerin fertleri halkın ihtiyacı için kurdukları vakıflarla cami, mescit, çeşme, köprü, okul vb. hayır eserleri meydana getirmişlerdir. Karaosmanoğlu ailesi de özellikle XVIII. yüzyıl Batı Anadolusunun kuvvet ve nüfuz kazanmış ailelerindedir. Karaosmanoğulları, Hacı Mustafa Ağa'nın devlete sadakatle hizmeti neticesinde **1743**'de Saruhan mütesellimliğine tayin edilmesinin ardından bu bölgede hâkimiyetlerini kurmuşlardır. Aile fertleri, XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren Aydın, Manisa, Bergama'da, Aydın ve Saruhan sancaklarını idare etmekle birlikte nüfuzları İzmir ve Bursa'ya kadar uzanıyordu. Ancak Karaosmanoğullarının bu hâkimiyet devri Sultan II. Mahmut'un merkezîyetçi devlet anlayışı çerçevesinde giriştiği hareketler neticesinde sona ermiştir.¹⁶⁹

1812 Bükreş Antlaşması'nın ardından, merkezi hükümetin Anadolu ve Rumeli'deki ayanların nüfuzlarını kırarak devlet otoritesini yerleştirme gayretleri **1816**'dan itibaren Saruhan ve Aydın'ın idaresini ellerinden almak suretiyle Karaosmanoğulları'nın da nüfuzlarının kırılmasına yol açmıştır. Karaosmanoğulları ailesinin fertleri uzun süre hâkimiyetleri altında kalan bölgelerde pek çok alanda kamu tesisleri yaptırmışlar, halkın ihtiyaçlarının temini yolunda yaptıkları bu tesislere, büyük sayılabilecek vakıflar kurarak bölgeden elde ettikleri geliri tekrar buraya döndürmüşlerdir. Bunun yanı sıra mallarının müsadere edilme tehlikesini bertaraf ederek, vakıf gelirlerinden aile fertlerinin yararlanması yolunu da açmışlardır. Karaosmanoğulları, gerçekleştirdikleri hayır faaliyetleri içerisinde eğitim kurumları meydana getirmelerine bağlı olarak medreseler yanında eğitim gören öğrencilerin yararlanması ve halkın ihtiyacının karşılanması için kütüphaneler yapılması konusuna da ilgi göstermişlerdir. Karaosmanoğlu ailesinden Ataullah oğlu Osman Ağa **1798** tarihinde Manisa'da Nişancı Mahallesi'nde 12 odalı medrese ve kitaplarıyla beraber bir kütüphane için vakfiye düzenletmiş, kütüphanenin hâfız-ı kütüb, hâfız-ı kütüb-i sâni ve fermasına 43.896 akça masraf ayrılmıştır. Yine aynı aileden Manisa Mütesellimi Hacı Hüseyin Ağa, Manisa'da Muradiye Camii'ne vakfedilen kitaplar için caminin yanına müstakil bir kütüphane yaptırmış, aynı zamanda Manisa'nın Yaya köyündeki medreseye de bazı kitaplar vakfetmiştir. Bergama'da eski adı Kadı Hayreddin olan günümüzde-

¹⁶⁸ ERİŞ, s. 27

¹⁶⁹ ERİŞ, s. 28.

ki adıyla İnkılâp Mahallesi'nde Uzunçarşı Caddesi'nde Karaosmanoğlu Sebili karşısında bulunan cami, Yeni Yeşilli Cami adıyla bilinmektedir. Bu cami ile daha önce aynı avlu içerisinde yer alan medrese için Karaosmanoğlu İbrahim Nazif Ağa adına düzenlenmiş bir vakfiyede '**Yeşil Cami**' olarak kaydedilmiştir. Caminin de içinde bulunduğu avluya girişteki yuvarlak kemerli kapının üzerinde '**sâhibü'l-hayrat Karaosman-zâde hafidi İbrahim Nazif Ağa sene 1229**' yazılı kitabe mevcuttur. Vakfiye metinlerinde Bergama'da Kadı Hayrüddin mahallesinde sâhibü'l-hayrâtın bina eylediği medrese-i şerifin, kaydının yer aldığı görülmekte ancak medreseyi inşa edenin ismi belirtilmemektedir. İnci Kuyulu tarafından İbrahim Nazif Ağa adına düzenlenmiş vakfiyedeki kayda ve kitabe metnine dayanılarak, medrese ve caminin **1813-14'de** Küçük Hüseyin Ağa oğlu İbrahim Nazif Ağa tarafından inşa ettirilmiştir. Karaosmanoğlu Küçük Hüseyin Tevfikî Ağaya ait **1814** tarihli bir vakfiyede ise cami ve medresenin kendisi tarafından inşa edildiği 'Bergama'da Kadı Hayrüddin mahallesinde müceddeden bina eylediğim' sözleriyle açıkça belirtilmektedir. Osman Bayatlı, caminin babası Küçük Hüseyin Ağa tarafından oğlu İbrahim Nazif Ağa adına yaptırıldığını ve bu eserlere Mehmet Ağa'nın da mallarını vakfettiğini kaydetmektedir. Cami ve medresenin banisi veya adına yaptırıldığı kabul edilen İbrahim Nazif Ağa, Karaosmanoğlu Küçük Hüseyin Tevfiki Ağanın oğludur.¹⁷⁰

Karaosmanoğlu Mehmet Ağa ve İbrahim Nazif Ağa da Bergama'daki Yeni (Yeşilli) cami ve medresesi için vakfiye düzenletmişlerdir. Mehmet Ağa, vakfiyesinde bu cami ve medrese de dâhil olmak üzere diğer hayrata Bergama'da içinde 46 oda, 30 mağaza, bir kahve ve nalbant dükkânı bulunan Acem Hanı ile bir yağhane, bahçeler ve toplam 3.921 zeytin ağacı vakfetmiştir. 1814 tarihli birinci vakfiyede vakıf gelirlerinden günlük olarak medresedeki odaların her biri 5, müderrisi 15, cami imamı 8, hatibi 8, müezzini 4 akça alacaklardır. **1814** tarihli İbrahim Nazif Ağa'ya ait vakfiyede; muhtelif yerlerde 15.931 ağaç zeytin ve 30 odalı, 11 mağazalı Yazıcıoğlu Hanı ile pek çok gayr-i menkulden elde edilen gelirlerden günlük olarak medrese müderrisine 120 akça 19 odanın her birine 20, cami imamına 30, hatibine 20, müezzinine 20, cami ve medrese çalışanlarına 20 akça, medresedeki dört helâ-hanenin temizliği ve kandillerin yakılması için 20 akça verildiği kaydedilmiş, **1815** tarihli İbrahim Nazif Ağa'nın bir diğer vakfiyesinde, yeni medresesin müderrisine günde 280 akça, cami müezzinine günde 7 akça ücret tayin edilmiştir. 1815 tarihli vakfiyede, 1.387 adet zeytin ağacı ve diğer gayr-i menkullerin gelirlerinden cami imamına

---

¹⁷⁰ ERİŞ, s. 29.

20 akça, hatibine 10 akça, medrese içindeki 23 odanın her birine günde 6 akça ücret ayrılmıştır.¹⁷¹

Günümüzde cami, kitabenin bulunduğu giriş kapısı ve işlemeli onikigen mermer şadırvanı ile mermer kuyusu ayakta olmakla birlikte, medrese yıkılmıştır. Araştırmalarıyla Bergama tarihine büyük katkıda bulunan Osman Bayatlı, **1956** yılında yayınlanan eserinde, cami avlusunun üç tarafında on altı medrese odası olduğunu ve hâlen cadde üstüne düşen kısmında beş odasının bulunduğunu yazmaktadır. **1964** yılında hazırlanan bir çalışmada da eskiden etrafında 16 odası bulunan medresenin giriş cephesinde 5 odasının kaldığı belirtilmektedir. Girişin sağ ve sol taraflarına rastlayan bu odalardan sağ taraftaki üç odanın Müessesât-ı Diniyyeyi Koruma Cemiyeti'ne, sol taraftaki İki odanın Hava Kuvvetlerine ait olduğu, avlunun doğu ve batı taraflarında medrese odalarının harabelerinin bulunduğu fakat medrese odalarının medrese planı hakkında fikir verebilecek mahiyette bulunmadıkları kaydedilmektedir. İbrahim Nazif Ağa'nın 21 Mayıs **1814** tarihli vakfiyesinde medresenin 19 odası ile dört helâ-hanesi olduğu, 18 Kasım **1815** tarihli vakfiyesinde ise toplam 23 odasının bulunduğu belirtilmiştir. Caminin kuzeydoğu köşesinde bulunan minaresinin külâhı **1895** yılındaki bir depremde yıkılmış, **1908**'de esaslı bir tamir görerek cami yeşile boyanmıştır. **1914**'de meydana gelen bir diğer depremde minare tamamen yıkılarak sadece kaide kısmı ayakta kalmıştır. Kaidenin üzerine 60 basamaklı yeni bir minare inşa edilmiştir. **1954**'de ise beden taşları açıldığından 24 metre yüksekliğinde tekrar yapılmıştır. Muhtemelen caminin etrafında yer alan medrese odaları da bu yer hareketleri ve değişik zamanlardaki yapım çalışmaları sırasında yıkılmıştır. XIX. yüzyılın sonunda medresenin eğitim faaliyetlerine devam ettiğini **1900** yılına ait Maarif Salnamesine göre Bergama şehir merkezinde toplam 174 öğrencinin eğitim gördüğü sekiz medrese bulunmaktadır. Bu medreselerden Yeşilli Cami Medresesi, Hayreddin Mahalle'sindedir. Medresenin müderrisi Hoca-zâde Bahaeddin Efendi olarak kaydedilmiştir. Salname kaydından, bu tarihte öğrenim gören beş talebesi bulunan medresenin banisinin de Karaosmanzâde İbrahim Nazif Efendi olduğu anlaşılmaktadır.¹⁷²

---

¹⁷¹ ERİŞ, s. 30.

¹⁷² ERİŞ, s. 28.

3.2. Bergama'nın Önemli Şahsiyetleri

Kafiyeci Mehmet Muhittin

Eşine az rastlanan eski bilginlerin dünyaca ünlü olanlarından biridir. Tefsir, hadis, fıkıh, usul, mantık, nahiv, heyet, kelâm ve felsefe gibi bilimlerde yüksek kudreti bulunan bir zat olup, yazdığı eserler bunların en güzel tanığıdır. **1386** tarihinde Bergama'da doğmuştur. Babası Süleyman, dedesi Said, büyük dedesi Mesut'dur. Bergama'da öğrenimini yaptı ve genç yaşında seyahate çıktı. Anadolu'yu gezdi, İran'ı, orta Asya'yı dolaştı, Mısır'a gitti. Gittiği yerlerin en ünlü bilgin ve yazarları ile görüştü. Bunların bilimsel ve felsefî bilgilerinden yararlandı. Mevlana Şemsettin Fenarî, Mevlana ibni Melek, Mevlana Burhaneddin Haydar, Mevlana Vâcî, Bezazîzade Hafızüddin gibi devrinin en yüksek bilim adamları bu cümledendir. Mısır'a gidişi, Kölemen sultanlarından Eşref Parsbay zamanında idi, Parsbay sevgi ve saygı göstermiş ve kendisine bir de yüksek bilimsel rütbe vermiştir. Bütün Mısır bilim adamları, Kâfiyeci'nin yanında bulunmaktan büyük yarar sağladıklarını ve bilim kudretinin ününden çok üstün olduğunu söylerlerdi. İmam-ı Süyutî

'**Tabakat'ün Nuhat**' adlı eserinde, 14 yıl Kâfiyeci'nin bilim meclisine devam ettiğini ve her defasında hiç işitmemiş olduğu meseleler öğrenip yararlandığını ve feyz aldığını yazar. Süyûti, yüksek bilim adamlarındandır. İsmi Celâlettin Abdurrahman olup **1505**tarihinde vefat etmiştir.¹⁷³

Bergamalı Kadri Efendi

Bergama'da yetişmiş pek çok seçkin şahsiyetler içinde, Kadri efendi de mümtaz bir bilim adamı olarak Bergama'ya bir şeref daha katmıştır. 16. yüzyılın yetiştirdiği bu zat, Türkçe gramerin mucididir. '**Müeyyesseretü'l Ulûm**' bu eser Türkçemizin ne kadar güzel bir dil olduğu görülsün ki, Türkî dilinde ne kadar fesahat ve belagat vardır ki, ekin ekecek yer demeyi, ekinlik demekle eda eylerler, söz ile ispat ediyor. Bergama'da okuduktan sonra İstanbul'da tahsilini bitirmiştir. Yüksek zekâ ve bilgisi ile Kanunî Süleyman'ın büyük veziri ünlü İbrahim Paşa'nın takdirini kazanmış, yazdığı ilk Türkçe gramer kitabını 1530 tarihinde büyük vezire ithaf etmiş ve onun için bir kaside de yazmıştır.¹⁷⁴

¹⁷³ ERİŞ, s. 30.

¹⁷⁴ ERİŞ, s. 31.

İbrahim Efendi

Bergamalı Mustafa adında bir zatın oğludur. Bergama'da okuduktan sonra bazı medreselerde de bulunmuş ve nihayet Sinan Paşa Darü'l Hadis'ine müderris tayin olunmuştur. On yıl kadar bu medresede kalmış ve birçok öğrenci yetiştirmiştir. Tefsir, hadis, kelâm ilimlerinde uzman idi.

Şemseddin Efendi

Bergama'nın yetiştirdiği bilim adamlarından biridir. **Seyfü'l müvahhidin** adındaki eseri yazmıştır. Doğduğu ve öldüğü tarihler belli değildir.

Ahmet Muharrem Efendi

Kıraat ilminde ihtisası olduğu için '**Şeyhül Kura**' unvanını alan bu zat, Hacı Hakim ve Emir Sultan camilerinde uzun müddet öğrencilere kıraat ve vücuh talim etmiş ve halka vaaz ve nasihatte bulunmuştur. İlim ve fazlı yüksek olan bu zatın, mal ve mülkü de çoktu. Kendisinden sonra bu görevlerin, ilmi ü irfanı ile tanınmış kimse-ler tarafından yapılmasını temin için **1596**tarihinde bir vakıf kurmuş ve oldukça zen-gin olan kütüphanesini de bu iş için bağışlamıştır.¹⁷⁵

Mahmut Oğlu Mahmut Efendi

1708 tarihinde Bergama'nın Cevaplı köyünde doğmuş olan bu zat, **1766**'da Bergama müftüsü olmuştur. 40 yıl müftülük yaptıktan sonra **1805** tarihinde 120 ya-şında Bergama'da vefat etmiştir. Müftü Mahmut'un oğlu Bergama'nın Kulaksız Camisi imamı Mehmet, onun oğlu yine aynı camiin imamı Hasan, Hasanın oğlu yine Kulaksız camii imamı olan Bay Tahir ve onun da oğlu Elmalı kazası müftüsü olan Bay Tevfik'tir. Mahmut Efendi; Molla Camiye kayıt düşmüş ve yazılarını talik, sü-lüs, rıka ile yazmıştır.

Kocabaşoğlu Hasan Efendi

Bergama'nın Kocabaş ailesinden olan bu zat, kendi gayret ve zekâsı sayesinde Bergama'nın hem müderrisi hem müftüsü olmuştur.¹⁷⁶

Müderris Mehmet Efendi

Yeni cami Medresesinin ilk müderrisliğini yapan bu zat 20 yıl kadar öğrenci-lerine ders okutmuştur. Bir defada İcazet verdiği yedi öğrencisinden, yedisi de deği-şik yerlerde müftü olmuştur.

¹⁷⁵ ERİŞ, s.32.

¹⁷⁶ ERİŞ, s.33.

Hasbi Efendi

Poyracık köyünden Mehmet efendinin oğludur. Öğreniminin büyük bir kısmını Poyracık'ta yaptıktan, bir müddet de İstanbul'da okuduktan sonra Konya'ya giderek orada icazet almıştır. Poyracık Hacı Musalar Camiinin iç medresesinde, uzun müddet öğrencilerine ders okutmuştur. Az zamanda Hasbi Efendinin ilim ve fazlı takdir edilmişve Poyracık, her taraftan gelen öğrencilerle dolup taşmıştır.¹⁷⁷

Hacı Ali Efendi

Bursalı Ali Suavi ve Balıkesirli Ali Şûurî hocalardan ilim tahsil etmiş ve icazet almıştır.

Hacı Hakkı Efendi

Bergama müftüsü Uluborlulu Hacı Mehmet (Efendinin) torunu ve müderris Hacı Mustafa efendinin oğlu olup Bergama'da doğmuştur. Bergama'da tahsilini yapmış ve Balıkesir'de Hacı Ethem Efendiden icazet almıştır. Halkın sevgisini hakkı ile kazanmış bir zat olup bütün güzel huyları kendisinde toplanmıştı. Kulaksız Medresesinin iç dairesinde 25 yıl ders okutmuş ve birçok öğrenci yetiştirmiştir. **1877** tarihinde Veliddin efendinin yerine müftü seçilmiş ve 15 yıl kadar müftülük yapmıştır.

Emin Efendi

1838 tarihinde Bergama'da doğmuştur. Babası Kozak Karaveliler köyünden Çandarlı Kadısı Hüseyin efendidir. İlk tahsilini Bergama'nın Yenicami Medresesinde Müderris İplikçi Hacı İbrahim efendiden yapmış, İstanbul'a giderek dedesi Koca Dağıştanlı Mehmet efendinin icazet verdiği öğrencilerinden Kara Çöllü Mehmet efendiden okumuş ve Bergama'ya dönmüştür. Yedi şekil (rıka, sülüs, talik, nesih, divan, kûfî, şecerî) üzerine yazı yazardı. Mantık hakkında basılmış yazıları vardır.

Mustafa Fehmi Efendi

Bergama'nın Kilise köyü Zeytindağ'ı nahiyesindeki Fehmi'ye Medresesinde R. 1300 tarihinden itibaren 20 yıl müderrislik yapmış ve birçok öğrenci yetiştirmiştir. İstanbul'da şaşı Hafız Şakir hocadan, bin arkadaşı ile birlikte icazet almıştır. Medresede okurken hukuk mektebine ve darü'l muallimin'e de devam etmiş ve diploma almıştır. Türkçesi kadar Arapça ve Farsçası da kuvvetli idi. Genel bilgisi geniş olduğundan, herkes ondan istifade eder ve feyiz alırdı. Yüksek mektepten çıkmış olması-

---

¹⁷⁷ ERİŞ, s.34.

na rağmen, Zeytindağ'ında yerleşmiş olması, halkın kendisine olan candan bağlılığından ileri gelmiştir. Kendi adına bir medrese yaptırılmış ve vakıf kurulmuştur.

Doktor Ali Paşa

Bergama'nın Bölcek köyünde **1849** tarihinde doğmuştur. Babası Yakup (ağa) köyün eski ailelerindendir. Köyde ilk tahsilini yaptıktan ve Soma'nın Tarhalar köyündeki medresede de bir müddet okuduktan sonra İstanbul tıbbiye mektebine girmiş ve yüzbaşılıkla orduya, doktor olmuştur. İstanbul askerî hastanesinde ihtisas yapmış ve 1301 senesinde İzmir askerî hastanesine baştabip tayin edilmiştir. 12 yıl orada çalışmış, kaymakam ve miralay rütbelerini almıştır.¹⁷⁸

Hacı İzzet Efendi

Kayserili Niyazi efendinin oğludur. Biri Kayseri'de diğeri İstanbul'da Ali Fikri Yekova'lıdan olmak üzere iki kez icazet almıştır. Bergama'nın Karacahmet Medresesinde kırk yıl ders okutmuştur. Öğrencilerine 6 defa icazet vermiştir.

Hüseyin Aşki Efendi

İstanbul'da tahsilini yaptıktan sonra Rüsüm-u sitte başkâtibi olarak Bergama'ya gelmiştir. Çemişgezekli hacı Ahmet efendinin oğludur. Menafi sandığı memurluğuna geçmiş ve bilahare Eytam Müdürlüğünde bulunmuştur.

İdris Şinasi Efendi

Bergama'nın Poyracık köyünde R. 1292 tarihinde doğmuştur. Babası Mehmet Bey uzun müddet nahiye müdürlüğü ve kaymakamlık yapmıştır. Poyracık'ta ilk tahsilini yaptıktan sonra, Çanakkale şube reisi olan dedesinin yanına gitmiş ve orada Rüştîye mektebinde ve sonra gittikleri Konya'da da İdadi mektebinde okumuştur. Daha sonra Poyracık'a gelerek Dere-mescit Medresesi müderrisi Hasan efendiden icazet almıştır. Bir müddet köyde belediye kâtipliği yapmış ve şimdi köy okulu olan binanın yapılmasında gayret sarf etmiştir. Hürriyetin ilânından sonra, İzmir'de Ahenk gazetesinde yazı yazmaya başlamış ve az zamanda gazetenin sahibi merhum Nazmi Beyin teveccühünü kazanarak gazeteye başyazar olmuştur.

Ahmet Hulusi Efendi

Bergama'nın Ahmetbeyler köyündendir. Tahsilini Bergama'da yapmıştır. Karacaahmet Medresesinin sağ kısmında uzun zaman ve yeniden yapılan Ulucami

---

¹⁷⁸ERİŞ, s. 36.

Medresesinde de bir müddet ders okutmuş ve iki defa icazet vermiştir. 25 yıl kadar müsevittik ve müftülük de yapmıştır.

Mustafa Hulusi Efendi

Aydınlı terzi Mehmet efendinin oğlu olup Bergama'da doğmuştur. Tahsilini Bergama'da Serdarzâde Mustafa ve Çandarlı'da Emin efendilerden yapmış ve icazetini Bergama'da Hacı İzzet efendiden almıştır. Terzizâde denmekle tanınır. Gayet zeki idi. Kuvvetli kalemi ve güzel yazısı vardı. Bir müddet mahkeme, idare meclisi azalıklarında ve belediye reisliğinde bulunmuştur. Rüşdiye mektebinde yazı muallimliği yapmış ve maarif işlerinde de çalışmıştır. Arslanlı Medresesinde on beş yıl kadar ders okutmuş ve **1919-1924** tarihinde müftülükte bulunmuştur.¹⁷⁹

Ahmet Cevdet Efendi

1873 tarihinde Bergama'nın Albeyli köyünde doğmuş olan Ahmet Cevdet, Hüseyin Aşk'ının oğludur. Bergama'da okudu, sonra İstanbul'a giderek Ayasofya dersamlarından Eginli İbrahim efendiden R. 1307 de icazet almıştır. **1899**'da ders vermeğe başlamış ve 1910'da talebelerine icazet vermiştir. O zaman yapılan teşkilâta göre, değişik derecedeki medreselerin muallimlik, müfettişlik ve müderrisliğinde bulunmuş ve Darü'lhilâfe medresesinde Arap edebiyatı müderrisi olarak makamathariyye'yi okutmuştur. Darü'l-hikmetü'l İslimiye'de de azalığı vardır. (**Ceride-ilmîye**) de mühim yazılar yazmıştır. Türkçesi kadar Arapça ve Farsçası da kuvvetli idi. (**Edebü'd dünya veddin**) adındaki Arapça eseri tercüme etmiştir. Mahfil mecmuasında da birçok yazıları vardır.¹⁸⁰

3.3.Okullar

3.4. Liseler

Bergama Lisesi

Bergama Lisesi **1914** yılında yapımına başlanıp, **1922** yılında bitirilen şehir merkezindeki tarihi binada **14.10.1933** yılında Bergama Ortaokulu olarak açılmıştır. Bergama ortaokulu dünya savaşı ve kurtuluş savaşı nedeniyle yapımı gecikmiş, buna karşın 1922'de bitmiştir. Ana bina önce tekel(inkisarlar) idaresi tarafından reji adına kullanımda tutulmuş ve **1927** yılında yatı mektebi denilen yatılı bölge okulu durumuna getirilmiştir. **1929** yılında yatı mektebinin dağıtılmasına göreceli olarak baş-

¹⁷⁹ ERİŞ, s. 37.

¹⁸⁰ ERİŞ, s. 38.

lanmış ve Zübeyde Hanım İlkokulu ilk kez burada açılmıştır. **1931** yılında bugünkü Zübeyde Hanım İlkokulu yapılmaya başlanmış ve alt katı tamamlanınca bazı sınıflarını yeni okula aktarmışlardır. Böylece ana binada boş sınıflar dolmuş ve bundan yararlanarak **1933**'te Bergama Ortaokulu açılmıştır. Ana Binada ikili öğretim değil ikili okul bulunmakta, alt katının Zübeydehanım İlkokuluna ayrıldığı görülmektedir. **1934** yılında Zübeydehanım İlkokulu binasının üst katıda tamamlanınca ana bina tümüyle ortaokula bırakılmıştır. Okulun arsası 1888 tarih ve 36/37 nolu tapu ile reji şirketi adına kayıtlıdır. 1914'te bahçe arsası olarak İzmir Vilayetince istimlak edilmiştir. 11 Haziran **1931**'de Maarif Komisyonu tarafından 4071,13 metre karelik arsayı milli eğitim bakanlığı satın alınmıştır. Arsa bedeli olarak 2000 TL ödenmiştir. Bergama Ortaokulu'nun antik görünümlü, Bergama'nın tarihsel birikimi ile yoğrulmuştur. 1914 sonrası yapımına başlandığı için Rum mimar Mitras başkanlığında çoğunluğu Türk olan işçiler tarafından yapılmıştır. Kesme taştan duvarları sabun taşından ionik başlıklı sütunları ile etkileyici bir havası vardır.¹⁸¹

1966 yılında lise bölümünün açılmasıyla Bergama Lisesi adını alarak Bergama Lisesi bünyesinde ortaokul sınıflarını da barındırarak eğitim öğretime devam etmiştir. Orta kısım **1992-1993** eğitim yılının sonunda Zübeyde Hanım İlköğretim okuluna devredilerek, lise eğitimine devam edilmiştir. 1999 Temmuz ayı içinde Bahçelievler Mahallesi güzellik ılıcası mevkiindeki ek binasına taşınmıştır. Halen bu ek binada eğitim öğretime devam etmektedir.¹⁸²

Anadolu Meslek Ve Kız Meslek Lisesi (Akşam Kız Sanat Okulu)

Bu okul **1944-1945** yılında Akşam Kız Sanat Okulu olarak Abacı Han yokuşunda iki katlı bir evde 50 öğrenci 2 öğretmen ile eğitim öğretime başlamıştır. Bir süre sonra Türk Ocağı binasına taşınmış ve **1952-53** öğretim yılında Kız Sanat Ortaokulu adını almış, **1955-1956** öğretim yılında Kız Enstitüsü olmuştur. İlk mezunlarını verdikten sonra **1959** yılında kapanmış, ancak iki yıl sonra **1961-61** öğretim yılında Bergama'nın ileri gelenleri ve okul aile birliği yeni girişimleriyle okulun tekrar açılmasını sağlamışlardır. Burası zamanla dar gelmeye başlayınca Kızıllavlu'nun karşısındaki Erkek Sanat Okulu binasının yeni yerine taşınması ile boşalması sonucu burayı da ek bina olarak kullanma gereği duyulmuştur. **1968-1969** öğretim yılında şu anda bulunduğu binada eğitim öğretime başlamış, uygulama anaokulu da ilk kez bu öğretim yılında faaliyete geçmiştir. **1974-1975** öğretim yılında Kız Meslek Lisesi

---

¹⁸¹ ERİŞ, s. 22.

¹⁸² ERİŞ, s. 46.

olarak adlandırılmıştır.¹⁸³ **1994-1995** öğretim yılında Anadolu Meslek ve Kız Meslek Lisesi olarak yeniden yapılandırılmıştır. Okulun ısınma sistemleri soba ile yapılmakta iken 2001 yılından itibaren kalorifer sistemine geçilmiştir. **2001-2002** öğretim yılında bilgisayar laboratuvarı kurulmuştur. Aynı yıl okulumuzda bulunan giyim atölyelerinin teknik donanım ve makineleri günün teknolojisine göre yenilenmiştir. Ağır-lama gıda teknolojisi bölümünün teknik donanımı ve malzeme sayıları arttırılmıştır. Okulumuz çeşitli bölümleri ile eğitim-öğretime devam etmektedir.¹⁸⁴

Bergama Cumhuriyet Lisesi

Okul, **1973-1974** Eğitim – Öğretim yılında ortaokul olarak 91 öğrenci 5 öğretmen ile hizmete açıldı. Yeri Gazi Osman Paşa Mahallesinde olup şehir merkezine 4 km. uzaklıktadır. Okul binası üç katlı, 21 derslik, 1 kütüphane, 2 laboratuvar, 5 idare odasından ibaret olup kaloriferli ve modern bir yapıdır. **1975-1976** eğitim-öğretim yılında okulun 3. katında geçici olarak Ticaret Lisesi öğretime açıldı. Bu nedenle okulun lise kısmı **1978-1979** öğretim yılında faaliyete geçmiştir. **1982-1983** öğretim yılında ikili öğretimden normal öğretime geçildi. **1985-1986** yılında Ticaret Lisesi kendi binasına taşındı. **1993-1994** öğretim yılında okulun geçirdiği denetim sonucunda Bakanlık Müfettişlerinin teklifi ile Yabancı Dil Ağırlıklı Lise Bölümü açıldı. Bu bölüm Milli Eğitim Bakanlığı'nın **1994-1995** öğretim yılı içinde 2 şube 80 öğrenci kontenjanı ile Yabancı Dil bölümü **1994-1995** öğretim yılında açıldı.¹⁸⁵

Bergama Akif Ersezgin Anadolu Lisesi

1993-94 öğretim yılında Bergama Lisesi bünyesinde eğitim-öğretime başlamıştır. **94-97** yılları arasında Zübeyde Hanım ilköğretim Okulu eski binasında eğitime devam etmiştir. **1997**'den itibaren şimdiki binasına taşınmış ve burada eğitim-öğretime devam etmektedir.

Bergama Anadolu Öğretmen Lisesi

Okul 25 Temmuz 2000 yılında açılmıştır. İlçemiz Bergama Lisesi'nden boşalan biri tabiat varlıklarını koruma kurulunca tescilli 3 bloktan oluşan binalardan ikisinde hizmet vermektedir. **2000-2001** öğretim yılından itibaren faaliyete geçmek üzere yabancı dili İngilizce ve gündüzlü eğitim veren okul olarak açıldı.

---

¹⁸³ ERİŞ, s. 44.

¹⁸⁴ *Bergama Akşam Kız Sanat Okulu Arşivi.*

¹⁸⁵ ERİŞ, s. 45

Bergama İmam Hatip Ve Anadolu İmam Hatip Lisesi

1975 yılında Tekke Boğazı mevkiinde Kur'an Kursu binasında eğitime başlamıştır. 1989 yılında yeni binasına taşınmıştır. Halen bu binada eğitim ve öğretime devam etmektedir. 1996 yılında okul bünyesinde Anadolu İmam Hatip Lisesi açılmıştır. 2001-2002 öğretim yılında ilk mezunlarını vermiştir.

Bergama Endüstri Meslek Lisesi

1945 yılında şehir içindeki eski birkaç ahşap binada tesviye, demir ve ağaç işleri bölümleriyle sanat ortaokulu olarak eğitim öğretime başlamış, daha sonra erkek sanat enstitüsü ismi ile eğitim öğretime devam etmiş 1961 yılında şimdiki binasına taşınmıştır. 1972-1973 öğretim yılından itibaren ismi endüstri meslek lisesi olarak değişmiş ve 1975 yılına kadar üç bölümle öğretimini sürdüren okulumuza elektrik bölümü ilave edilmiş, 2001-2002 öğretim yılında da bilgisayar bölümü açılarak bölüm sayısı beşe çıkarılmıştır. 2002-2003 öğretim yılında okulun bünyesinde teknik lise açılmış teknik lise ve endüstri meslek lisesi adı altında bir ana bina ve beş atölye binasında; teknik lisede bilgisayar, endüstri meslek lisesinde elektrik, bilgisayar, tesviye, metal işleri ve mobilya ve dekorasyon bölümleriyle Bakırçay havzasında hizmet vermeye devam etmektedir.

Bergama Anadolu Ticaret Ve Ticaret Meslek Lisesi

İlçemizde 1975-76 Öğretim yılında Cumhuriyet Lisesi binasında öğretime açılmıştır. 1983-84 öğretim yılında kendi binasına taşınmıştır.1987-88 öğretim yılında öğrenci sayısındaki artışa bağlı olarak binaya 2.kat ilave edilmiştir. 1990 yılına kadar sadece muhasebe bölümü açılmıştır. 1990 yılında Ticaret Meslek Lisesi olarak hem muhasebe hem de bankacılık bölümüyle de hizmet vermeye devam etmiştir. 1998-99 öğretim yılında yeni binasına taşınmıştır. 1999-2000 öğretim yılında okulun bünyesinde Anadolu Ticaret Meslek Lisesi açılmıştır. Okul tam yıl eğitim vermektedir. 2002-2003 öğretim yılında Ticaret Meslek Lisesi 25. dönem Anadolu Ticaret Meslek Lisesi de ilk mezunlarını vermiştir.

Göçbeyli Çok Programlı Lisesi

3 Kasım 2002 tarihinde öğretime başladı.

Zeytindağ Lisesi

Zeytindağ lisesinde eğitim ve öğretim 1994-1995 yılında başlamasına rağmen öğrencilerin başka okullara kayıt olmasından dolayı aktif öğretime geçilememiştir.

Okul, **1995-1996** öğretim yılında aktif öğretime geçmiş, fiziki durum, demirbaş malzemeler ve personel ihtiyacı kısa sürede tamamlanarak öğrenci sayısında hızla artış sağlanmıştır. **2001** yılında yapılan öğrenci seçme sınavlarında okul İzmir'deki devlet okulları içerisinde iyi bir derece almıştır.

Bergama Kozak Lisesi

Okul Bergama Yukarıbey Köyü Yanık Mahallesi'nde devlet tarafından **1968** yılında yaptırılmış, **1998-1999** öğretim yılına kadar ilkokul olarak faaliyetini yürütmüştür. Bina ise özel idare tarafından **1992** yılında yapılmış olup, yine **1998-1999** öğretim yılına kadar ortaokul olarak hizmet vermiştir. Kozak Lisesi'nde eğitim halen devam etmektedir.

1938-1939 Öğretim Yılında İlkokullarda Öğrenci Durumu

Atatürk'ün Bergama'ya geldiği öğretim yılında açılan Bergama Ortaokulu'nun öğrenci durumu **1933-1934** öğretim yılı, 23 kız, 90 erkek, **1934-1935** öğretim yılı 26 kız, 142 erkek, **1935-1936** öğretim yılı 37 kız, 158 erkek, **1936-1937** öğretim yılı 50 kız, 170 erkek, **1937-1938** öğretim yılı 70 kız, 178 erkek, **1938-1939** öğretim yılı 83 kız, 254 erkek öğrenciden oluşuyordu. **1938-1939** öğretim yılında ilkokullarda öğrenci durumu, Zübeydehanım İlkokulu, 368 kız, 454 erkek, Gazipaşa İlkokulu, 129 kız, 256 erkek, Bergamalı Kadri İlkokulu, 46 kız, 98 erkek, 14 Eylül İlkokulu, 56 kız, 90 erkek öğrenciden oluşuyordu.¹⁸⁶

Bergama Mesleki Eğitim Merkezi

Okulumuz **19.06.1986** tarihinde çıraklık eğitimin yürürlüğe girmesiyle **1986-1987** öğretim yılında Endüstri Meslek Lisesi bünyesinde 120 öğrenci ile öğretime başlamış zamanla öğrenci sayısı 1200'ye ulaşmıştır. **1998** Kasım ayında Ticaret Lisesi eski binasının bir kısmında eğitimine devam etmekte olup önümüzdeki yıllarda yapımı sürmekte olan Fevzi Paşa İlköğretim Okulu bahçesinde kendi binasında eğitime devam edecektir. Tam gün tam yıl kapsamında olup gündüz çırakların eğitimine, akşamları kalfaların eğitimine hizmet vermektedir. Okulumuz Bergama, Kınık, Dikili ve beldelerindeki ustalarımıza ustalık belgesi kazandırmış olup, Dikili ilçesi artık kendi bünyesinde eğitim vermekte olup halen Kınık ilçesi merkezimizden yararlanmaktadır.

---

¹⁸⁶ ERİŞ, s. 48.

Millet Mektepleri

1928’de Harf Devrimi yapıldıktan sonra ertesı yıl her yerde millet mektepleri açıldı. Mevcut okullar geceleri de çalışıyorlardı. Ve yetişkinler burada okuma yazma öğreniyorlardı. İşte bu nedenle Bergama’daki beş okul daha sonra Halkevi Millet Mektebi görevini üstlendi. Binlerce kişi diploma sahibi oldu. Eski yazı(Osmanlıca) dilimize Türkçenin seslerine elverişli değildi, bu nedenle medrese bitirenler bile okuma yazmada yanlış yapıyordu, yeni yazı çok kolaydı. Bu mektepler sayesinde eğitim halka ulaşmıştır.¹⁸⁷

Halkevi’nin Açılışı

Bergama Halkevi 1934 tarihinde açılmıştır. Halkevi bugünkü Halk Eğitim Merkezi Binasıdır. Açılış töreni çok coşkulu olmuş ve büyük bir kalabalık önünde Avukat Fehmi Kural ve Halık Ökeren tarafından etkileyici konuşmalar yapılmıştır. Halkevinde ilk olarak sergilenen gösteri Süreyya Opereti tarafından ‘**eskilik ve yenilik**’ adlı operettir. Cumhuriyet rejiminin erdemlerini halka kazandıran halkevleri olmuştur. Halkevi yönetiminin bir çalışma yılında yaptıkları şunlardır: folklor derlemeleri yapılmış Ülkü Dergisine ve DTCF’ye gönderilmiş, 16 kez konferans verilmiş ayrıca bayram ve anma günleri düzenleniş, yayınlanmak üzere ‘**Bergama coğrafyası**’ diye bir kitap hazırlanmış, ‘**en büyük ölünün ardından**’ diye küçük bir kitap hazırlanmış, ‘**ülkü yolunda**’ diye bir dergi çıkarılmıştır, bir yıl içinde 21 adet piyes hazırlanmış, milli oyunlardan okçuluk, zeybek, kalkanı, cirit, bengi, kozak dağlısı, arpazlı, Bergama dağlısı yalabık gümende oyunları tanıtılmış ve öğretilmiştir, yardımlaşma, dil tarama ve tarih kolları 32 köyü gezmişlerdir.¹⁸⁸

Türk Ocağı

Bergama’da Cumhuriyet Dönemi yapılarının en önemlilerinden biriside İstiklal Meydanındaki ‘**Türk Ocağı**’ binasıdır. Türk Ocakları, Halkevlerinden önce Cumhuriyet ideolojisinin odak noktasıdır. İki katlı olan Türk Ocağı binasından her iki kat da gösteri ve konferans salonu görevini yerine getirebiliyordu. Cumhuriyet Döneminde ilkler bu binanın salonlarında yaşamıştır. Konferanslar, temsiller, gösteriler, balonlar gibi. Türk Ocaklarının işlevlerini daha sonra Halkevleri almıştır. Bu kültür yuvaları yaşatılmış, ancak 1951 tarihinde 5830 sayılı kanunla kapatılmış ve mülkiyeti hazineye aktarılmıştır. İşte bu Türk ocağı binası bir zamanlar Akşam Ens-

¹⁸⁷ ERİŞ, s. 50.

¹⁸⁸ ERİŞ, s. 28.

titüsü, öğrenci yurdu gibi hizmetlerde de kullanılmıştır. Bergama belediyesinin bu binayı restore edip kültür hizmette kullanmak istemesi örnek bir davranıştır.¹⁸⁹

Bergama Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü

Ulu önderimiz Atatürk ile Samsun'a çıkan silah arkadaşlarından General Kazım Dirik **1926** yılında İzmir valiliğine tayin olduğunda Yunanlıların yakıp yıktığı İzmir'i yeniden imar ederken bir yandan da İzmir'e bağlı ilçeleri gezip buralarda da kalkınma hamleleri yapmıştır. **3 Nisan 1928** tarihinde Bergama'yı ziyaret eden Kazım Dirik Atatürk ilke ve inkılâplarının ışığı doğrultusunda, sosyal ve kültürel çalışmalarla halk eğitimin yapıldığı Bergama Türk Ocağında misafir edildiği sırada onuruna düzenlenen gösterileri izlemiştir. Bergama'nın o günkü ileri gelenleriyle yemekte yaptığı sohbet sırasında Türk Ocağı binasının çok küçük olduğunu Bergama ilçesinin ihtiyacını karşılamayacağını, daha büyük bir binanın yapılmasını istemesi Bergamalılarca memnuniyetle karşılanmıştır. Kazım Dirik, Bergama halkı ve İzmir valiliğinin işbirliği ile bu gün Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü eski hizmet binası olarak bilinen şimdi Cumhuriyet Meydanı içerisinde kalan alan bina yapımı için tahsis çıkarılmıştır.**1928**yılıının ilkbaharında Ankara'dan getirilen projeye uygun olarak inşaat keşfi yapılmış 8.000 TL ye çıkacağı hesaplanmıştır. İşe başlamak için vilayetten 120 TL yardımı gönderilmiştir. Bu çalışmalardan sonra binanın temeli İzmir Valisi Kazım Dirik tarafından **1928** yılı baharında atılmıştır. İzmir Valisi Kazım Dirik'e vilayetten gönderilen paranın az olduğu belirtildiğinde cevabı şu olmuştur; “ *Çok para ile herkes iş yapar, asıl gaye işi yoktan var etmektir. Siz hiç düşünmeyin hemen işe başlayalım, sizler işe hız verin, damlaya damlaya göl olur yapılır gider. Çok az olmalarına karşılık çok büyük düşmana karşı İstiklal Savaşını kazanmış bu millet, gerekirse buraya tez zamanda saraylar kurar.*” diyerek temeli atmıştır. Bergama ve köyleri, valinin önderliğinde yaptıkları maddi ve manevi yardımlar ve bağışlarla binanın inşaatını**1932** yılında bitirmişlerdir. Daha sonra binanın dekorasyon ve düzenleme çalışmaları başlatılmıştır. Bergama Halkevi **23 Şubat 1934** yılında açılmıştır. Açılış töreni büyük bir kalabalık önünde yapılmıştır. Avukat Fehmi Kural ile Mehmet Haluk tarafından söylev verilmiş, daha sonra Süreyya opereti tarafından “*Eskilik ve Yenilik*” adlı operet oynanmıştır. **1934** yılında İzmir gezisine çıkan Atatürk, İzmir'e geldiği zaman kendisine binanın açılışı yapması teklif edilmiştir. **13 Nisan 1934** tarihinde Atatürk annesi Zübeyde Hanımın, Karşıyaka'daki mezarını ziyaret etmiş ve aynı gün Bergama'yı da onurlandırmıştır. Atatürk, Bergama'yı ziyareti sıra-

¹⁸⁹ ERİŞ, s. 21.

sında **23 Şubat 1934** tarihinde fiilen açılmış bulunan Bergama Halkevinde yemek yemiş ve binanın resmi açılışını yapmıştır. Daha sonra da kısa bir konuşma yapmıştır. Bergama halk evi kültür ve edebiyat alanında birçok faaliyetlerde bulunmuş, burada hazırlanan temsiller birçok ilçede de sahnelenmiştir. Bergama Halkevi Müdürlüğüne ilk olarak gezici başöğretmen İhsan Dirim müdür olarak atanmıştır. Bir süre sonra içine önce adı Halk Fırkası olan sonra da değişen adıyla Cumhuriyet Halk Partisi yerleşmiştir. Çok partili döneme geçildikten sonra Demokrat Parti binayı Cumhuriyet Halk Partisinin yayın merkezi gibi çalıştığı gerekçesi ile kapatmıştır. Bina **24 Eylül 1955** tarihinde Halk Eğitim Merkezi olarak tekrar açılmıştır. Tamirat yapıp eşya alındıktan sonra 28 Aralık 1955 tarihinde İlköğretim Müdürlüğünün vekâleti ile halkın hizmetine sunulmuştur. Bir ara Köy İşleri Bakanlığına bağlı olarak ta faaliyetine devam etmiştir. Şu an Milli Eğitim Bakanlığı Bergama İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı bir eğitim kurumu olarak faaliyetine devam etmektedir. Binada yeni yapılmış bulunan Arkeoloji müzesinin etnografya salonu yapılmadığından Etnografya müzesi olarak Halkevi binasının iki odası kullanılmıştır. Halk eğitim merkezi binasının bulunduğu alan belediye tarafından tören meydanı yapılması amacıyla istimlak edilince hizmet binası, Müze yanındaki eski Palas Oteli ve en son Belediye hizmet binası olarak kullanılmış bulunan binaya taşınmıştır. Eski Palas Oteli şimdiki Halk Eğitim Merkezi hizmet binası olarak kullanılan bina 1936 yılında o zamanın en modern otel binası olarak yapılmıştır. Uzun süre restorandı da olan iyi bir otel olarak hizmet vermiştir. Bir süre Öğretmenler Lokali olarak kullanılması sırasında içyapısında düzenleme yapılmıştır. Daha sonra Belediye hizmet binası olarak kullanılmaya başlanmıştır. İçinde yeni düzenlemeler yapılmasının ardından Belediye tarafından Milli Emlak'a devredilen bina Milli Eğitim Bakanlığına tahsis edilmiştir. 08 Şubat 1996 tarihinde eski hizmet binasındaki eşyaların taşınmasıyla yeni Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü hizmet binası olarak kullanılmaya başlanmıştır, halen de aynı amaçla kullanıma devam edilmektedir. Kurumun ilk müdürü İhsan Dirim **1936-1950** yılları arasında görev yapmıştır.

3.5. Merkez İlköğretim Okulları

Zübeydehanım İlköğretim Okulu

Zübeydehanım İlkokulunun öğretime başladığı ilk yer Kızılavlu karşısında, bugün yıkılmış olan bir binaydı. Bu bina **1922** yılında Kız Sanat Okulu olarak açılmışken daha sonra Zübeydehanım İlkokuluna hizmet vermiş ve daha sonra Askerlik Şubesi ve Erkek Sanat Okulu olarak da kullanılmıştır. **1929** yılında bugün Anadolu

Öğretmen Lisesi (Eski Bergama Lisesi)binasına taşınmış olan Zübeydehanım İlkokulu, **1932** yılına kadar burada kalmış ve kendi binasının inşaatının tamamlanmasını beklemiştir. **1932** yılında Zübeydehanım İlkokulunun alt katı tamamlanınca, alt sınıflar bu binaya alınmıştır. **1933** yılında eski Bergama Lisesi ana binasının üst katında ortaokul açılınca alt katında ilkokul üst sınıfları eğitim-öğretimi sürdürmüş, **1934** yılında inşaatın üst katı da tamamlanınca Zübeydehanım İlkokulu bağımsız yeni binasında bugüne değin hizmetini süregelmiştir.¹⁹⁰ Okulun genel görünümünde **1993-1994** eğitim ve öğretim yılında okul bahçesine dört katlı 14 derslikli yeni bina yapılmış ve eğitim- öğretime bu yeni şekli ile devam edilmiştir. **1994-1995** öğretim yılında okul bahçesi okul koruma derneği ve okul müdürlüğü tarafından beton ile kaplanmıştır. **1995-1997** öğretim yılında okul koruma derneği ve okul müdürlüğü tarafından mozaik ile kaplanmıştır. **2003-2004** eğitim ve öğretim yılında şimdiki ram binasıile okulun yeni binası arasındaki boşluğa okul koruma derneği ve okul müdürlüğü tarafından iki katlı, alt katı kız ve erkek öğrenci lavaboları, üst katı ise iki adet teknoloji ve tasarım sınıfı olarak düzenlenen bina yapılmıştır. **2007-2008** eğitim öğretim yılında okul aile birliği ve okul müdürlüğü imkânları ile yeniden beton ile kaplanmıştır **2011-2012** yılından itibaren okulun ismi Zübeydehanım Orta Oklu olarak değişmiş ve öğreti süresi dört yıl olmuştur.¹⁹¹

Gazi İlköğretim Okulu

1923'den sonra Bergama'da Gazi Paşa İlkokulu olarak bilinen yapılar topluluğu Cumhuriyet çocuklarına yıllarca yuvalık yaptıktan sonra zamanın yıpratmasına dayanmamış, tavanı çökmüş, dört duvar kalmış ve sonunda doğanın insafına bırakılıp terk edilmişti. Ana giriş kapısı üstünde bulunan üçgen biçimindeki mermer alınlık ve burada yazılanlar binaya ayrı bir anlam katıyor. Bu mermer taşın yazılı kısmı restorasyondan önce iç alana bakıyordu. Yazının anlamlı olacağı düşünülmüş ki, restorasyon sırasında yazıt dışı, sokaktan görünebilecek şekilde konmuş. “*ΜΟΥΣΩΝ ΤΗΝΔΕ ΔΟΜΟΙΟ ΟΥΡΗΝ ΔΕΙΜΑΝΘ ΕΙΡΟΙΟ ΠΑΝΤΟΙΩΝ ΠΑΤΑΙ ΤΟΥΝΕΚΑ ΔΗΤΕΙΣΘΑΙ*”Bu yazı ya antik dönemde (belki Roma) veya çok iyi yetişmiş (Homeros'u bilen) bir Yunanlı tarafından modern dönemde yazılmış bir şiirin bir kısmı'dır. Yazının çevirisi şöyle; *-Mousa'ların bu kutsal kapısını... (adlı) kişiler yaptırdılar.*Burada sözü edilen kutsal kapı belki bir tiyatroya belki de bir müzeye aittir. Sonradan alınıp buraya getirilmiş ve konmuştur. *Mousa ya da Mouse'lerin*, Yunan mito-

¹⁹⁰ ERİŞ, s. 55.

¹⁹¹Zübeyde Hanım İlkokulu Arşivi, s. 2.

lojisinde “*sanat ve edebiyata esin veren periler*”, olarak biliniyor. “*Mousa*” bugün müze olarak kullandığımız sözcüğün kaynağıdır. Tarihsel yapıtların biriktirildiği, saklandığı, sergilendiği yerlere bu “*sanat perilerinin adına izafeten bugün “müze”*” deniyor. Okulun kapısı üstündeki alınlıkta yazılı Yunanca metin dilbilim ve söylem açısından son derece güzel ve değerlidir. Bu yorumun bize anımsattığı diğer bir konuda, İ.Ö. III-I. yüzyılların ünlü Pergamon Kütüphanesi’nin yöneticilerinden olan Krates’in tanınmış bir Homeros bilgini olduğudur. Okul, kullanılmayacak kadar çok yıpranmasının ardından terk edildi ve **1968** yılında, Kestel Deresi yakınında yapılan yeni binasına taşındı. Bu yerleşkenin, Bergamalı Rumların “*Arrenagogion*” dedikleri “**Erkek Çocuk Okulu**” olarak 19. yüzyılın ikinci yarısında yapıldığını söylüyor. Okul, bir İlkokul, -*Dimotiko*-, bir Ortaokul -*İmigimnasyum*- ve bir Anaokulundan -*Nipiagogion*- oluşuyordu. O zaman okulun toplam 400 öğrencisi ve yalnızca Ortaokul’un 7 öğretmeni vardı. Bu görkemli yapılar topluluğu, Bergamalı Rumların Hayırseverlerin Kardeşliği -*Filanthropiki Adelfotita*- adını verdikleri bir kuruluş tarafından 19. yüzyılın ikinci yarısında, **1865**’de hemen karşı parselde inşa edilen Rum Hastanesi’nin tamamlanmasından kısa bir süre sonra gerçekleştirildi. Okul, Hastanenin tam karşısına inşa edildi. Öncelikle, Rallis’in ve birçok hayırseverin büyük gayretiyle İlkokul, -*Dimotiko*- binası tamamlandı. Ardından Rum bakkalların ve tüccarların finansal desteğiyle Ortaokul, -*İmigimnasyum*- binasının inşasına geçildi. Blok kesme taş ve tuğla karışımıyla özenle örülmüş duvarlardan ve alaturka kiremitle örtülmüş üç yapıdan oluşan Okul binaları 2.200metrekarelik alana yayılır. Bergama’ya özgü pembe renkli andezit blok taşlar, o zamanlar sık sık yapıldığı gibi, ya antik Pergamon’un artık yıkılmış olan kalıntılarından buraya taşınmış ya da yerli ustalar tarafından maharetle işlenmişti. Okulun Kuzey girişi, Pergamon Akropol’üne, Bergama Kalesi’ne çıkan Parmakbatıran Caddesi’nden, yüzyıl öncesi Bergama’sının Rum Cemaati’nin yaşadığı mahallenin merkezi sayılan, Rumların Aya Yorgos meydanı, Türklerin Domuz alanı dedikleri alana giden yatay dar yoldandır. Bu meydanda Rumların Aya Teodoros dedikleri büyük bir kilise vardı. Yerleşkenin demir kapılı kuzey girişinden birkaç taş merdivenle aşağıya, küçük bir avluya inilir. Merdivenlerin sağ yanında yüksek ve anıtsal bir çeşme bulunur.¹⁹²Gazipaşa İlkokulu iki ana bina ile bir servis binasından oluşur. İki girişi vardır. Taksim Caddesindeki giriş, okulun diğer girişi yan sokaktaki üçgen alınlıklı bahçe kapısındadır. Girişin hemen yanında-

¹⁹² Sefa TAŞKIN, *Bergama’da Arrenagogion Ya da Gazi Paşa İlkokulu*, Bergama, s. 4.

ki blok L şeklindedir. Bina girişinin önümdeki sofa ile arasında çapraz tonozla örtülmüştür.¹⁹³

Osmanlı Devleti döneminde Bergama'daki Rum cemaati tarafından **1864** yılında Kale Mahallesinde, bugünkü 14 Eylül İlköğretim Okulunun arkasında yapılmış, **1913** Balkan Savaşına kadar "*Rum idadisi*" olarak hizmet vermiş, Rumların göç etmesinden sonra bir süre kapalı kalmış, **1915** yılında İzmir Vilayeti bütçesinden verilen ödenekle 5 sınıflı "Türk İdadisi" olarak açılmıştır. **1919** İzmir ve Bergama'nın işgaline kadar devam eden eğitim döneminde Denizli Lisesi Müdürü Tevfik Bey görevlendirilmiştir. Matematik (Riyaziye)dersine Bankacı Ahmet Bey, Din dersine Yusuf Bey, beden eğitimi dersine Zeki Bey, müzik dersine Veli Bey, Fransızca dersine Musevi öğretmenlerden Albertu, resim-elîşi dersine Ali Bey girmiştir. Kurtuluş Savaşı öncesi işgal yıllarında Gazipaşa Mektebi Rumlar tarafından kullanılmış, Bergama'nın kurtuluşundan sonra **1922** yılında adıyla altı sınıflı ilkokul olarak açılmıştır. İlk müdürü İsmail Hakkı Bey olup öğretmenleri de Abdurrahman Yılmaz, Tarık, Abdülkadir, Şükrü, Ziya adlı kişilerdir.¹⁹⁴

On Dört Eylül İlköğretim Okulu

Tarihçesi; İlk yeri Şadırvan Camii bitişiğinde olup Kenzü'l-İrfan Erkek (Zükür) İlk Mektebi adını taşıyordu. **1927** yılında Başöğretmen Bay Enver zamanında, **1889** tarihinde Konstantin adlı bir Rum tarafından hastane olarak yapılmış binaya taşınmasını sağlamış ve 2.Mektep adını almıştır. Bu bina Kurtuluş Savaşı sonrasında **1927** yılına değin önce Millet Hastanesi olarak kullanılmış, **1924** sonrası birkaç yıl da Doğu İlleri göçmenleri için geçici iskân mekanı işlevini görmüştür. Şadırvandan nakledilen okul,5 sınıflı ve tam teşkilatlıydı. Burada ise hastane olarak yapıldığı için sınıflar küçük kalmıştı. Bu nedenle 1 ve 2. sınıflar arasındaki duvarlar kaldırılarak birleşik tek sınıf haline getirilmiş,4. ve 5. sınıflar kaldırılarak okul bir devrelik şekle dönüştürülmüştür.**1938**yılından sonra okulun adı "**Bergamalı Kadri Okulu**" olarak değiştirilmiştir. **1939** depreminde çok zarar gören okul **1939** tarihinde bütün malzemesi topçu alayına ait olmak üzere alay tarafından tekrar yaptırılmış, Okul Başöğretmeni A.Yılmaz tarafından da boyası tamamlanmış ve **1939'** da eğitim ve öğretime yeniden açılmıştır. **1941** yılında birinci sınıf öğrencisi artınca yeni bir sınıf açılmış ve öğretmenleri Rıza Özgen bir süre sonra Turanlı Nahiyesi Bölcek köyüne başöğretmen olarak atanınca Kadriye Tang nakille gelerek görev almıştır. Kadriye

¹⁹³ Bülent ŞAHİN, *Anadolu Tarihinde Bergama*, Bergama 2004. s. 83.

¹⁹⁴ ERİŞ, s. 61.

öğretmen daha sonra Zübeyde Hanım İlkokuluna geçmiştir. Ardından okula Çeşme Reisdere Köyü Başöğretmeni Kadriye Tangelip göreve başlamıştır. **1928** tarihinde göreve başlamış olan Okul Başöğretmeni Abdurrahman Yılmaz **1944** yılında hastalanmış İzmir Memleket Hastanesine yatırılmıştır. Karasarılık (verem) hastalığından kurtulamamış ve Bergama'ya döndükten bir süre sonra da 26 Kasım 1944'te vefat etmiştir. Okul önce üç öğretmenli idi. Şaban Karaman, Sıdika Özeren ve Latif Sevsey zamanında 190 öğrencileri vardı. **1946** yılında Şaban Karaman Zübeyde Hanım İlkokuluna giderken yerine aynı okuldan Meliha Erten geldi. Okulun sınıf sayısı 3'ten 4'e sonra da 5'e çıktı. **1946-47** öğretim yılında öğretmen kadrosu da 5'e çıkmış ve okul çift öğretime dönmüştür. Gazipaşa Okulundan Ali Erdal ve Güzin Zeren de bu vesileyle görev aldı. **1949-50** yılında 5. sınıf kaldırılarak 4 sınıflı konuma indirildi. Öğretmen Meliha Erten de 14 Eylül Okuluna verildi. Ancak **1950-51** yılında tekrar 5 sınıflı oldu. Gezici Başöğretmen Mustafa Sarı kadroya katıldı. **1951-52** yılında Sıdika Özeren emekliye ayrıldı ve yerine Kınık'tan Bedriye Yağcı geldi. **1952-53** öğretim yılında 6 yaş grubu da okula alınca 6 sınıflı olan okula Metin Bayındır adında bir bayan öğretmen geldi. Böylece okulun mevcudu da 270'e çıktı.¹⁹⁵ Okul binası yeterli olmaması neticesiyle okul binasının kuzeyinde bulunan Rum cemaatine ait zohodospigis (**Hayat Veren Pınar**) Kilisesi **1966** yılında yıkılmış ve yerine şimdi kullanılan bina okulun yaptırılmıştır. **1972** yılı Haziran ayında okulun kuzeydoğusunda bulunan '**Bergamalı Kadri İlkokulu**' binasının onarılmayacak ölçüde yıpranması nedeniyle kapatılmış tüm öğretmen ve öğrencileriyle 14 Eylül İlkokuluna nakledilmiştir. **1997** yılında ilköğretim kanunda yapılan değişikliklerle okulun adı 14 Eylül İlköğretim Okulu olarak değiştirilmiştir.¹⁹⁶

Selçukbey İlköğretim Okulu

Okulun yapımına **1989** yılında başlanmış olup **1990-91** öğretim yılında 5 sınıflı ilkokul olarak öğretime açılmıştır. **1997** yılında ilköğretim olup, **2000** yılında ilk mezunlarını vermiştir. **2002-2003** öğretim yılında ek bina yapımı tamamlanarak normal öğretime geçmiştir. Öğrenci ve öğretmen sayısı: 15 öğretmen ve 265 öğrenci kapasitesine sahiptir. İlk açıldığı yılda 118 öğrencisi olan Selçukbey İlköğretim Okulu'nda bugün 11 şubeden oluşmakta, yemek salonu, kütüphanesi ve kalorifer düzeneği vardır.¹⁹⁷

---

¹⁹⁵ ERİŞ, s. 64.

¹⁹⁶ *On Dört Eylül İlkokulu Arşivi*.

¹⁹⁷ ERİŞ, s. 57.

Ali Rıza Eroğlu İlköğretim Okulu

Bahçelievler Mahallesi Sümer Caddesinde bulunan okulu, **1989** yılında Bergama'da ikamet eden hayırsever işadamlarından Ali Rıza Eroğlu yaptırmıştır. **1989-1990** öğretim yılında Ali Rıza Eroğlu Ortaokulu olarak eğitim-öğretime başlamış, **1997-98** öğretim yılından itibaren de Ali Rıza Eroğlu İlköğretim Okulu olarak temel öğretim sistemine katılmıştır.

Atatürk İlköğretim Okulu

Atatürk İlkokulu **1956** yılında eğitim-öğretime açılmıştır. Başlangıçta 5 derslikli,5 sınıflı ilkokul iken 8 yıllık temel eğitim yasası çıkınca **1998**'den sonra Atatürk İlköğretim Okulu adını almıştır.

Fatih İlköğretim Okulu

1990-1991 öğretim yılında,5 sınıflı ilkokul olarak eğitim ve öğretime açılmış olup, **1997-98** öğretim yılında da 8 yıllık kesintisiz temel eğitime geçilerek 13 şubeli Fatih İlköğretim Okulu adını almıştır.¹⁹⁸

Fevzipaşa İlköğretim Okulu

İzmir Valiliği tüzel kişiliği olan Özel İdare'ce yaptırılan okul,**1972** yılında eğitim-öğretime başlamıştır. Mareşal Fevzi Çakmak adının yaşatılması için mahalleye bu ad verilmiş; okul da bulunduğu mahallenin adını almıştır. Okul,5 derslik, 1 çok amaçlı salon,1 idareci odası,1 hizmetli odası,1 öğretmenler odası ve tuvaletlerden oluşmaktadır.1991 yılında derslik yetersizliği nedeniyle ikili öğretime geçmiştir. **1996-97** döneminde taşınmalı merkez yapılmış; Maruflar, Gaylan, Armağanlar, Sindel ve Kaşıkçı köyleri Fevzipaşa Okulunda toplanmıştır. **2002** yılında ek bina yapılarak 5 derslik,1 yönetici odası,1 araç odası eklenmiştir.¹⁹⁹

İsmail Hakkı Pamukçu İlköğretim Okulu

1967-68 öğretim yılında 5 sınıflı ilkokul olarak eğitim-öğretime başlamıştır. Okulun arsasını bağışlayan Bergama eşrafından İsmail Hakkı Pamukçu olduğu için okula adı verilmiştir.1998'de ilköğretim okulu olmuş, derslik sayısı yetmeyince çok

---

¹⁹⁸ ERİŞ, s. 58.

¹⁹⁹ ERİŞ, s. 59.

amaçlı salon ikiye bölünerek ve ışık derslik haline getirilerek gereksinim karşılanmaya çalışılmıştır.²⁰⁰

Şehit Üsteğmen Cemil Canan Çiçek İlköğretim Okulu

Bergama Belediyesi tarafından arsa verilerek eski mezarlık alanı üzerine Milli Eğitim Bakanlığı tarafından **1960** yılında yapılmıştır. **1960-61** öğretim yılında hizmete giren okula büyük ilgi olmuş ve 500 dolayında öğrenci kapasitesi yakalamıştır. Okulun ilk adı hürriyet ilkokulu iken **1990** yılında terör kurbanı Üsteğmen Cemil Canan Çiçek'in adı verilmiştir. Şehit Üsteğmen Cemil Canan Çiçek, emekli bir öğretmen çocuğu olup çok başarılı bir subay olarak orduya hizmet vermiş ve vatani uğruna kendini feda etmiştir. **1994** yılında adının yaşaması ve yaptıklarının örnek olup unutulmaması için Hürriyet İlkokuluna şehit üsteğmen cemil canan çiçek ilköğretim okulu denmiştir.

Mert Öztüre İlköğretim Okulu

Bergamalı hayırsever işadamlarından Ecmel Öztüre tarafından, elim bir kaza sonucu ölen oğlu Mert'in anısına yapılmıştır.4306 sayılı yasayla uygulamaya başlanan 8 yıllık zorunlu eğitime katkı amacıyla armağan edilmiştir. Mert Öztüre İlköğretim Okulu**1997-98** eğitim-öğretim yılında, “**Mert Öztüre**” İlköğretim Okulu adını almıştır.**2003-2004** eğitim-öğretim yılına yetiştirilecek şekilde inşası yapılmıştır.

Osman Nuri Ersezgin İlköğretim Okulu

Bergama'nın tanınmış simalarından yardımsever kişiliği ile saygı uyandıran Osman Nuri Ersezgin tarafından arsası bağışlandığı için okula adı verilmiştir. **1987-88** öğretim yılında hizmete açılmıştır.**1997** yılında 4306 sayılı yasa gereği 8 yıllık zorunlu eğitime geçilmiş ve okulun adı Osman Nuri Ersezgin ilköğretim okulu adını almıştır. Okulun başarısı, deneyimli kadrosu nedeniyle ilgi artınca **2001** yılında ek bina yapılarak talep karşılanmaya çalışılmıştır.²⁰¹

Ulubatlı Hasan İlköğretim Okulu

Okul, **1963** yılında 27 Mayıs İlkokulu olarak 5 öğretmen,1 müdür,1 hizmetli ve 178 öğrenci ile eğitim-öğretime başlamıştır. Millî Eğitim Bakanlığınca yaptırılan bina **1966-67** öğretim yılında öğrenci sayısının artması nedeniyle ikili öğretime geçmiştir. İzmir İl Milli Eğitim Gençlik ve Spor İl Danışma Kurulunun 1985 tarihinde Milli Eğitim Gençlik ve Spor Müdürlüğünün 43742 sayılı oluru ile adını değiştirmiş

²⁰⁰ ERİŞ, s. 60.

²⁰¹ ERİŞ, s. 67.

ve Ulubatlı Hasan İlkokulu olmuştur. **1986** yılında ikinci katın yapımına başlanmış, yapım giderleri devlet-vatandaş işbirliği ile karşılanmıştır.

100.Yıl İlköğretim Okulu

1980 yılında Maltepe İlkokulu olarak açılmış,**1981** yılında Atatürk'ün doğumunun 100.yıldönümü nedeniyle okulun adı 100.yıl İlkokulu olarak değiştirilmiştir. **1998** yılında ise 8 yıllık temel eğitim yasası gereği 100.yıl ilköğretim okulu adını almıştır. Okulun başarısı ve deneyimli kadrosu nedeniyle ilgi artınca **1998** yılında 8 derslikli ek bina yapılmıştır.

Bergama Kadıköy İlköğretim Okulu

Okulumuz **1923** yılında ilçe kaymakamı Hasip Bey isteğiyle 3 sınıflı ilkokul olarak kurulmuştur. İlk kuruluşunda bir kilise binasından istifade edilmiştir.**1958** yılında 3 derslik, 1 öğretmen odalı, depo olan yeni okul olmuştur. **1971**'de 2 lojman yapılmış. **1971-1972** ders yılında 6 derslik, 5 sınıf 5 öğretmen, 1 öğretmen odası, 1 müdür odası 2 katlı bina olarak açılmıştır. **1966**'da elektrik getirilmiştir.

Narlıca İlköğretim Okulu

Okulumuz **1961** yılında eğitime açılmıştır. Okul köy tüzel kişiliğine ait arsa üzerindedir.²⁰²

Köy Okulları

Aşağıkırıklar İlköğretim Okulu

Okul eğitim- öğretime **1932-1933** eğitim – öğretim yılında açılmış, 3 derslikli bina öğrenci mevcudunun artmasıyla yetersiz kalmış, **1964** yılında eski binaya ilave yapılarak okul 5 derslikli hale getirilmiştir. Okul yapımında köyün imkânları kullanılmıştır.**1964-1965** eğitim öğretim yılında 5 sınıfıyla eğitim öğretime devam etmiştir. Şu an 3 öğretmen kadrosuyla eğitim ve öğretim vermektedir.²⁰³

Alibeyli İlköğretim Okulu

1932 yılında ilk bina eğitim öğretime açılmış. **1976** yılında eski bina yıkılarak yerine yeni bina inşa edilmiş. Bu bina halen öğretime hizmet etmektedir.

---

²⁰² ERİŞ, s. 68.

²⁰³ ERİŞ, s. 69.

Çamavlu İlköğretim Okulu

Köyümüzün halkından biri olan Süleyman Dereli, okulun şu an üzerinde bulunduğu arsayı okul yapımı için bağışlamıştır. **1932** yılında okulun inşasına başlanılmıştır. Okul, 2 sınıf, 1 müdür odası ve girişte büyük bir salon olmak üzere 4 bölümden oluşmuştur **1934**. yılında okulun yapımı tamamlanmış ve yaklaşık olarak 100 öğrenci ile eğitim ve öğretime başlanmıştır. Köyümüzün yeni Türk harfleriyle eğitim veren ilk öğretmeni İstanbullu Yusuf Özkan olmuştur. Yusuf Özkan köyün kültürel eğitimine katkıda bulunmuştur. **1939** yılına kadar ilk üç sınıf üzerinde eğitim veren Çamavlu İlkokulu **1940** yılından sonra 5 sınıflı eğitim vermeye başlamıştır. **1960** yılında okula restorasyon yapılmış büyük salon bölünerek 3. derslik oluşturulmuştur.

Göbeller İlköğretim Okulu

Göbeller İlköğretim Okul olarak **1934** yılında tek derslik olarak yapılmış ve hizmete başlamıştır. Şimdiki okul **1975** yılında tek derslik olarak inşa edilmiş ve bu arada eski okul da yıpranarak göçmüştür ve **1988** yılında tamamen ortadan kaldırılmıştır. Yeni okul, **1975** yılında tek derslik olarak inşa edilmiş ve **1987** yılında ek derslik yapılmış aynı şekliyle hizmet devam etmektedir.

Dağistan Köyü İlköğretim Okulu

Dağistan köyü ilköğretim okulu **1938** yılında 27 öğrenci ve 1 öğretmen ile ilkokul olarak eğitim öğretime başlamıştır. **1967**'e kadar aynı binada eğitim veren okulumuz bu tarihten itibaren yeni binaya taşınmıştır. **2002-2003** eğitim- öğretim yılına kadar 2 öğretmenle eğitim devam etmektedir.

Çamköy İlköğretim Okulu

Okulumuz **1934** yılında eski binasında tek öğretmen ve 40 civarında öğrencisiyle eğitim ve öğretime başlamış. Daha sonraları öğrenci sayısı artarak yeni bina ihtiyacı doğmuş, **1961** yılında yeni binasıyla 60-70 öğrenci ve 3 öğretmeniyle okulumuz hizmet vermiştir. **1991** yılında öğrenci sayısı 34, öğretmen 1'e düşmüştür. Köyün nüfusu giderek azalmış bu durum okul mevcudunu da etkilemiştir. Mevcut her yıl düşerek 14 öğrenciyle öğretim yapmakta olan okulumuz taşınmalı sistemindedir.²⁰⁴

---

²⁰⁴ ERİŞ, s. 71.

Örenli Köyü İlköğretim Okulu

Okulumuzun eğitim öğretime başladığı tarih **1951**'dir. Günümüzden 15-20 yıl önce 100-115 civarında olan öğrenci sayısı gerek kente göç gerekse aile planlaması ile **2002-2003** öğretim yılında 56'ya kadar gerilemiştir. Okulumuzda 6 derslik bulunmaktadır. Şu an ise sadece 3 derslik kullanılmaktadır. Okulumuzdan pek çok önemli kişiler mezun olmuştur. Okulumuz mezunları arasında elektrik mühendisi, bir veteriner, on iki adet öğretmen okulumuzda yetişmiştir. Şu an Örenli Köyü ilköğretim okulu müdür vekilliğini yapan ben Ömer Şahan da bu okulun bir öğrencisiydi.

Sarıcalar Köyü İlköğretim Okulu

Okulumuz **1928-1996** yılları arasında Sarıcalar köyü ilkokulu olarak eğitim-öğretim yapmıştır. İlköğretime geçilmesiyle **1996** yılından günümüze kadar Sarıcalar Köyü İlköğretim Okulu adıyla eğitim-öğretime devam etmektedir. Bu süre içinde 1 pilot, Amerika'da çalışan 1 atom mühendisi, 1 doktor, 1 veteriner doktor, çeşitli branşlarda 10 öğretmen, 1 yüksek hemşire, 2 uzman çavuş, 2 polis okulumuzda temel eğitim almışlardır. Ayrıca çeşitli kuruluşlarda çalışmış ve çalışan onlarca kişiler temel eğitimini okulumuzda almışlardır. Okulumuzun **1970**'ten günümüze kadarki döneminde okuma-yazma oranı %98 olmuştur. Bu başarının gerçekleşmesinde öğretmenlik ve müdür öğretmenlik yapan Adil Soylu ile Mehmet Can'ın büyük katkıları olmuştur.²⁰⁵

Sarıdere Birl. Sın. İlköğretim Okulu

1976Yılında Milli Eğitim Bakanlığı tarafından kurulmuş olup 2 derslikli bir okuldur.

İncecikler İlköğretim Okulu

Eski okul binası **1934** yılında köylü tarafından imece usulü ile yapılmıştır. Yeni okul binası **1969** yılında devlet tarafından yaptırılmıştır. Okul, idari işler için ayrılan bir oda ve iki Derslikten Oluşmuştur. Okulun Bir Lojmanı Mevcuttur.²⁰⁶

Kıranlı İlköğretim Okulu

1956 yılında eski okul binasında eğitim- öğretime başlanmış, 1968 yılında yeni binada eğitim ve öğretime geçilmiştir. Okul bahçesi köylü okul işbirliği ile ilkel

---

²⁰⁵ ERİŞ, s. 72.

²⁰⁶ ERİŞ, s. 74

araçlarla toprak taşınarak doldurulmuş ihata duvarı yapılarak ağaçlandırılmıştır. Okul binası köylü – okul işbirliği ile yapılmıştır.

Küçükkaya İlköğretim Okulu

Okul yapılmadan önce köy kahvehanesi dershaneye dönüştürülerek eğitim-öğretim hizmeti yapılmış, daha sonra arsası Hasan Vehbi Berksoy tarafından bağış yapılmış, **1973** yılında tek dershaneli okul yapılmış, **1986** yılında ek bir sınıf yapılarak ihtiyaç karşılanmıştır. Okulu devlet yaptırmıştır. Köyün merkezinde bulunan okulumuz birleştirilmiş sınıflı olarak eğitim öğretim yapılmaktadır. Okulumuz eğitim-öğretim yılına **1968** yılında başlamıştır.

Kurfalı İlköğretim Okulu

1956 yılında okul binası yapılıp eğitim öğretime geçilmiş. İlk açıldığı yıllarda üç öğretmen kadrosu ile çalışılmış. Daha sonra öğrenci sayısının düşmesi ile tek sınıflı birleştirilmiş sınıfla eğitim öğretim devam etmektedir.²⁰⁷

Koyuneli Köyü İlköğretim Okulu

Koyuneli köyü ilköğretim okulu **1926** yılında hizmete açılmıştır. Birleştirilmiş sınıf olarak eğitim yapmıştır. Şu anda 34 öğrencimiz 2 sınıfta eğitim görmekte ve bir arada birleştirilmiş sınıf şeklinde eğitim vermekte, iki sınıf öğretmeni görev yapmaktadır.

Pınarköy İlköğretim Okulu

Okulumuz **1932** yılında Pınarköy ve Narlıca köylüleri tarafından imece usulü ile yapılmıştır ve 1 derslik, 1 müdür odasından ibarettir. Şimdiki ana binası ve bir adet öğretmen lojmanı ile birlikte **1968**' de yapılmış olup 3 derslik, 1 araç odası, 1 müdür odası ve 1 depodan ibarettir. **1988**'de 1 derslik, 1 araç odası ve 1 öğretmen lojmanı ek olarak yapılmıştır.

Yalnızev Köyü İlköğretim Okulu

Yalnızev İlköğretim Okulu **1968-1969** öğretim yılında 31 öğrencili bir okul olarak eğitim ve öğretime başlamıştır. Okulda öğrenci mevcudu iniş ve çıkışlar göstermiş olup, bu gün dört dershaneli 4 öğretmenli normal öğretim yapan bir okul olarak eğitim ve öğretime devam etmektedir.

---

²⁰⁷ ERİŞ, s. 78.

Tavukçukuru İlköğretim Okulu

Tavukçukuru köyünde 1950 yılında açılan okulumuz 1967 yılına kadar eski binasında öğretime devam etmiştir.

Tepeköy İlköğretim Okulu

Okulumuz 1939-40 eğitim öğretim yılına bir sınıflı ilkokul olarak başlamıştır. 1972-1987 yıllarında ek iki bina yapılmıştır. 5 sınıfla eğitim-öğretime devam edilmişti. Okulumuz 4306 sayılı ilköğretim yasası ile ilköğretim okuluna dönüştürülmüştür.

Tırmanlar Köyü İlköğretim Okulu

Tırmanlar köyü ilköğretim okulu 1932 yılında eğitim-öğretime açılmış ilk öğretmenleri, Veli Pastutmaz, Mustafa Dinçer. 1938 yılına kadar öğretmenlerle beraber eğitimci Niyazi Tok da görev yapmıştır.²⁰⁸

Zeytindağ Yılmaz İlköğretim Okulu

1909 yılında (Kilise Köyü-Reşadiye) adını taşıdığı dönemde öğretmen olarak gelen Abdurrahman Yılmaz, Çarşı Camii dibinde, bakımsız, tavanı çökük, ışıktan yoksun okulu elden geçirmiş ve öğretime açmıştır. Bir yıl sonra terfi edip Çine'ye tayini çıkınca, halk yollara dökülüp Abdurrahman Beyi geri istemiş, karar verme öğretmene bırakılınca yeni bir okul yapılması koşuluyla kabul etmiş. Bina yapımı gecikince bir komisyon kurulmuş, komisyon başkanlığına Rafet Bey, kâtipliğine de Abdurrahman Bey, üye olarak Hasip Hasan ve Divrik'li Salih seçilmişler. Böylece 1911 yılında faaliyet başlamış. 1919 yılında Yunan işgali olunca okulu da ele geçirmişler. Abdurrahman Bey kuvay-ı milliye'ye katılmış, savaş sonunda dönüşü gecikince okula Tefrik Bey atanmış, 1924 yılında Abdurrahman Bey de Bergama Gazipaşa Okuluna atanmıştır. 1948 yılında öğretmen okullarının kuruluş yıldönümünde yapılan törende, alınan kararla okula “**Yılmaz İlkokulu**” adı verilmiştir. Başöğretmen Kadriye Dönmez zamanında 1966 yılında 5 derslikli ve 2 odalı yeni bir okul binası yapılarak öğretime burada devam edilmiştir. 1909 yılında caminin yanında bir odada 25-30 öğrenci ve 1 öğretmenle eğitime başlayan okul, bugün çok gelişmiş ve deneyimli kadrosu ile başarılı öğrenciler yetiştirmiştir.²⁰⁹

---

²⁰⁸ ERİŞ, s.78.

²⁰⁹ ERİŞ, s.79.

Yukarıbey İlköğretim Okulu

1930 tarihinde yapımına başlanan okul binası 2 yıl sürmüş 1932 tarihinde tamamlanmış ve 3 derslikli olarak 1932-33 öğretim yılına girmiştir. İlk adı *Kozak İlk Mektep Başmuallimliği'dir*. 1937-38 öğretim yılı sonunda 5.sınıf öğrencilerine ilk kez diploma dağıtmıştır. 1944-45 öğretim yılında mahalli idare olarak Kozak ve Havalisi Bucak Müdürlüğüne bağlanmıştır. 1948 tarihinden itibaren İlkokul ibaresi kullanılmaya başlanmıştır.1953 yılında Yukarıbey nahiye olarak adlandırıldığından okulun adı da buna göre değişiklik görmüştür. 1953-54 öğretim yılı diploma cetvellerinde Yukarıbey İlkokulu adı geçmektedir. 1990-91 öğretim yılında *Yukarıbey İlkokulu*,1979 yılında kurulan Yukarıbey Ortaokulu ile birleştirilmiş ve *Yukarıbey İlköğretim Okulu* adı verilmiştir. Böylece Bergama İlçesinin ilk 5 ilköğretim okulundan biri olmak onurunu taşımıştır. 1998-99 öğretim yılından itibaren okulun, yeni binası tamamlanarak buraya taşınmıştır. Taşınmalı okul merkezi kabul edildiği için 6 köyün öğrencilerine hizmet vermektedir. Bu nedenle okulun bünyesinde yemekhane, iş atölyesi, laboratuvar, kantin, salon ve müze gibi bölümler yer almaktadır.²¹⁰

Yeniköy İlköğretim Okulu

Yeniköy yerleşim birimi,1926 yılında, Balkanlardan göç eden soydaşlarımız tarafından kurulmuştur. İlkokul binası 1939 yılında yapılmıştır. 1958 yılında da ek bina inşaatı bitmiştir. Okul 10 derslikli ve 2 idare odasından oluşmaktadır. 1980 yılında eski binada Yeniköy Ortaokulu öğretime açılmıştır. 1990-91 öğretim yılında ilkokul ve ortaokul birleşerek *Yeniköy İlköğretim Okulu* adını almıştır.²¹¹

Dereköy İlköğretim Okulu

Dereköy'de ilk defa 1932'de okul yapımına başlanmış ve aynı yıl bitirilerek 1933-34 öğretim yılında açılmıştır. Bina Milli Eğitim Bakanlığınca yaptırılmış olup ilk adı Dereköy İlkokulu'dur. Okul,1967 tarihine kadar bu binada, 1967 sonrasında 2 derslikli yeni bir bina yapımı ile bu binada eğitim-öğretime devam etmiştir. Dereköy köyünün Madra köyleri Turanlı Bucağı'nın merkezi olması dolayısıyla EBSO (Ege Bölgesi Sanayi Odası)tarafından 1999'da yeni bir okul inşaatına başlanmış ve 2000 yılında bitirilmiş olup 2001-2002 Eğitim-Öğretim yılı bu binada sürdürülmeye başlanmıştır.8 Mayıs 2002 günü, zamanın Milli Eğitim Bakanı Metin Bostancıoğlu'nun

²¹⁰ ERİŞ, s.79.

²¹¹ ERİŞ, s. 80.

katılımı ile açılışı yapılmıştır. EBSO, bu okulun yapımı ile hem 8 yıllık zorunlu eğitim, hem de bölgenin kalkınma ve gelişmesine önemli bir katkıda bulunmuştur.²¹²

Aşağıbey İlköğretim Okulu

Bergama'nın Kozak yöresinde Aşağıbey köy tüzel kişiliğine ait arazide **1932** yılında eğitim-öğretim faaliyetlerine başlayan Aşağıbey ilköğretim okulu,**1970** yılında devlet tarafından yaptırılan ve **2000** yılında köy muhtarlığı tarafından inşaatı tamamlanan ikinci modern binada eğitim ve öğretime devam etmektedir.

Sağancı İlköğretim Okulu

1930'lu yıllarda eski binalarda eğitim-öğretime başlamıştır. Daha sonra **1967-1968** öğretim yılında zamanın köy muhtarı Ali Uçar'ın katkılarıyla yeni okul binası yapılarak 1968 Şubat ayında hizmete girmiştir. 1967 yılına kadar 5 yıllık eğitim veren ilkokul iken 1998-1999 öğretim yılında ilk 6. sınıfını açmış ve o tarihten itibaren 8 yıllık Temel Eğitim hizmeti vermeye başlamıştır. Zorunlu eğitimin 8 yıla çıkarıldığı yıl okul yöneticisi İsmail Başhan ve Köy Muhtarı Ali Uçar'ın çabaları sonucu taşıma merkezi olarak çevre köylerden öğrencileri de bünyesinde toplamıştır.

İsmaili İlköğretim Okulu

Okulun **1956** yılında 2 derslikli 5 sınıf olarak eğitim ve öğretime başlamış, **1997** yılında 8 yıllık eğitime geçilince, okulumuza yapılan 8 derslikli bina ile 11 köyden gelen öğrenciler ile Taşıma Merkezli okul durumuna gelmiştir.

Çitahmetbeyler İlköğretim Okulu

1932-1933 Öğretim yılında 11 öğrenci ile Çitahmetbeyler İlkokulu olarak hizmete açılmıştır. Okulumuzun ana binası 3 derslik olarak yapılmış ve daha sonra ihtiyaçtan 5 derslik olarak bölünmüştür. **1979 -1980** Öğretim yılında Ortaokul açılmış, köy konağında öğretime başlamış. Köy halkından hayırsever Veli Yavuz' un arsa bağışı ile 1986 yılında 3 derslik, 2 idareci odası olarak hizmete girmiştir. **1990** tarihinde ortaokulla birleştirilmiş ve adı Çitahmetbeyler İlköğretim Okulu olmuştur. **1998-1999** Eğitim-Öğretim yılında 8 yıllık merkez olarak hizmeti ile bugünlere gelinmiştir. 11 köyün taşıma merkezi durumundadır.²¹³

---

²¹² ERİŞ, s. 81.

²¹³ ERİŞ, s. 83

Bölcek İlköğretim Okulu

Okulumuz Eğitim Öğretime **1928** yılında 3 yıllık olarak Muhtarlık odasında başlamıştır. Daha sonra **1931** yılında İlkokul binası yapılmış ve 5 yıllık eğitim öğretime geçilmiştir. Bu bina zamanla eskidiği için yıkılmış ve aynı yere **1965** yılında bir katlı 5 derslikli betonarme bina yapılmış ve eğitim öğretime orada devam edilmiştir. **1986** yılında kasabamıza 2 katlı 9 derslikli yeni bir bina yapılmış ve 4-5-6-7-8. sınıflar eğitimini bu binada sürdürmüşlerdir. 2003 yılında Kaymakamlık oluru ile 1-2-3. sınıflar da bu binaya taşınarak; Eğitim Öğretim tek binada toplanmıştır.

Aşağıcuma İlköğretim Okulu

Okulumuz **1932-1944** yılları arasında 3 yıllık okul olarak açılmış, öğretmenlerle okuma-yazma eğitimi yapılmış. **1944** yılında ilk atama ile Mustafa Özdil öğretmen olarak göreve başlamıştır. Göreve başlayan Mustafa Özdil öğretmenlerin okuma-yazma öğrettikleri öğrencileri de toplayarak ilkokul olarak eğitime başlamıştır. **1990** yılına kadar birleştirilmiş sınıflı ilkokul olarak eğitim-öğretim yapılmıştır. **1990** yılında pilot uygulamalı İlköğretim Okulu olmuştur. **1995'** ten sonra 8 sınıflı İlköğretim Okulu olarak eğitime devam etmektedir.

Ayas İlköğretim Okulu

Ayas İlköğretim Okulu, Eğitim ve Öğretime **1978-79** Öğretim yılında ortaokul olarak başlamıştır. Okul binası olarak ilkokul binasının işliğini, ders araç gerecini, ilkokulun kilerini ortak kullanmıştır. Kendi binasının inşaatı **1989'** da başlayıp **1990'** da bitirilmiş ve Ayas İlköğretim Okulu adı ile eğitim öğretime başlamıştır. Hala aynı binada eğitim ve öğretim devam etmektedir.

Göçbeyli İlköğretim Okulu

Okulun ilk açıldığı yıllarda öğrenci sayısı 150-180 iken zamanla sayı artmıştır.²¹⁴

3.6. Eğitim Okutulan Dersler, Eğitim İle İlgili Faaliyetler

Bergama Lisesi

Bergama Lisesi **1937-38** yıllarında Bergama Lisesi Diploma defterlerine göre 45 öğrenci diploma almıştır. **1938-39** yılında Bergama Ortaokulu diploma defterlerine göre 25 eğitim görmüştür ve diploma almıştır. **1939-40** yılında Bergama Ortaokulu Devlet Ortaokulu imtihanı ile 27 öğrenciye diploma verilmiştir. **1940-41** yılında

---

²¹⁴ ERİŞ, s. 86.

Bergama Ortaokulu Devlet Ortaokul imtihanı diploma defterlerine göre 26 öğrenci eğitim görmüş. **1940-41** yılında 34 öğrenciye diploma verilmiştir. **1941-42** Bergama Ortaokulu'ndan diploma defterlerine göre 21 öğrenci eğitim görmüş, 30 öğrenci diploma almıştır. **1942-43** Bergama Ortaokulu diploma defterlerine göre 26 öğrenci eğitim almıştır. 23 öğrenci diploma almıştır. **1943-44** yılında Bergama Ortaokulu'na göre 18 öğrenci eğitim almış, 27 öğrenci diploma almıştır. **1944-45** yılında 7 öğrenci kayıt yaptırmış, 21 öğrenci diploma almıştır. Bergama Ortaokulu Devlet imtihanı diploma defterlerine göre eylül dönemi; **1945-46** yılı 27 öğrenci diploma almıştır. **1946-47** yılı Bergama Ortaokuluna 22 öğrenci eğitime başlamış, 18 öğrenci mezun olmuştur. **1948-49** yılı Bergama Ortaokuluna 30 öğrenci eğitime başlamış ve diploma almıştır. 1949-50 yılı Bergama Ortaokulu'ndan 13 öğrenci diploma almıştır. **1943-44** yıllarında alınan dersler; Türkçe, tarih, coğrafya, yurt bilgisi, matematik, kimya, fizik, tabii ilimler, yabancı dil(Fransızca), resim, jimnastik, müzik, askerlik, çocuk bakımı.²¹⁵

Gazipaşa İlkokulu

Gazipaşa İlköğretim Okulu Diploma defterlerine göre; **1931-32** yılında 4 kız, 5 erkek öğrenci toplam 9 öğrenci toplamda mezun olmuştur. **1932-33** yılında ise 5 kız, 12 erkek öğrenci kayıt yaptırmış ve mezun olmuş toplamda 17 öğrenci mezun olmuştur. **1933-34** yılında 5 kız, 16 erkek öğrenci toplamda 22 öğrenci mezun olmuş ve diploma almıştır. **1934-35** yılında 2 kız öğrenci, 12 erkek öğrenci mezun olmuştur. **1935-36** yılında 8 kız öğrenci, 18 erkek öğrenci, mezun olmuştur. **1937** yılında 19 kız, 33 erkek öğrenci mezun olmuştur.1937-38 yılında 19 kız, 33 erkek öğrenci mezun olmuştur. **1937-39** yılında 12 kız, 50 erkek öğrenci mezun olmuş, diploma almıştır. **1939-40** yılında 21 kız, 42 erkek öğrenci diploma almıştır. **1941-42** yılında 10 kız, 33 erkek öğrenci diploma almıştır. **1942-43** yılında 28 kız, 55 erkek öğrenci diploma almıştır. **1943-44** yılında 18 kız, 44 erkek öğrenci diploma almıştır. **1944-45** yılında 11 kız, 23 erkek öğrenci mezun olmuştur. **1945-46** yılında 17 kız, 28 erkek öğrenci diploma almıştır. **1946-47** yılında 22 kız, 36 erkek öğrenci diploma almıştır. **1947-48** yılında 18 kız, 52 erkek öğrenci mezun olmuştur. **1948-49** yılında 14 kız, 31 erkek öğrenci mezun olmuştur. **1949-1950** 17 kız, 29 erkek toplamda 46 öğrenci diploma almıştır. **1950** yılında 18 kız, 32 erkek toplamda 50 öğrenci mezun olmuştur.²¹⁶

²¹⁵Bergama Lisesi Arşivi, Diploma Defterleri.

²¹⁶Gazipaşa İlkokul Arşivi, Gazipaşa ilkokulu künye defteri.

Ondört Eylül İlkokulu

Ondört Eylül künye defterlerine göre, **1930** yılında 33 kız, 75 erkek öğrenci ikisi Musevi öğrenci kaydı bulunmaktadır. **1931** yılında 33 kız, 57 erkek öğrenci kaydı bulunmuştur. **1932** yılında 47 kız, 59 erkek öğrenci kaydı bulunmaktadır. **1938** yılında 42 erkek öğrenci okula kayıt yaptırmıştır. **1939** yılında 33 erkek öğrenci okula kayıt yaptırmıştır. **1945-46** yılı 17 kız, 21 erkek öğrenci diploma almıştır. **1946-47** yılında 17 kız, 19 erkek, öğrenci diploma almıştır. **1947-48** yılında 17 kız, 21 erkek, öğrenci mezun olmuştur. **1948-49** yılında 21 kız, 19 erkek, öğrenci mezun olmuştur. **1949-50** yılında 17 kız, 25 erkek, öğrenci diploma almıştır. **1950-51** yılında Ali Erdal öğretmenliğinde 19 kız, öğrenci, 12 erkek öğrenci mezun olmuştur. Ondört Eylül ilkokulunda **1947** yılından **1950** yılına kadar okulda alınan dersler; Türkçe, Tarih, İlkokulundan talebe künye defterlerine göre, **1939,40, 41, 42, 43, 44,45, 46, 47, 48, 49, 50** yılları arası toplam öğrenci sayısı 78'dir.²¹⁷

Bergamalı Kadri İlkokulu

Bergama Kadri Okulu künye defterlerine göre; **1930**'da 6 kız öğrenci, 24 kız öğrenci, **1932**'de 37 kız, **1933**'de 33 kız öğrenci kayıt yaptırmıştır. Okula 1930'da 12 erkek öğrenci, **1931**'de 45 erkek öğrenci, **1932**'de 54 erkek öğrenci, **1932**'de 35 öğrenci kayıt yaptırmıştır. Kadri İlkokulu diploma defteri, **1945-46**'da 8, **1946-1947**'de 18, **1947-48**'de 30, **1950-51**'de 44 öğrenciyi barındırmaktadır. **1945-46**'da ise 17 kız öğrenci, 21 erkek öğrenci mezun olmuştur. Kadri Okulu'na **1928-29-30 -31** yıllarında kayıtlı öğrenci sayısı 270'dir. Bergamalı Kadri İlkokulu Künye defterlerine göre, okuldan alınan dersler; Türkçe, Hayat Bilgisi, Tabiat Eşya, Hesap Hendese, Resim Elişi, Dikiş, Ev İdaresi, Jimnastik, Musiki, Hal Ve Gidiş, Temizlik, Dişlere İtina İntizamdır.²¹⁸

Kız Meslek Lisesi(Bergama Akşam Kız Sanat Okulu)

1941 yılında Bergama Akşam Kız Sanat Okulu'na dikiş bölümüne bir öğrenci kayıt yaptırmıştır. **1942** yılında diploma almıştır. **1944** yılında okula 10 öğrenci dikiş bölümüne kayıt yaptırmıştır. **1945** yılında 5 öğrenci kayıt yaptırmıştır. **1946** yılında 25 öğrenci okula kayıt yaptırmıştır. Ve 10 öğrenci diploma almıştır. **1947** yılında 22 öğrenci kayıt yaptırmış, 10 öğrenci diploma almıştır. **1948** yılında Akşam Kız Sanat Okuluna 35 öğrenci kayıt yaptırmıştır, 17'si diploma almıştır. **1949** yılında okula 7

²¹⁷ On dört Eylül İlkokulu Arşivi, On dört Eylül İlkokulu künye defterleri.

²¹⁸ Bergamalı Kadri İlkokulu Arşivi.

öğrenci kayıt yaptırmıştır. Bu okula kayıt yaptırırken istenen belgeler şöyleydi; nüfus cüzdanı, aşı kâğıdı, sağlık raporu, nakil kâğıdı istenirdi.²¹⁹

3.7. İdareciler, Öğretmenler

Yıllara Göre Müdürleri

Anadolu Meslek Ve Kız Meslek Lisesi

Saadet Ertunç **1944-1946**, Neriman Günç **1946-1952**, Şadiye Gürdap **1952-1959**, Özkan Gümüş(Bora) **1961-1961**, Nermin Öztuğ **1961-1963**, Sabahat Görgün (Vargören) **1963- 1964**, Mualla Gökhan **1964-1966**, Nurhan Erbaş **1966 -1970**, Yıldız Göçeli **1971-1973**, Nadire Alanyalı **1974-1977**, Yüksel Sümer **1977 -1983**, Sevil Aldemir **1983-1985**, Zuhâl Aksoy **1986 -1988**, Mihriye Berçin **1988 -1996**, Sevil Kızıldağ **1996 -2001'dir.**²²⁰

Bergama Cumhuriyet Lisesi

Yıllara Göre Müdürleri

1973-78ŞakirSözer, **1979** AhmetÖzkara, **1982-87** NamıkYücesan, **1987-97**

Müzekkar Karataş, **1997-99**,Ö.Faruk İkiz, **2000** Tahsin Akbulak.²²¹

Bergama Lisesi

Yıllara Göre Müdürleri

1937-1945 Fehmi Koç, **1945-1956** O.Şükrü Özbek, **1956-1960** Vedat Berk, **1960-1972** Şeref Gültekin, **1972-1973** Kemal Kahraman, **1973-1976**M.NezihSepetoğlu, **1976-1983** Kazım Bardakçioğlu, **1983-1993** Celal Dursun, **1993-2000** Turgut Aşkın, **2000-2001** Enver Kırılmaz (Vekil), **2001** Recep Ciğal.²²²

Bergama Akif Ersezgin Anadolu Lisesi

Yıllara Göre Müdürleri

1994 tarihinden beri Nuri Çiftçi okul müdürü olarak görev yapmıştır.

Bergama İmam Hatip Ve Anadolu İmam Hatip Lisesi

Yıllara Göre Müdürleri

²¹⁹Bergama Akşam Kız Sanat Okulu Arşivi, öğrenci dosyaları.

²²⁰ Bergama Akşam Kız Sanat Okulu Arşivi,

²²¹Bergama Cumhuriyet Lisesi Arşivi.

²²²Bergama Lisesi Arşivi.

*1975 –1983*YahyaUzun, *1983- 1986*Ali Sait Yücel, *1986- 2003* Burhan Arslan.

Bergama Endüstri Meslek Lisesi

Yıllara Göre Müdürleri

Hüseyin Gül *1945-47*, İbrahim Günç*1947-51*, Ahmet Özdoğru *1951-68*, Ahmet Tunçinan *1968-77*, Ali Cengiz Özel *1977-90*, Mehmet Çakmak *1991-98*,Osman Yeşilçimen *1998*.

Bergama Anadolu Ticaret Ve Ticaret Meslek Lisesi

Yıllara Göre Müdürleri

Şener Kaban *1975-78*, Sefercan Kantekin *1978-79*, Mehmet Bekar *1980-90* İsmet Ertem *1990 -96*, Mehmet Yakupoğlu *1997-1998*, Kadir Uludağ 1999 görev yapmıştır.²²³

Zeytindağ Lisesi

Yıllara Göre Müdürleri

1995-1996 Raşit Gürşen, *1996-1999* Recep Giray, *1997-1999* Nursel İlhan, *1999* Murat Karaca.

Bergama Kozak Lisesi

1994-2005 İsmail Kuşçuoğlu.

Bergama Mesleki Eğitim Merkezi

Yıllara Göre Müdürleri

1986-1987-1989-1990 A.Cengiz Özel, *1990-1991/1992-1993* Mehmet Çakmak, *1993-2000* Seyfullah Şen, *2001* Özcan Demir görev yapmıştır.

Zübeydehanım İlköğretim Okulu

Meliha Hanım *1923*, İlhan Bey, Salih Zeki Bey, Celal Bey, Şakir Arıkan *1929-1934* Saffet Atamer *1934-1936*, Haluk Elbe *1936-1941*, Hamdi Köktürk *1941-1942*, Haluk Elbe *1942-1950* 10-Ömer Yalçın *1950-1952*, Reşat Birol *1952-1964*, M.Nuri Başçekennoğlu *1964-67*, İsmail Çulhacı *1967-1971*, F.Ayhan Öztekin *1971-1981*, İsmet Salcı *1981-1985*, Mustafa Güler *1985-1989*, Ahmet Muştı.²²⁴ Okulun yöneticilerinin unvanları şu şekildeydi; Mualla Hanım *1922'de* mektep direktörü, Meliha Hanım *1923'de* mektep direktörü, İlhan Bey mektep direktörü, Salih Zeki Bey başöğretmen, Celal Bey Başöğretmen olmuştur. Şakir Arıkan *1929-1934* başöğretmen-kültür işyarı, Safet Ataman *1934-1936* başöğretmen- kültür işyarı, Haluk Elbe *1936-*

²²³ ERİŞ, s. 50.

²²⁴ ERİŞ, s. 55.

1941 başöğretmen-kültür işyarı, Hamdi Öztürk **1941-1942** başöğretmen- kültür işyarı, Ömer Yalçın **1950-1952** okul başöğretmeni olarak görev yapmıştır.²²⁵

Selçukbey İlköğretim Okulu

İsmail Yıldız **1990-9**, M.Emin Akkaya **1993-98**, Hasan Hüseyin Kuşçu.

Ali Rıza Eroğlu İlköğretim Okulu

Ümit Palamut **1989**, Raşit Gürşen **1996**, Mesut Şenkal, **2003** İlk açıldığı yılda 379 olan öğrenci sayısı 2003 yılında 912 olmuştur.²²⁶

Atatürk İlköğretim Okulu

Nejat Belli **1956-67**, Süleyman Şengül **1967-68**, Remzi Atıcı **1968-81**, Hasan Ali Tünger **1982-83** Ahmet Baydur **1983-84** Hasan Ali Tünger **1984-85** Ahmet Baydur **1985-86**, Abdullah Erecan **1986-87**, Etem Girgin **1987-98**, Fahri Kızıltuğ **1998-2000**, Seyfettin Hasgül **2000-2003** yıllarından görev yapmıştır.

Fatih İlköğretim Okulu

Gülay Özeğrilmez **1990-96**, Nurettin Kaçar **1996**-devam, İlk açıldığı yılda 200 olan öğrenci sayısı **2003** yılında 326 olarak görülmektedir.²²⁷

Fevzipaşa İlköğretim Okulu

Hasan Uğraş **1972-83** Veyis Odabaşı **1983-89** ustafa Kılıç **1989**-devam etmektedir. Okulun açıldığı **1972** yılında 184 olan öğrencisi olmuştur.

Gazi İlköğretim Okulu

İlk müdürü İsmail Hakkı Bey olup öğretmenler; Abdurrahman Yılmaz, Tarık Bey, Abdulkadir Bey, Şükrü Bey, Ziya Bey'dir. **1940** yılında İsmail Hakkı Bey'in başöğretmenliği ataması değişince yerine Osman Bayatlı atanmıştır. Osman Bayatlı dönemindeki öğretmenler, Nazmi Bey, Şükrü Bey, Veli Bey, Sabri Bey, Hüsniye Hanım, Celal Bey'dir. Osman Bayatlı Çeşme'ye atanınca yerine Abdurrahman Yılmaz getirilmiştir. Bu dönemdeki öğretmenler ise Osman Özer, Ziya Bey, Şükrü Bey, Hüs-nü'ye Hanım, Bedriye Hanım, Salih Bey, Zeki Bey, Hasan Bey. Daha sonra Haluk Tuğrul, Vehbi Kaya başöğretmen olmuştur. **1958-68** yılları arasında müdürlüğünü Rıza Özgen yapmıştır. Mehmet Cirit'in 1 yıllık vekâletinden sonra **1985** yılında Et-

²²⁵ Zübeyde Hanım ilkokul Arşiv defteri.

²²⁶ ERİŞ, s. 57.

²²⁷ ERİŞ, s. 58.

hem Girgin, **1987** yılında **1992** yılına kadar Asım Memiş, **1992** yılında sonra da Mansur Ercan müdürlükte bulunmuştur.²²⁸

İsmail Hakkı Pamukçu İlköğretim Okulu

Kadir Kök **1967-68**, Muhittin Dönmez **1970-71**, Kamil Çok 1971-84, Reşit Bulut **1984-98** Ahmet Akkaya **1998-99**, Sema Kanat **1999**-devam, İsmail Hakkı Pamukçu İlköğretim Okulu ilk açıldığında 192 öğrencisi görülürken.²²⁹

Bergama Ondört Eylül İlkokulu

14 Eylül İlkokulu / İlköğretim Okulu Okul Müdürleri

Mustafa Çetin **1925-1929**, Mustafa Kemal **1929-1937** Şeref Özer **1938-1939** Abdullah Çubukçu **1939-1951**, Kazım Özcan **1951-1972**, Hasan Uğraş **1972-1972**, Süleyman Şengül **1972 -1977-1977- 1979** Fehmi Çetinkaya**1979-1983**,TalatGül (Vekil) **1983-1985**, Musa Demir **1985-1994**, Fuat Karamişe (Vekil) **1994-1995**,Şeref Eresen**1995-2003** Bülent Yolcu(Vekil)2003-2003 Metin Kartal **2003-2004**, Eyüp Kizir (Vekil)**2004**, Erol Özkul **2004-2010**, Turan Şen **2010**, Şadırvan alanındaki okulun öğrenci sayısı bilinmiyor.²³⁰

Bergamalı Kadri İlkokulu Müdürleri

Enver Bey **1928**, Abdurrahman Yılmaz **1928, 1944**, Abdüllatif Sevsay **1944, 1968**, Süleyman Şengül **1968,1972**.²³¹

Şehit Üsteğmen Cemil Canan Çiçek İlköğretim Okulu

Rahmi Özdemiroğlu 1961-1965, Mehmet Özcan Sarı **1965-1969**,Yalçın Gençosmanoğlu **1970-1976**, Halit Demircioğlu **1979-1984**, İdris Özalp **1985-1998**, Hüseyin Akça **1998**-devam ediyor. İlk açılış yıllarında 500 öğrenci bulunmaktadır.

Mert Öztüre İlköğretim Okulu

Salih Zeki Demiray **1997-98** Erol Ön **1998-99** Turan Şen **1999** Okulun açıldığı yıl 152 öğrencisi bulunmaktadır.

²²⁸ Gazi İlköğretim Okulu Arşivi.

²²⁹ ERİŞ, s. 59.

²³⁰ Bergama Ondört Eylül İlkokulu Arşivi.

²³¹ Bergamalı Kadri İlkokulu Arşivi.

Osman Nuri Ersezgin İlköğretim Okulu

Nurettin Kaçar *1987-96*, Metin Yay *1996-98*, Mehmet Cirit *1998-99*, Güven Güleç *1999*, Okul açıldığında 223 olan öğrencisi bulunmaktadır.

Ulubathlı Hasan İlköğretim Okulu

Alimcan Şen *1963-1976*, Ziya Erkutoğlu *1994*, Recep Deveci *1994-2002* Ahmet Akkaya *2003*-devam. İlk açıldığında 71 kız,107 erkek olmak üzere toplam 178 öğrencisi varken 2003 yılında 309 kız,344 erkek olmak üzere 653 öğrencisi görülmektedir. Okulun kadrosunda müdür, müdür yardımcısı, 28 öğretmen ve 1 hizmetli bulunmaktadır.²³²

100.Yıl İlköğretim Okulu

Erol Bıçakçioğlu *1980-95*,ERCÜMENT YILBAY ERDOĞDU *1996-2003* okulun açıldığı yılda 280 öğrencisi bulunmaktaydı.

Bergama Kadıköy İlköğretim Okulu

Yıllara Göre Müdürleri

*1923-1924*Naim öğretmen, *1924-1926* M. Şükrü Güneç, *1926-1928* Başöğretmen Salih Zeki, *1928-1931* Nuri Sermet, *1931-1936* Şükrü Güneç, *1938*'de Salih Özbek, *1945*'de Fehmi Aras, *1950*'de Hasan Kaya, *1971*'de Yılmaz Vural, *2002-2003* Edip Karakuş görevde bulunmuştur.

Narlıca İlköğretim Okulu

1961-63 Nesim Akbay, *1963-67* Necip Aydın, *1967-1970* Halil Bozkurt, *1970-78* Mustafa Gülbahçe, *1978-81* Mustafa Demirkılınc, *1982-2000* Hüseyin Sağlam görevde bulunmuştur.

Aşağıkırıklar İlköğretim Okulu

1969-1979 Doğan Gürkan, *1980-1984* Mehmet Doğdu, *1985*'de Mehmet Fren, *1986-1987* Halit Demircioğlu görevde bulunmuştur.

Alibeyli İlköğretim Okulu

1976-1989 Adem Albayrak, *1989-1995* Şükrü Yet, *1995-1997* Halit Çakmak, *1998* Ali Tatar görevde bulunmuştur.

---

²³² ERİŞ, s.67.

Çamavlu İlköğretim Okulu

1983 Baysal Ural, *1989* Mehmet İşgören, *1990* Sefa Taşdelen, *1996*, Abbas Günay, *2000* Gül Altuner görevde bulunmuştur. ²³³

Göbeller İlköğretim Okulu

Kamile Çamlı, Yaşar Doğan, İsmail Çevirgen, Selime Ertekin, Muazzez Yaramış, Hasan Aslan, Mahmut Delikanlı, Osman Güneş, Hasan Ataş, İsmail Sabahçı, Abdurrahman Ucuzoğlu, Talat Poyraz görevde bulunmuştur.

Dağistan Köyü İlköğretim Okulu

1938-58 Niyazi Önder, *1958-1965*, Rıza Özyurt, *1965-1968* Fehmi Çetinkaya, *1968-1976* Fevzi Şentürk, *1976-1987* İbrahim Ethem Erdal, *1987-2003* Ali Rıza Çakmak görev yapmıştır.

Çamköy İlköğretim Okulu

1937 Mahmut Celal Kara Mahmutoğlu, *1950* Mustafa Çakır, *1970* Halit Demircioğlu, *1958* Hasan Güray, *1956* Kamil Çok, *1974* Yusuf Kaya, *1998* İhsan Uygun görev yapmıştır.

Örenli Köyü İlköğretim Okulu

*1991-1997*Ercan Şahin, *1997-2002* NaitBuruk, *2002* Ömer Şahin görev yapmıştır.

SarıdereBirl. Sın. İ.Ö.O.

1969-1970 D.Kadir Kaya, *1970-1971* B.Ali Çam, *1971-1972* Yücel Barut, *1972-1973* Ali Deniz, *1975-1976* Ali Deniz, *1977-1979* Kemal Dündar, *1980-1981* Mevlut Akbaş, 1981- A. Recai Şeyhoğlu *1998-1999* Ömür Özyavaş, *1984-1998* Ali Rıza Yılmaz, *1999- 2003* Zekeriya Utuş görev yapmıştır.

İncecikler İlköğretim Okulu

Övünç Fahri *1934*,Şekip Giray *1935-37*, Kenan Doğan*1937*, Şekip Güray *1937-1939*, Tahir Sezai Alpay *1949*, Hasan Güray *1950-58*, Yalçın Gençosman*1958-62*, Orhan Kubilay Özbay *1962*, Aydın Lök*1962-1966*, Gündoğdu Ata *1966*, Muhsin

---

²³³ ERİŞ, s. 70.

Ünsal, Ahmet Baydur, Ahmet Baykara **1968-69**, Ahmet İzmirlioğlu **1969-70** Rasih Kuşkonmaz, Ali Akkaya **1987-97**, Tolunay Epik **1997-2001**, Sezgin Hızal 2001'de görev yapmıştır.

Kıranlı İlköğretim Okulu

1967-78 Mehmet Şirin Altınay, **1978-79** Gülseren Karaca, **1980-87** Fehmi Koç, **1987-97** Hasan Sarıkan, **1997'de** Ahmet Bayram görev yapmıştır.

Küçükkaya İlköğretim Okulu

Saffet Kayaoğlu, Nevzat Körpe, Raşit Baysal, Bilginer Engin.

Kurfalı İlköğretim Okulu

1980-1992 Hüseyin Aysel, **1992-1997** Alâeddin İrk, **1997-2002** Hülya Erduran, **2002-2003** Sevilay Parlas görev yapmışlardır.

Koyuneli Köyü İlköğretim Okulu

Recep Yorulmaz, Şadiye Hanım, Kınıklı Mehmet Efendi, Tahir Armağan, Osman Demirci, İlhami Demirci, Fevzi Akbulut, Sevil Özdnar, Hüseyin Dinar, Necati Çağlayan, Yaşar Eliş, İbrahim Şerefoğlu, Sadullah Güneş, Ahmet Yıldırım, Turan Mehmet Aldı, Nilgün Düztaş.²³⁴

Pınarköy İlköğretim Okulu

1990-1992 Erdal Güner, **1993-2003** Hasan Yıldız görev yapmışlardır.

Yalnızev Köyü İlköğretim Okulu

1968-1969 Durali Oluç, **1970-1971** Emine Dinçbulut, **1972-1977** Raşit Baysal **1978-1985** Mesim Yasuk, **1986-90** Nihat Tan, **1991-92** Şerife Acarlar, **1993-94** İbrahim Bayram, **1995-96** Mehmet Karaman, **1997-98** Ramazan Seçkin, **1999'da** Perihan Kırcan görev yapmıştır.

Tavukçukuru İlköğretim Okulu

1950-53 Yahya Ebcim, **1955-57** İsa Afacan, **1957-60**, Kasım Dinler **1960-62** İsmail Satılmış, **1962-63** Yılmaz Okşar, **1963-64**, Osman Turan, **1964-65**, Necdet Çallı, **1965-66** Nihat Armağan, **1966-68** Nurettin Yağdıran, **1967-71** Şevket Alan, **1971-72**, Zakir Karabulut, **1972-74** Nazım Akdeniz, **1974-75**, Mikail Akdemir, **1975-76**, Mustafa Çura, Hacı Güzel Bostan, **1977-80**, İsmet Kırşen, **1980-87** Ahmet Nam-

²³⁴ ERİŞ, s. 74.

lı,1987-95 Bircan Yılmaz, 1995-97, Rabia Yılmaz, 1997-20Mustafa Yüksel, 2001 Ceyhan Utkulu.

Tepeköy İlköğretim Okulu

*1939-50*Mustafa Albayrak,*1953-58*Halime ALKAN, *1968-72*,Hayati Çalışır, *1981-83*Yener Önder, *1950-53*Mustafa Kocaman,*1958-68*Hasan Tarhan, *1972-81*Bedri Hacal, *1983-96*Cemal Göktaş*1996'da*, Serhat Abat görev yapmıştır.

Tırmanlar Köyü İlköğretim Okulu

1932-38 Mustafa Dinçer,*1938-48*, Recep Doğan, *1948'de* Mustafa Hulusi Çakır, *1948-62* Kamil Denek, *1962-66* İlhan Acar, *1966-69*, Raşit Bulut, *1970-80*Halil Yüksel, *1981-82* Ali Kızıl,*1983-88* Mazlum Savaş, *1989-92*Erdoğan Uçkun, *1993-95* Birol Yenice, *1996-2003*Ali Osman Tetik görev yapmıştır.²³⁵

Zeytindağ Yılmaz İlköğretim Okulu

Abdurrahman Yılmaz, Tevfik Bey, Kadriye Dönmez,Hasan Keleş, Şevket Alan, Ahmet Bulut, İsmail Erol Ersu, Ali Kutlu, İsmail Bulut, Cevahir Divrik, Bilal İlhan, Mustafa Erdemir, Duran Malkoç.İlkAçıldığı Yıllarda 25-30 Öğrencisi Varken 2003 Yılında 610 olduğu görülmektedir. Okulda Ayrıca 1 Müdür, 28 Öğretmen Ve 1 Hizmetli bulunmaktadır.²³⁶

Yukarıbey İlköğretim Okulu

Mehmet Emin Bey (1931) 2-Mehmet Fahri Bey (1932) 3-Mehmet Öztürk (1935) 4-Şükrü Gönenç (1937) 5-Zehra Aytaç (1941) 6-Mustafa Güven (1945)7-Mustafa Güner (1947) 8-M.Tekin (1954) 9-Mustafa Güven (1955) 10-Mürüvvet Tekiner (1960) 11-Mustafa Özdil (1961) 12-Naciye Topuz (1962) 13-Bayram Elmalı (1963 14-Hüseyin Akça (1990) 15-Seyfi Yıldız (1999) 16-Nazmi Beycan(2000) 17-Sadettin Ünal (2002) 18-Mehmet Hilmi Güral (2003). Okul İlk Açıldığı Zaman 103 Öğrencili İken 2003 Yılında 312 Öğrenci bulundurmaktadır. Okulun 1 Yöneticisi,18 Öğretmeni ve 1 Memuru bulunmaktadır.²³⁷

Yeniköy İlköğretim Okulu

Ramazan Badem *1999-2003*yılları arasında görev yapmıştır.İlk açıldığı yıl 450 olan öğrencisi bulunmaktadır.

²³⁵ ERİŞ, s. 78.

²³⁶ ERİŞ,s. 79.

²³⁷ ERİŞ,s. 80.

Aşağıbey İlköğretim Okulu

Emin Çam *1936*, Tahir Armağan *1939*, Muzaffer Bağcı *1948*, Recep Ötnü*1956*, Ali Genç*1957*, Turhan Bozkurt *1960*, Mehmet Bozkurt *1963*, Mehmet Şimşir *1971*, Makbule Eroğlu *1973*, Ekrem Aldemir *1974*, Halil Saltık *1975*, Cengiz Taştan *1992-1997*, H.FevziÖzkaptan*1997-1998*, Nusret Ekici *1999* yılında görev yapmıştır. Okulun açıldığı yıl 37 olan öğrenci bulunmaktaydı.

Sağancı İlköğretim Okulu

İsmet Kalyoncu*1967-1968*, Hayri Serbest, *1969-1970-1971*, Ramazan Taşkan*1972-1978*, ŞammasKantaş*1979-1981*, İbrahim Er *1982-1983*, Ali Rıza Çakmak *1984-1987*, Alaattin Irk, *1988-1993*, Metin Karabulut*1994-1996*, İsmailBaşhan*1997-1998*, Hasan Üsel*1998* yılında görev yapmıştır. İlk Açıldığı yıllarda okulda 151 Öğrenci öğrenim görmüştür.

İsmaili İlköğretim Okulu

Nurcan Dişibüyük*1997-1998*, YaşarAsak1998, SabriUgan*1998-2000*, Erkin Sabancı*2000* yılında görev yapmıştır. Okulun ilk açıldığı yıllarda 80 olan öğrenci bulunmaktaydı.

Çitahmetbeyler İlköğretim Okulu

Feridun Boz *1979*, Argun Eker *1990*, Sema Kanat *1993*, Bircan Yılmaz *1999 yılında görev* yapmıştır. Okulun ilk açıldığı yıllarda 11 öğrencisi bulunmaktadır.

Bölcek İlköğretim Okulu

Tevfik Kazancı *1986-1989*, Serdar Tüzemen *1989-1992*, A.Mehmet Can *1992-2002*, Zafer Türkdoğan*2002* yılında görev yapmıştır. Okulun ilk açıldığı yıllarda 75 öğrencisi bulunmaktadır.²³⁸

Aşağıcuma İlköğretim Okulu

Vahit Fahri Özben, Mustafa Özdil, Muhittin Dönmez, Halil Kutlucan, Hüsnü Malkoç, Kemalettin Kaynak, Atilla Akalın, Fahri Şahin, Musa Gürbüz, Nurettin Yıldırım, Asil Akbaba, Mehmet Bakkal, İsmail Sabahçı, Ayhan Altay, Nurettin Uz, Mehmet Sarı, Cengiz Taşdan. Okulun ilk açıldığı yıllarda 85 öğrencisi bulunmaktaydı.

---

²³⁸ ERİŞ, s. 84.

Ayas İlköğretim Okulu

Musa Güneş *1978-1979*, Ahmet Kiroğlu *1989-1992*, Celal Koç *1992-1995*, Ahmet Uçar *1996-2003* yıllarında görev yapmışlardır. Okulun ilk açıldığı yıllarda öğrenci sayısı 143 iken zamanla bu sayı artmıştır.

Bergama Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü

İhsan Dirim 1936-1950-1955-1958, Hidayet Güngör 1959-1972, Osman Nuri Erbek müdür Vekil, *1983-1985*, Suhal Eriş, *1985-1987*, Mehmet Ermiş 1988 yıllarında görev yapmıştır.

3.8. Sosyal Faaliyetler

Zübeyde Hanım İlköğretim Okulu

Sosyal etkinliklerde başarı çizgisi

1993-94 yılında İzmir Atletizm ikinciliği, *1995-96* yılında Küçükler Atletizm İzmir birinciliği, *1996-97* yılında takım halinde Atletizm İzmir birinciliği, *1996-97* döneminde küçük kızlar atletizm İzmir ikinciliği, *1995-96* döneminde küçük erkekler atletizm takım halinde İzmir ikinciliği, *1996-97* Küçük erkekler atletizm İzmir ikinciliği, *1997-98* Küçük kızlar hentbol takım halinde İzmir ikinciliği, *1999-2000* küçük erkekler kros İzmir beşinciliği, *1999-2000* küçük erkekler hentbol İzmir üçüncülüğü, *1999-2000* küçükler badminton İzmir ikinciliği, *1999-2000* halkoyunları İzmir birinciliği, *2000-2001* yıldızlar badminton İzmir üçüncülüğü, *2000-2001* küçükler badminton birinciliği, *2000-2001* halkoyunları İzmir birinciliği, *2000-2001* yıldızlar badminton ikinciliği, *2000-2001* küçükler badminton dördüncülüğü, *2000-2001* yıldız erkekler İzmir dördüncülüğü, *2001-2002* küçükler badminton İzmir ikinciliği, *2001-2002* yıldızlar badminton üçüncülüğü, *2001-2002* küçük kızlar badminton İzmir birinciliği, *2001-2002* küçük erkekler badminton üçüncülüğü, *2001-2002* puanlı atletizm küçük kızlar İzmir üçüncülüğü, *2001-2002* küçük kızlar hentbol İzmir grup üçüncülüğü, *2001-2002* küçük erkekler hentbol İzmir grup dördüncülüğü, *2002-2003* küçükler badminton İzmir birinciliği. *1999-2000* halkoyunlarında Macaristan Festivalinde Türkiye birincisi, *2000-2001* halkoyunları yarışmasında Türkiye ikincisi, *2000-2001* küçükler badminton Türkiye beşincisi, *2001-2002* küçükler badminton Türkiye beşincisi, *2002-2003* halkoyunları ekibi Avusturya Festivalinde Türkiye'yi temsil etti.²³⁹

²³⁹Zübeyde Hanım İlköğretim Okulu Arşivi.

Bergama Endüstri Meslek Lisesi

Okulun eğitim, sosyal ve spor alanındaki başarıları

Liseler arası futbol birinciliği: 1980-81,1981-82,1983-84,1985-86 ve 1992-1993 yılı *liseler arası voleybol birinciliği:*1980-81, 1982-83, 1988-1989 ve 1993-1994 yılı, *liseler arası basketbol birinciliği:* 1980-81,1988-1989 yılları *liseler arası kros birinciliği:*1984-85-1989-90 -2001-02-2002-03.Ayrıca folklor kolu öğrencilerinin başarılı folklor gösterileri ve her yıl okul kültür edebiyat kolu öğrencilerinin hazırlayıp sunduğu tiyatro gösterileri.²⁴⁰

Bergama Anadolu Öğretmen Lisesi

Okulun Eğitim, Sosyal Ve Spor Alanındaki Başarıları

27 Aralık 2000 Atatürk koşusu genç kızlar takım ikincisi, 27 Aralık 2001 Atatürk koşusu genç kızlar takım ikincisi, **2001-2002** Liseler arası kızlar takım ikincisi olmuştur.**2001-2002** Liseler arası voleybol kızlar takım ikincisi, **2002-2003** Liseler arası voleybol genç kızlar takım üçüncüsü, **2002-2003** Basketbol genç erkekler takım üçüncüsü, 19 Mayıs 2003 Garnizon komutanlığı 4x100 bayrak yarışı takım birincisi, **2001-2002** öğretim yılı 24 Kasım öğretmenler günü ilçe çapında yapılan şiir yarışması birincilik ödülleri ve kompozisyon yarışması üçüncülük ödülü, **2001-2002** öğretim yılı insan hakları haftası ile ilgili ilçe çapında yapılan şiir yarışması 1. ve 3.'lük ödülü, **2002-2003** öğretim yılı 24 Kasım öğretmenler günü ile ilgili ilçe çapında yapılan resim yarışmasında birincilik ve üçüncülük ödülü, **2002-2003** öğretim yılı insan hakları haftası ile ilgili ilçe çapında yapılan şiir yarışması birincilik ve üçüncülük ödülüdür.²⁴¹

Anadolu Meslek Ve Kız Meslek Lisesi

Okulun Eğitim, Sosyal Ve Spor Alanındaki Başarıları

1978 -1979 kız basketbol birinciliği,**1978-1979**Atatürk kır koşusu genç kızlar takım birinciliği, **1977-1978** Kaymakamlık kupası kızlar basketbol birinciliği,**1985-1986**Basketbol Kızlar birinciliği, **1981-1982** Atatürk kupası basketbol şampiyonluğu, **1990-1991** Ortaokul kız basketbol birinciliği, **1974-1975**19 Mayıs sürat koşusu birinciliği, **2000-2001** Atatürkçü Düşünce Derneği kızlar masa tenisi birinciliği, **1994-**

---

²⁴⁰ ERİŞ, s. 49.

²⁴¹ ERİŞ, s. 47.

1995 Ortaokul masa tenisi birinciliği**1998-1999** Erkekler voleybol ikinciliği, **1999-2000** Voleybol üçüncülüğü, **2002-2003** Kompozisyon yarışması birinciliği.²⁴²

3.9. Mezunlar

Gazipaşa İlköğretim Okulu

Yetiştirdiği Önemli Kişiler

Bergama belediye eski başkanı ve eski milletvekili Ahmet Süter, Sanatçı Alattin Şensoy, doktor ve milletvekili Muharrem Toprak, gazeteci ŞakirSüter, işadamı ve Ticaret Odası Başkanı Ali İhsan Süter.

Bergama Endüstri Meslek Lisesi

Yetiştirdiği Önemli Kişiler

Eski İzmir milletvekili makine mühendisi Mehmet Çümen, Eski Bergama belediye başkanı Yakup Kaşarcıoğlu, halen İzmir milletvekili Muharrem Toprak, Milli futbolcu Zeki Önathlı.

Bergama Kadıköy İlköğretim Okulu

Yetiştirdiği Önemli Kişiler

Profesör Arif Aras, Tıp fakültesi, Özlem Çırpan, Avukat İrfanSeziş, Gültekin Yıldırım, Doktor, İbrahim Çoban, Üsteğmen, Bülent Işık, Bilgisayar mühendisi, Âdem Özmen.²⁴³

---

²⁴² *Anadolu Meslek Ve Kız Meslek Lisesi Arşivi.*

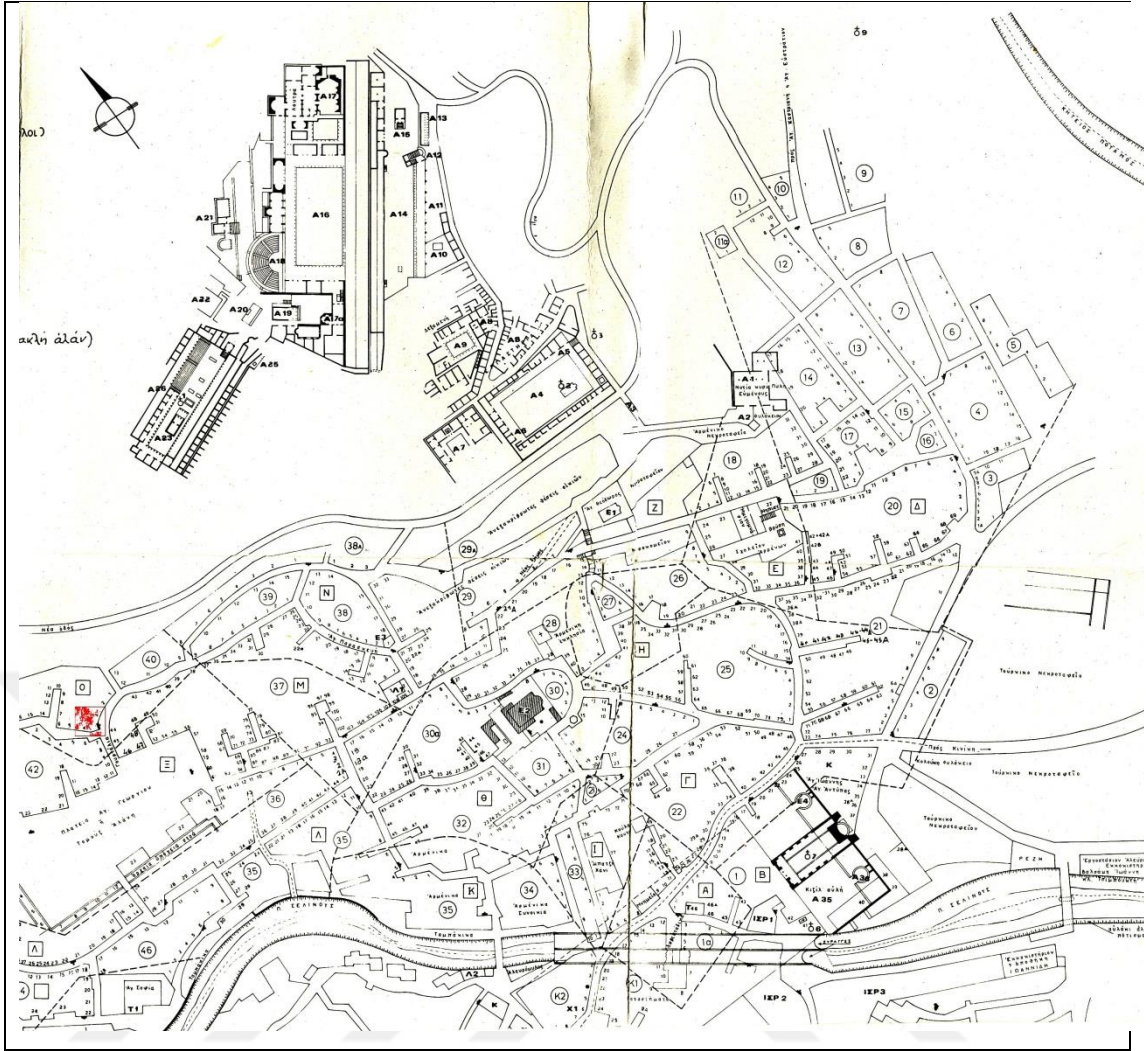
²⁴³ ERİŞ, s. 61.

SONUÇ

Bugün eğitim ve eğitim yapısını anlayabilmemiz için eğitim tarihimizin geçirdiği aşamaları, yenileşme çabalarını irdelememiz gerekir. Cumhuriyet'in etkisiyle yeniden şekillenen eğitim ve eğitim kurumlarının değişme ve yenileşme çabaları toplumumuzun eğitim ve öğretim yaşamına yön verecektir. Türk eğitim tarihindeki değişimler her dönem farklı olmuştur. Eğitimdeki yenileşme, Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte dönüm noktası olmuştur. Cumhuriyet'in ilanı ile eğitimde yapılan yenilikler ilk zamanlarda Osmanlı Devleti'nin eğitim sisteminin etkisi sürmüştür. Özellikle ilçelerde köylerde yeni oluşturulan eğitim sisteminin uygulanması için çaba sarf edilmiştir.

Bu çalışmada antik dönmeden günümüze kadar Bergama'da etnik ve dini bakımdan farklı kültürlere sahip insanların yaşayış biçimleri eğitim kurumlarında kendisini göstermiştir. Bergama'da Osmanlı döneminde kurulan medreseler ve bu medreselerde verilen eğitimler, yetişen bilim adamları daha sonraki süreçteki eğitim hayatının temelini oluşturmuştur. 19. Yüzyılda İzmir sancağına bağlanan Bergama kazalarında Cumhuriyet ile beraber eğitim kurumları yenilenmiş ve değişmiştir. Cumhuriyet döneminde okullar, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim olarak sınıflanmıştır. Medreselerin kapatılması ile dini eğitim gücünü kaybetmiştir. Cumhuriyet ile birlikte Bergama ve köylerinde eğitim çalışmaları başlatılmış ve ilerleme sağlanmıştır. Bergama'da Cumhuriyet döneminde açılan okullarda bulunan öğrenci ve öğretmenlerin sayısı zamanla artmıştır.

Sonuç olarak; günümüzde Türk eğitim tarihini anlayabilmek için ilk çağdan Cumhuriyet dönemine kadar eğitim, eğitim kurumları, çalışmaları, bu çalışmaların şehrin yüzüne yansımaları, katkıları, Cumhuriyet'in ilanından sonra Bergama'da oluşturulan eğitim sisteminin Bergama'ya ve çevresine nasıl yön verdiği üzerinde durulmuştur. 1923-1950 yılları arasında Bergama'da dönemin eğitim hayatı ve eğitim uygulamaları üzerinde durularak dönme aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Ek 1. 14 Eylül İlkokulu Haritası

Harita içerisinde 31 nolu parselin kuzey doğu köşesinde 14 Eylül İlkokulu karşısındaki E2 ile gösterilen bölüm şimdiki okul binasıdır. On dört Eylül İlk Okulu'nun olduğu yer önceleri kilise idi. (Kaynak: **Ondört Eylül İlk Okulu Arşivi**)

Ek 2. Bergama Lisesi okul otobüsü fotoğrafı. (Kaynak: **Bergama Lisesi Arşivi**)

Ek 3. 22.03.1938 Salı Bergamalı Kadri İlkokulu fotoğrafı.(Kaynak: **Ondört Eylül İlk Okulu Arşivi**)

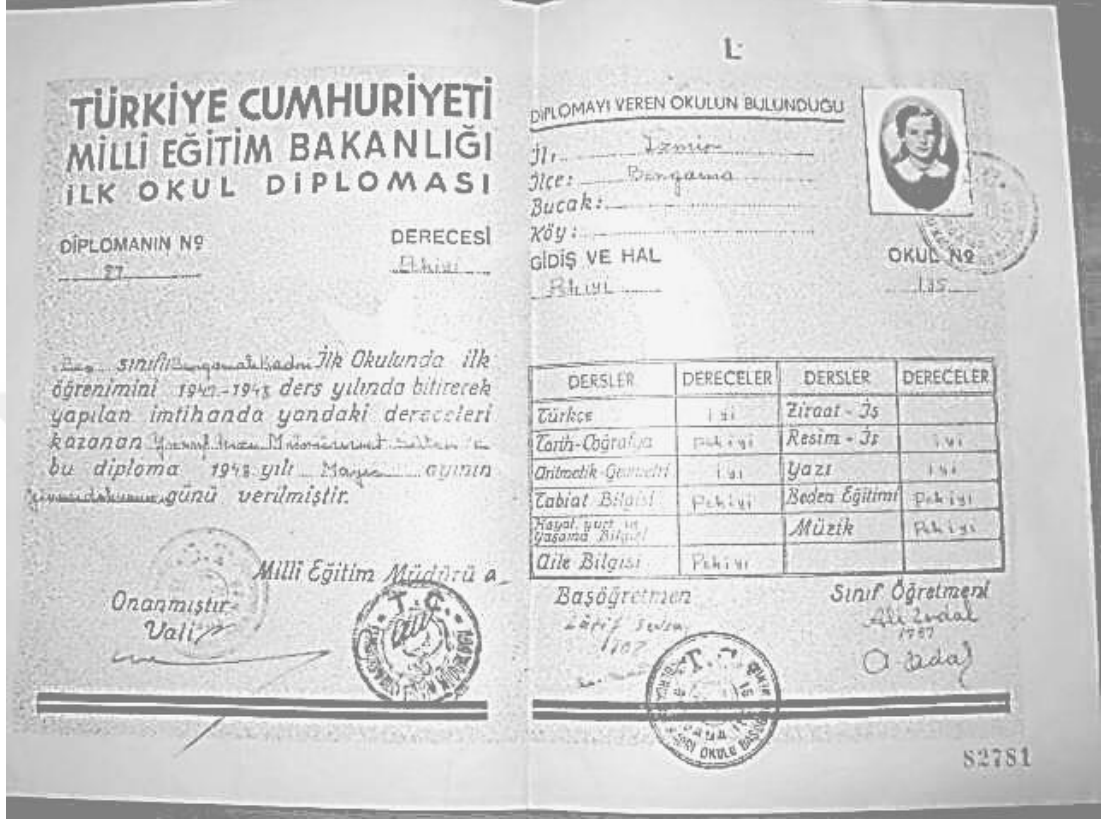
Ek 4. 1954 yılında Gazipaşa Okulu'nun kızları, "sacrofagos" önünde, iki öğrenci, Şükran ve Hamiyet, Sevim Öğretmenle birlikte.(Kaynak: **Ondört Eylül İlk Okulu Arşivi**)

Ek 5. On Dört Eylül İlkokulu ve Bergamalı Kadri İlkokulu Mühürleri.(kaynak: **On Dört Eylül Bergamalı Kadri İlkokulu Arşivi.**)

Ek 6. Bergama Akşam Kız Sanat Okulu diplomaları.(Tutanak Defteri Arşivi)

TÜRKİYE CUMURİYETİ KÜLTÜR BAKANLIĞI İLK ÖĞRENİM DİPLOMASI

DİPLOMA NO

332

OKUL NO

102

Beyazın
Bu sınıflı ~~Zahide~~ okulunda ilk öğrenimini bitirerek 1932-1933 ders yılı sonunda yapılan sınavda kazandığı dereceler gösterilmiş olan ~~M. İ. Ö. Ö.~~ bu diploma 1934 yılı ~~M. İ. Ö. Ö.~~ günü verilmistir.

Tasdik olunur.
İsmail İzzet

Kültür direktörü
H. Zambak

Adı ve Soyadı: *M. İ. Ö. Ö.*
Babasının adı: *M. İ. Ö. Ö.*
Doğduğu yer: *İzmir*
Doğduğu yıl: *1928*
İli: *İzmir*
İlce: *İzmir*
Kamunu: *İzmir*
Koyu: *İzmir*

GİZLİ VE HAL

DERSLER	DERECELER	DERSLER	DERECELER
Türkçe	iyi	Resim-Elisi	FAKİH
Tarih-Coğrafya	orta	Yazı	FAKİH
Yurt Bilgisi	orta	Gimnastik	FAKİH
Hesap-İktidese	orta	Musiki	FAKİH
Hayat Bilgisi	orta	Aile Bilgisi	FAKİH
Tabiat Bilgisi	orta		

Baş öğretmeni
Hacı İsmail EME

Sınıf öğretmeni
Sait Saitoğlu
FAKİH

220311

Ek 7. 1927 yılı İlkokulda çocukların okuduğu Osmanlıca kitap; Orhan'ın Hayvanlar Bahçesi kitabında; evcilleştirilmiş hayvanların yanı sıra vahşi hayvanlar, şekilleri, renkleri, dünya üzerinde hangi bölgelerde yaşadıkları, hangi iklimlere uyum sağladıkları anlatılmıştır. Orhan'ın hayvanlar bahçesi kitabında; kaplan, zürafa, maymun, ayı, hindi, hind turnası, köpek, yılan, fil, kaplumbağa, kirpi, deve, deve kuşu, aslan, inek, papağan, tavşan, ada kuşu, kaz, kurt, eşek, kedi, at, timsahtan oluşan hayvanlar anlatılmıştır.(Kaynak: **On Dört Eylül İlkokulu Arşivi**)

۱۷	.....	۲۱ - قره	۲۷	.....	۱۱ - کیرک
۱۹	.....	۲۲ - ائنگه	۲۹	.....	۱۲ - دود
۲۱	.....	۲۳ - کول	۳۱	.....	۱۳ - دود کوش
۲۳	.....	۲۴ - آت	۳۳	.....	۱۴ - لوسون
۲۵	.....	۲۵ - لورون	۳۵	.....	۱۵ - ائنگه
۲۷	.....	۲۶ - باغ	۳۷	.....	۱۶ - ائنگه
۲۹	.....	۲۷ - ائنگه سگین	۳۹	.....	۱۷ - کورک
۳۱	.....	۲۸ - لورون	۴۱	.....	۱۸ - کورک
۳۳	.....	۲۹ - ساج	۴۳	.....	۱۹ - کورک
			۴۵	.....	۲۰ - آت

اورغالك مير انر باغچسي

اورغان چورسده اوده باشي بولندي. ااسره ياز عطيبتنه، كتر سق دهر صباغ د شيردهك هيراند باغچس كو خورد. ربه هير في كوتزه كند هير كرا ادا ادر يلدكيني آنه تيره دي. اكنه به هير انكرا ماسقاران به صفتي صمدك رتودوك بقلچ يوزك ادر چيزده ر اعاشده ادر اول صالچوبده. ادر چورسقه دوده ادر عاك به باغچبه ده ايشاك آكله ر چيني شيدده، دره يكي. سمدده اوقدار هوشونيه ايدك هر كره صباغي اركند. حاضر ترتر د ايش :

- قادري با اعلم باغچر كسرلم.

دودي. ااسره، چورسلك دقشده ا يلدكيني اركر ايشا ايجن كوتزه يكي هولده چره كتر دي. هر كرا ر ا اورغالك ايسره ر اورغالك ايشا صباغده، نيمه كير يلدك به هير به اوده ايشه :

- اورغالك هيراند باغچر ..

هر ايشا ديك باغچوشي .. به ادر اورغالك ايسره كتر يلد. نالت ايسره ا اوده خاطر به كندني هولده ايسره. هولده اورغالك هيراند باغچسي ر اوير اكرنده اوده ايشا ايجن چوره قاراق و چيره قهوي به تيره يكي اوشري ...

قاپلان

قاپلان، ایک باتھندہ گونبیلان پرکھیوی آکھیرر، وجودی ماری، سیاہ چوڑھیل دو، اوزون، بالا یقاروی، کسہ،
 چکھہ بہ سارٹ ایشمن۔ حیوانتھ آکھ بیرھیس،
 آکھ مائوری،

قاپلان، آکھ زبانه، آسینک جنوب مملکتھندہ،
 هندستانہ، حدہ چینی دہ پاشار،
 پاشاسہ، اوپر قزده کی قاپلان، چوق نور فروج،
 چوق مرھشتر اولورار.

آشام اولونجه قاپلان اچشل چيقار. آوي آرمایه باشلار، گول كتارنده ، صيقل ، لوزون سسارلش آوستنده چيهر .

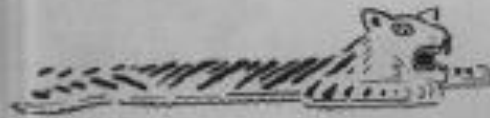

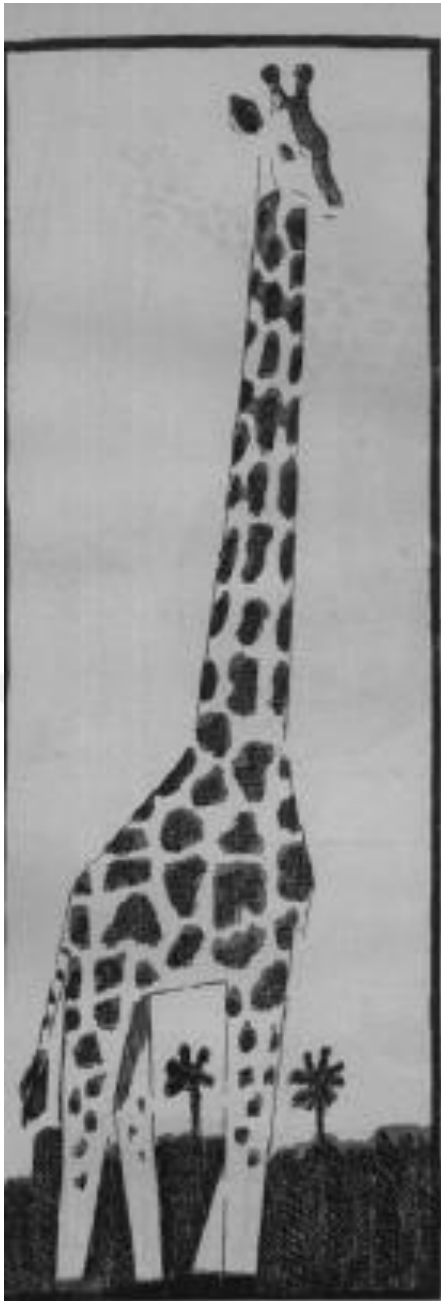
سو اچمك ايچين اولوره گن مره مانكي بيهاني ماطلك اوزيشه آيلاراق ، كيرد ، يير . . . هند يريلزي . قاپلان
(اسن ييچي) آوي قوشلار .

هند واجاري قاپلان ، قيلي اوزدوندل اولار . قاپلان
آوي ، نهكل بارسالار . اسلرني سايديض او لوزاق
تسكتلردن گن سيخلر ، دالا قاپلان آونده بولوراق هيچ
اولمسه بر قاپلان اولادغري سويلهكله توكونور .
دورورلر .

قاپلان ، يانگيز ، قار بولامزك آلت قارنده سهريلي
بولونوركن قورقونج ده كبلد . لوزمان آغزني ، زي تيدد اجه جهسه آچماز ، يانگيز ايچ ميقيتيسدن اولاجاق كه .
منابا ستمك ايچين آغزني آييق بولونورور .

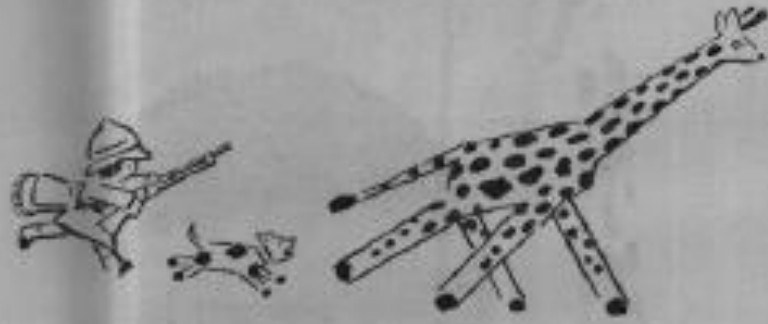
زرافە

زرافە ، حيواننىڭ بويىچە ئىز پوكىگىدا ، تېرىندە خىررىدىن
پوخلۇقىدا .

زرافە ، آفرىقا صحرا لىندە باشقا ، چايرىدىن گوجىلىككە
ئوتلايدىكى ، چىيىن پوكىدا ئانا لىرىنىڭ بارا قىرىدىكى بىلىد .

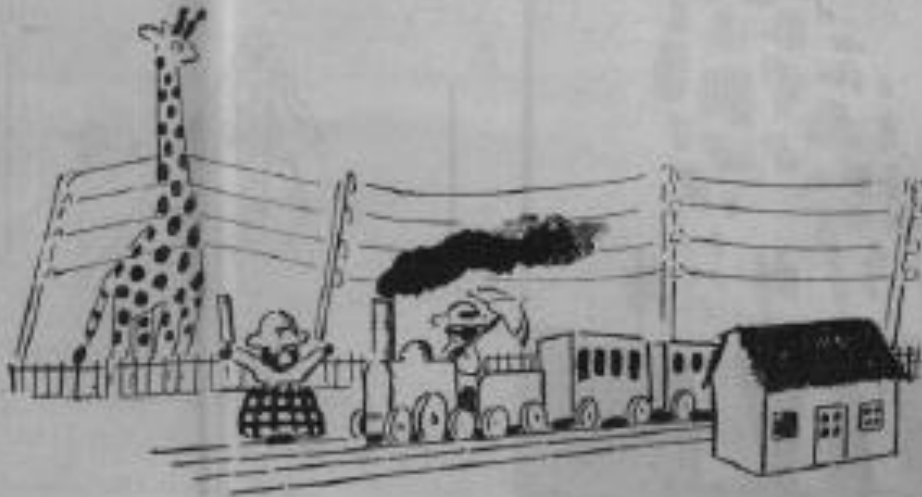
زرافەدىن ئىت ئېلىدىكى بويىچە رىمۇل سۈرۈۋىلايدۇ .
— نىجا ، طىبەت ، زىرائەتنى ، خورەملىقنىڭ بولۇشىنى
ئىلىكىندە باشا تېپىدۇ . . . . . يەنە خورەملىقنى ، زىرائەتنى
بولۇشىنى ئىلىكىندە ئېشىدۇ بىر سوۋ .

ئورۇن باشقۇرى ، ئارىق ۋە يۇقىرى ، ۋە ئادەتتە تېشىمىكە ئىچىدە ئوزايال بىر چىرىق ئوزۇنلۇق زۇلفىنىڭ ئىدىيەسى كۆزۈپتە .
كۆچۈرۈك بىر ئىشقا ئارمىد ..

كىم بىلەن بىر ئىشقا ئولتۇرغان دەۋرى ۋە ئارى .
شۇنداقلا بىر ئىشقا ئولتۇرغان ۋە ھېچ كېسەلە غالىق ئىش . ئاندىن ئۇ كۆچۈرۈك بىر ئىشقا ئولتۇرغان ، چارۋىچىلىق قىلغۇچى ،
گەندىنى قورقۇتۇر .

مەسكۇن ... ھېچ بىر ئىشقا ئولتۇرغان ، زۇلفىنى ئوشۇرغۇچى ئىشقا ئولتۇرغان ئادەمگە سادەت ئىشقا ئولتۇرغان .

دائره طاقتراق آلايلىكلاربه ساللاپىراۋ پوتون پوسر كىتپه. ياشىق باشه نورمانى مادانا جالاندىرولار . بىسلىمە بزمىدى
 نورامق ايچىن اچىمىك بىر داله عسار پلاراق تپومىلار . سىوالتك قابوقىرى آيىلاندىق سوگرا دورلو دورلو نوساقتار
 بايقاق ميوەنى چىدە باشلار .

مادىلرى خىلق شىكلارە كورورۇ . كىس ياك باشلىرى مانى، قورمىزى رىنكەدە كىچى، نىسە تولىق تولىق كىچى . قالين
 كوزكلى دە .

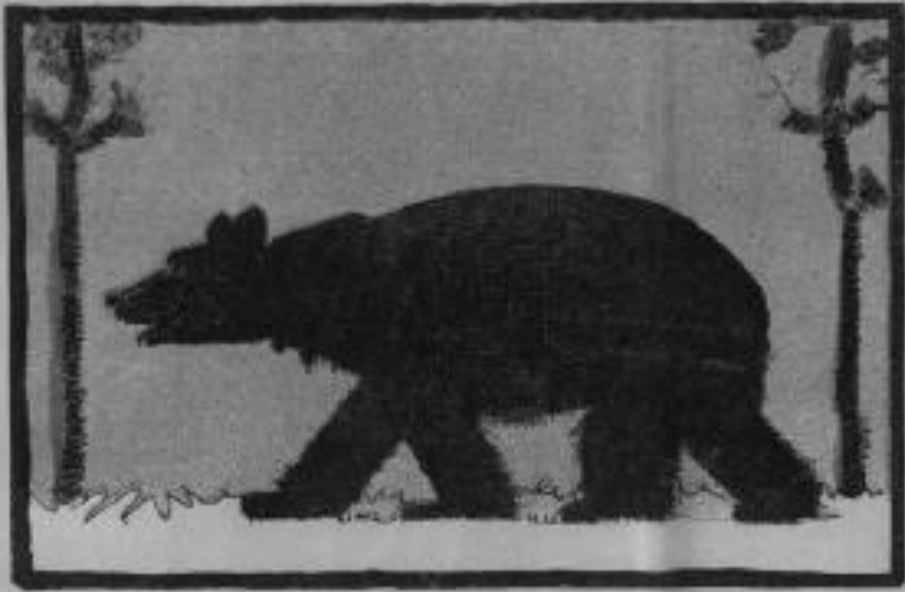
سوالر اچىدە ، السانە اك بىرق بىلگىمى ، السانە كىر كىلگىمى نىكە تىلەيدى مازتولەد .

چىوئىككلىرى ، مەلۇمى بىر چوق بىر نىسە سىوالتك ھىرمان كىلگىلرى قورور .

بىر سىپرا مە اىلە ، بىر دولە اىلە اورمانك بىر دوامىل ماسىنالى ، دولەلرەن كىشى كىشى ، وەلى بىرە قورنۇقورور .

دولەمەن بىزى بىر ووشەدوراق لوزاندىن آلاي اشكە باشلار .

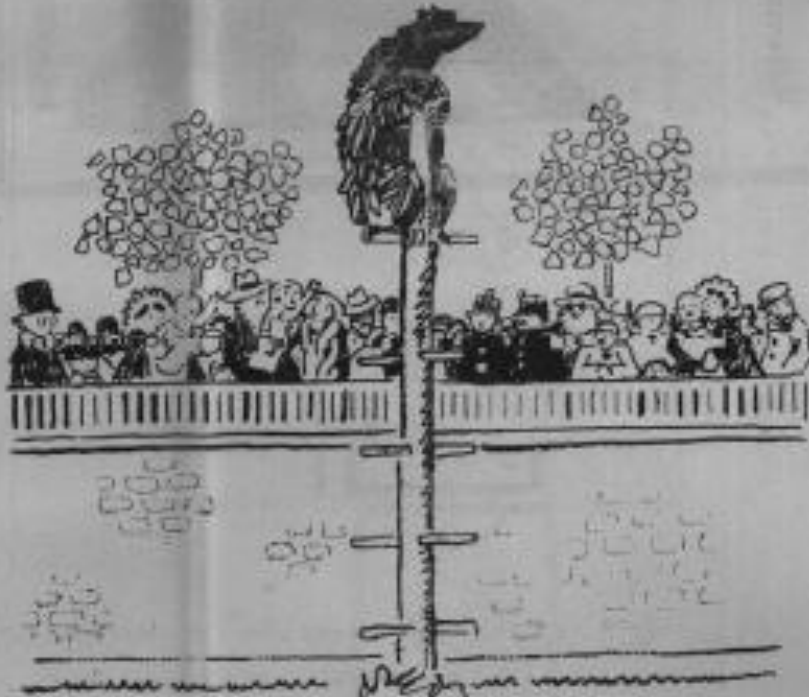

آين ۋ گورو نوشده فلما ، آغير ۋ آيدلمس رحبوالدو ، يانگيز بو گورو نوشته يك آندا ناملاردور .
آين ، آفرقا ايلمس مسكتا اولق اوزوم ، ديناك همال هر مرضه ياشار .
آين ك غروب اسرا ، ديا ياش و لگده فلين بو گوركي واردر . ياش آين قشك بو زوم منقلنده ياشلور .

ظاہرہ پھر یکسز گوردنغستہ ولما آئی ننگ سوتنچہ شہان پر چوکیکی وارہر - جی زمانہ ذکی ہو ، نودنقز
زنگیرلی ہو .

آئی ، بوسنی ایچین آولار ، لاکن آبی آوی چوق گوج ہو ، چونکہ ، آبی ، آوی ننگ نوزرہ آئی پیر ، قورق
آویچہ سادیلاراق کنتیہ دہ غرہ چکر ، بولار .

چایزخانلرہ ، آبی ، یاساماقی بوسک رودرگنٹ نوزرہ طیرماند بروز ، یا آتہ قابیچہ بر سزیا ووردک اویلتیر .
سیر ایچین اطرافتہ طویلاتی چوسولرہ ، گونکدن قالیچر .

ھەنسى

پاپا ھەنسى ، گۈمبەشكە ئۆتكۈندە دەۋلەت ئوردىسى ، غەزەلە ، غەزەلە ، سىياھ قورۇقنى تېشىپ بەرك قىلماق تېۋىز ، كېھىل ، كېھىل ،
غەزەلەلەرنى ، قېرىمىزنى ، قېرىمىزنى ، سەللاپ دەۋر دەۋر ، سەككىز بەك بىرە دەۋر ۋاقىت بويىچە ئۆزلىرىدە ، ئوخشاش ، ئوخشاش ،
- خۇش ، - خۇش ، - دىيە پەنچىرە .

دعاسوگرا، آئير، آئير كاپر بوزور، ائراغدهكى بوجو بوزور
 كندىس ايه اكلهرك .

... نازار ائراغدهك . چهار سوسك . آئنهك كوزول . سن .
 ... كين .

دنه كراغدهك پائير بوزور
 آنتالين ، كورن لاندنن زمان باعدهنى سئار آغايك
 دئنه نوغدهك بوزور . اوراندا كندىسنى كوزدهنر . دلقه .
 آئير قاتن ، قوزمان ، سبه و چاونه بگره بوزور .

با عدهنى ، نون بوزور ، خردو بوزور . 7 . بونى كيسه بوزور . بائير شوقى ائراغدهك ائراغدهك باعدهنىك بوزور . بوزور ك

حق واد . چونكه ائك سوگناه ، چك ماسانك بوزور سئمه . ميس بر (عدهنى دولسى) شسكده كوزوندىكى زمانى
 هر كس كئنه ائره سئيك و هر كس بو حقى تسليم ائدسك ...

هند طوقى تارىخى

هند طوقى، آفرىدە ، تىپىك چوپ تۇرۇنمە باشا . ۋالىكە
بىگىمە يوقشەر .
قالىن ، قوجىسىل ، ۋانوزون بىر غالىلا يىپە نىھات بولان باشىك اوزۇنمە اوج ،
دەرت ئويى وار . . .
وجودىكە ھىر اېكى يىلدىن ھەرقان قانداق بىر ، ھىند طوقىسى ، رىكى سولوق ،
ئىكى بىر ايسە كېيىن ، يىتىل ۋانولان بىر آدمى آكسىر .

هند طورانی ، آنگ چوق ، گول کتولنده دوزور ، باشل ، اکی
 اومونوی وایکی قالدی آراسته آلیر . اوزول باپاقری اولدندله اولمجه
 توعر و سولک ایچمدن کیمیک یاقاری توالار ، دورور .

هند طورانی ، صوبورتان چهره سیه ، هرول و منوک دوروشله
 دوشولمکل بر آدای . بر یلو زولنده آ آلیر . لاکن اونک طسمنسی
 و دوشولمکل هر حالده یک آبی برنی اوسه کرک .

چونک طورانیق دور بر پانکل فرشلر اوچوشور . دیکر سیرالرده
 هر شارق کندیسدن اوزاقلاشیرلر .

و پانکلر باشله قالدن طوراند هر کتسر ، اولمجه آتشی بکلر .

کجه ، قاتلق اولمجه ، طورنا ، گوزلری قاپلاراق

اوچور و آتلیق

ایتمس صیاح

اودانلر اوشیلدایلی نملر .

گوزلری آیلر . . . . .

. . . . .

. . . . .

. . . . .

. . . . . و حیاتی هپ ، بوله گیر .

گهیت ، انسانی سہون برجنو اندر اعلیٰ جو امر ایجنده انک ذکی اولانی در. گویک یارنایده کر اوله بر (عوقو آلا)
خاصی وارک . . . کنایه دانسا رهبرک ایدهر زنه لمار اوز افلاسه بوسنری کنایه لوشی واسلمتی بولورور . .

ساسی ، اوه گونجه ، كوك ، تشمل ، تشمل ، حایلار ، آبی ، آبی ، پانچرلس نیمه هر
هانکی دونیز - سافرش اوه گونجه ماس اوانق اینجین در .

کویک جینلری چوقدر ، بر جینی . اور واده ، بیض ، دافلهده ، بولری شش پردهش
پولیزه ، نانا فلا نوزلن ایسه . (سن برنگه هانی کویک)

دیگر ایزی بر جینی ، فوق المانه دگرلی بر آو کویک یوزور . (پاسه جینی) .
(بولوق) ده تین اوقاق کویک ایسه بر آرمادری اولریته رغماً چوق سوزولی

اولول .

لازون توپلی ، یولی اولمشه برار کویکده ائک اکتیمه نیسی اولالی دیگر
جینی ده نانا کویچک بر آرسلا نه بگزه در (قانی جینی)

رتومی ده حازپردر . . حازپردر ، قانی حادشانی یاللا یا بیلکله مشوره در .

اور واده ، بیض جینی کویک ده اوارک . . سگری قطعهده ، راقه و اولدی حربه دخی اشوک ایسه . وحی سگری
کچیک دسلرندده بولونو .

بر جینی ده شایعه کویک در ، جانلری نقیب ایسه . آوی دیشلرینه باهلقره اولدی بر دالامسی وارک . . پولس ویا
ژاندره کلوب جانین یاللامدیجه بیسه سمن نور تولک اشکان اولار . بولکله شایعه اینجین بولونار . چسور
بر اوردیسی اولور .

پیلانگ

پیلانگ، صیقل و پامستقل نملکننده پشمار و برده سرو و تور بر جوانه نشین،

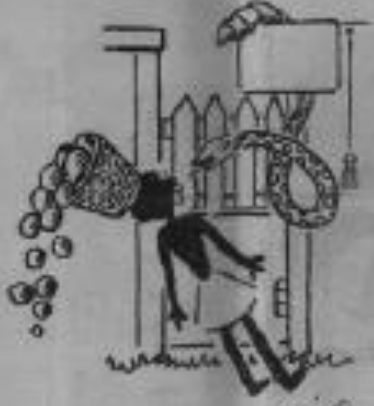
چانگ کومالی آتشه و پشرد خراب بود و بزرگ نمودنری
آرسته و پاریجی .

قوله صریراظر و یا سو گنار بندک سرین چنگکرایید .
پیلانگ پوزنق نورین تشکیل ایستور .

پیلانگ بر جویانگ زهرلی دیشلری و زرد و دپک

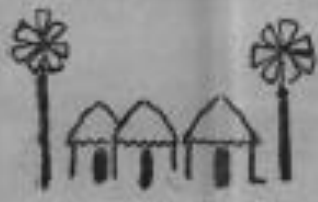

تېكىلى زور، قورقۇنمىدى، سۈرۈنۈر، يا قانچىلا، جەننەتتە،
 چوڭ يىلان، پەن ئۆي، جىۋانلار، سەلبىي، ئۆزىنى، چۈشەنمەي، سۈرۈنۈر،
 شەخس، چوڭلىقىدا، زىننەت، رەنگىدە، يىلان، ۋاھ،
 يىلاننى، ئۆزى، پەن، آيى، شەكلىدە، تەشەببۇس، چۈشەنمەي،
 كېيىن، يىلان، كۆزۈك، خاقىن، كېيىن،

قەتئىيەت، قورقۇنمىدى، يىلان، چۈشەنمەي.

كېيىن، جەننەت، چالار،
 لايىق، يىلان، سەلبىي، جەننەت، ئۆزى، قانچىلا،
 اسكى، زىننەت، يىلان، ئويشاق، شەخس، يا، سۈرۈنۈر،
 بولۇپ، يىلاننى، خەلقىمىز، بىر، يىلان، چالار،
 پەن، يىلان، ئويشاق، چالار، بىر، يىلان، چالار.

آفرقانه و آساده و شش فلز و در درکه، مورد ساخته

پناه و نیاثر بیکه بکیر و اکثریا خوردن.

ملرک پار دیهده بیاییز .

نسبه آفتشش، اهل فیز ایسه

یوک و یا سیخانه طساییز و یا یخرد آداب

چکر و نکی و مطیع اولهغاری اییین غولایته بته آیتشه بریلیر .

فل ، کوهوک یورموترک آک بیوک خولنه کیدهل بر حیواندر .

سنی یورموترک ایله نونو یولوی اولاق دینلی حلقه لری ده، بیکه یومدانه

آکلراندن ، غول دیشندن پاییز .

بر تهنك فارشسته بولوندىن امان قاپلماغا ، كوشكى آلتىده
ساقلاير ، آرقا اوستى چوورلش اولمىدۇدە قورقۇس بولدى .
قاپلوماغا ، لوترا ، بوسكارلە كىيىپ .
قاپلوماغا ، ايرىلى ، اوقاقى لوتورۇ ، كىيى ، قارلە ، كىيىدە سو
ايچىدە پشدارل .
سالاننوز كىيى ، قاپلوماغا اوى صيرتتە خانىر ، بروجى بىرەستە
اولدىنى سالە اويىك لوگىدە بورور .
سالاننوزك اوى ، عادى بر كوى قولىسى كىيىدۇر . سالە بوكة ، سنى
قاپلوماغا اوى آمرىقەدەكى قوق قانلى بتاى آكەرىر .
پانكۇر . . اولرى سزه كىراپە وىرىك ايچىن كىدىلرە مراهىت
ايچىدىكىز . چونكە قاپلوماغا كرلىنى قول ايغوز ...

كېپى

كېپى ، بىخىس اعتبارە يوق مائىلەم بىر سىواندۇ ، دىپوچىڭ ئوزۇندە چىڭ كىپى ئوزۇن دېڭىزى وار . ايسىدىكى
زىمال پوزۇلەرك دېڭىزىنى سولۇلار ۋا آرزۇ ايدىمىدە قىلارمىز .
روايت ايدىركە يوق اسكى بىر زىماندە پوتون سىوانلۇڭ مومى بىر اىشاقى اولمش ۋ بىر اىشاقىدە كېپى دىلى خانىر
پوتۇمش ۋ نشاط ۋ ئىشەنە سەھرىڭ دىكى باشقا كىتەپتە چىب ايتىش اېتىش .

سى جىمالىك شىركى اولادى ئۆيىپ ئىنتايىن ئىشى كىچىككە كۆپى دەئا ئالەبانى ئونى ۋىرگۈن آرسىلان
 سىرتى چىدىرمەيە دەسوت ئىقى . ماپۇلەدە آلاى ابدىكە ئونىكە (ئۇلە ئۇپا) ئويۇنى اويغايە قالىشىش . دەها
 سوگۇزادە ئوردۇغا اىلە (ئوردۇر) اويۇنى اويغايە اىستىشى .
 لاكى سونىكە دىنلەردە كۆپى آرتىق مەزۇلەدە . چىركە . ئويغە دىكىلىرى قىم دەپى ئولىق ئۇزە . مەكىل جىبوغۇلە
 صانار ۋاىنى بولەيە بولەكە كىچىككىن مەكە اىلە يازى پارمايە باشلاندىلىق دىماندىرى بولمىشكەل مەردوم قىلىدۇ .
 شىبى كۆپى . بۇندى بولە . ئاىا اىشە پارمايدىن كەنى دىكىلىرى . ھەھەكى يىلدى مەكەشكە دىشارىلە
 دەكىلىرىدىكى دوشۇنچى ۋىرى اىستىرى .

مۇستەقىل سەئۇدى ئەرەبىي ئىمىراتىدا،
 بولسا، بىر يىلىدا ۱۰۰ مىليون توننا،
 دېھقانچىلىق، ئاشلىق، مېۋە-سەبزىيات،
 ئېلېكتر ئېنېرگىيەسى، ئىنسانىيەت ئىقتىسادىدا
 ئىنتايىن مۇھىم رول ئوينايدۇ.

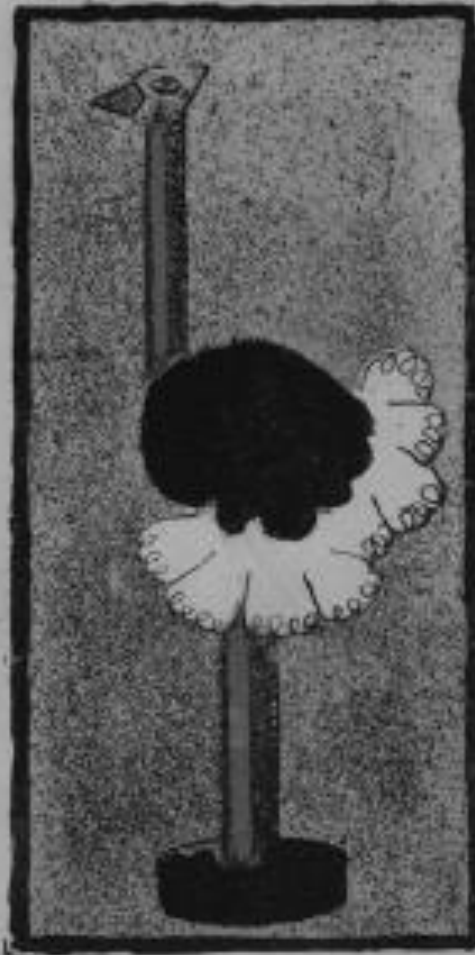

مۇستەقىل سەئۇدى ئەرەبىي ئىمىراتىدا،
 بولسا، بىر يىلىدا ۱۰۰ مىليون توننا،
 دېھقانچىلىق، ئاشلىق، مېۋە-سەبزىيات،
 ئېلېكتر ئېنېرگىيەسى، ئىنسانىيەت ئىقتىسادىدا
 ئىنتايىن مۇھىم رول ئوينايدۇ.

ئىقتىسادىدا، بىر يىلىدا ۱۰۰ مىليون توننا،
 دېھقانچىلىق، ئاشلىق، مېۋە-سەبزىيات،
 ئېلېكتر ئېنېرگىيەسى، ئىنسانىيەت ئىقتىسادىدا
 ئىنتايىن مۇھىم رول ئوينايدۇ.

دوۋە قوشى

دوۋە قوشى ، قوشلارنىڭ ئۆگۈرۈكىدۇر . ئالسىز بىر ،
 ئوۋچە بىر قوشنىڭ ئوۋچى ، قوشنىڭ .
 دوۋە قوشنىڭ قاناتلىرىداكى ئوۋچە ، قانات پىلىكىدە كىيىم .
 دوۋە قوشى ، قوشنىڭ زىمىن بولغان پىلىكلىرى ، پوراكلانىق
 بايىمىن مۇنەسسى قىمىت پازار .
 دوۋە قوشلىرى ، آفرۇقنىڭ جەنۇبىدىكى قوشلارنىڭ سۈرۈ
 خالىدە پىلىكلەر ؛ (قوش تۈپى ئىبارەت پۇتلىرى پىلىكلىرى
 ئۆلۈپ كەتكەن .
 ئېككى ئۆزۈل يېمە ، دوۋە قوشنىڭ ئوۋچى بىلەن قاتنىش
 ۋە قاتنىشىش پىلىكلەر ، ئوۋچى ، ئوۋچى بىلەن
 ئۆزۈل بولۇپ كەتكەن .
 دوۋە قوشى ، ھېچقەچە يىپىرەكلىك ، بىر تىپتىكى
 قوشنىڭ زىمىن . چۈشە ، قاتنىش قوشنىڭ ئوۋچىسى
 قاتنىش ، ئوۋچى مەغلەپتىن ئىبارەت ...

و خطون خطایری فله براری فایده باشلاز که ، او زمان سرخی ، دوت خطه کیدل بر آتیده کیر .
دوه قوشنت ایزی پومور خطاری بیوق مشوقلر . بالاسه ایزام زمانلنده بیض شکر له میلر ، چر فولا هین دوه
خوتی پومور خطاری تک تلیملری بیاولر . . . پومور خطاری ، پومور خطاری ، پایتیرلر .

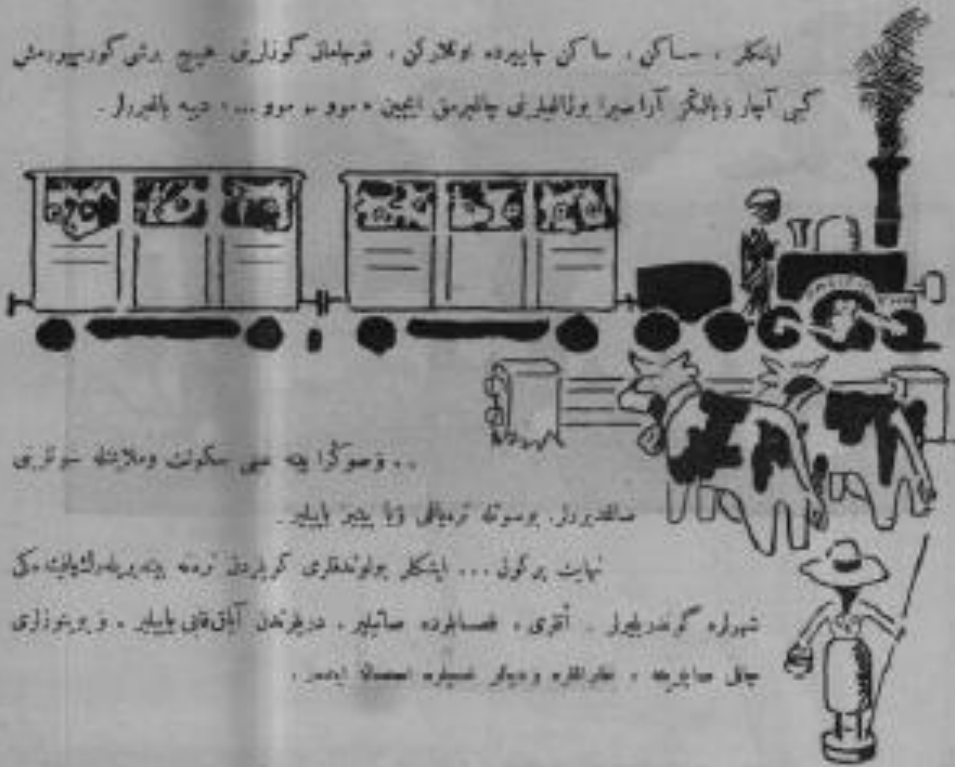

آرسلان، ئۇ يەن جۈمھۇرلۇك كۈچلۈك دە - بەك ئېرى. ئولتە باشى. اوسۇنلۇق
 لادار سارتش. خارما قارىشيق ئوزۇن بىر بەك ئېلە ئور تۈرۈر -
 باشى. غايە مۇنۇر. ا كۈكۈرەمەن
 ئولتار ئور قۇرۇچىغا، ئېشەق قى سادىر.
 ئېقەنچى.

ايشگر ، ساكن ، ساكن چايرده نوللاكن ، فوجلداق گوزلرني هيچ برشي كورميدوش
كشي آچار و ايشگر آراسيرا بوزاليليرني چاليرمني ايئين * موو ، موو ، موو ... تيره بالخيردر .

.. و سوگزا يته عني سكونت و ملائكه سولتري

سالفدرار ، بوسوكه ترميالي و آ ييشير بايلير .

نهايت بركون ... ايشگر بولونفقري كوردهن ترمه يته بريلهرك ايديت .

شوره گوندريلير ، آقري ، قضايلورده ساتيلير ، دريغداق آيق قاي بايلير ، و يريوزلي

چالي سايريه ، نازيقاره و ديگر شييله امسالدا ايدور .

پاپىگائىت

پاپىگائىت ، قوشۇننىڭ ئىك تۇخاقى دەپ . پاپىگائىت ،
قۇشنىڭ ، مەنەق ۋە مەنەق سەلب رەڭگىگە ، زەمەننى
ئولتۇرىدىغان بىر تىپتىكى ئالاھىدى ، پىت ئىكەن .
ئولتۇرىدۇ . . .

ئۇلارنىڭ ، ئىكەنلىكىگە ، يۈزىدە پاپىگائىت ئالاھىدى
ئىكەنلىكى ، بىر دەلەل دېيىشكە كېرەك . . .

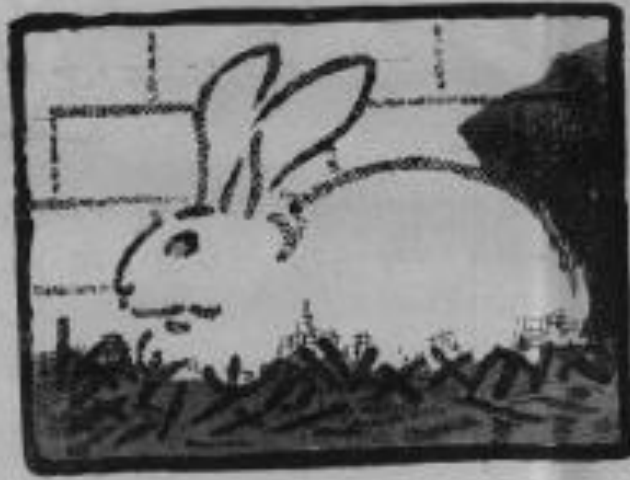
بىر چىڭ چاقىزغۇ ، كۆرۈنمەكچىدەك ، كەندى
كەينىدە قۇشنى چاقىزغۇ ، ئورمان ، دورا شاقلايدىغان
چاقىزغۇ سېلىق ئىكەنلىكىگە ، بىر تىپتىكى ئورماننىڭ
سەككىزى ئىكەنلىكى .

پاپىگائىت ، قوشۇننىڭ ئورمان ئىكەنلىكىگە ، يەنى
سەككىزى ئىكەنلىكىگە ، ئورمان ئىكەنلىكىگە ،
ئورمان ئىكەنلىكىگە ، ئورمان ئىكەنلىكىگە ،
ئورمان ئىكەنلىكىگە . . .

توڭقۇ يىللارنىڭ سىڭكۈمەندە ئىشەنچلىرىمىزنى ، شېئىرىمىزنى ، مۇزىقىمىزنى ، ئۆزگەرتىش ئارقىلىق سولەپىمىز
قىزىقۇرلاردىن يىللارنىڭ ئىقتىدارىمىزنى بىر ۋەز ...

طاشات

دوش ماشان اولين گيى نعل لانزى ده وادور .

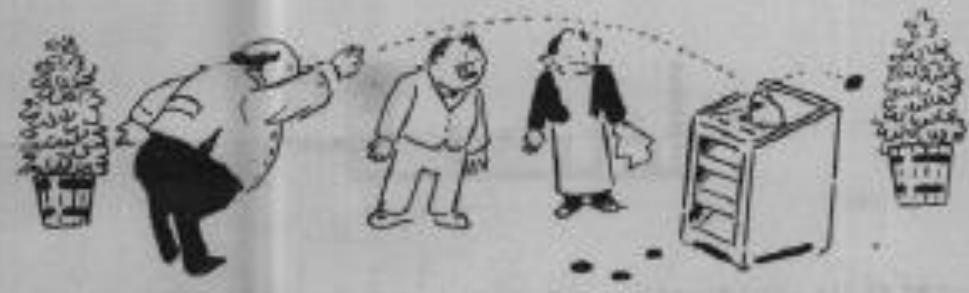
نعل ماشانر ايسر نك ، لاناه ماشان ، دى ديه يلوز ، چرنكه ، بوئر ، اكتر ياقى نور كولو ، گيشى
 و دوشه معز كوسك ايجنه پشار زمانلرى لاناه يورالى ، ويا هاووج گيى سيزماز ويا هتلف بوئر كسيه مگله
 گييدول .

آدا ماشان ، ده يان دوش ماشانر ، بونونلرى برزده بوئون گول وقلرى گييدول . كيچيلرى ايسه اطرافدهكى
 كارلاره سادقيتلىق ايدمك نوردهم ، يكي يتيش تزه محصول ييدول .

لاكن خورپانا، كوزلك لوگنه دوروب دوروكن، برون بره ايشدين بر سو شاديشي ايله برابر اوركان
غالب اولور.

خورپانا، آره آياقلى اوزرته ياسوب سيچر ياداق، و بر ياي گي قىل يازى دورور، فنكار خورپانانك آره آياقلى
دورلو دورلو پيشيرمك ياز. خورپانا، جامدن بر وازو ايجريسته نو نو لوشجه بارومتور، و خليفه سى ده كورور.
خورپاناي اولاس ايجين اوزرته بر وازا قيرمزي بر آتق كافي كچر. خورپانا، بر زى اورجهسته اصيرير.
و بولجسه ياللاتير.

لاكن عكس اولاق، رسنه كورولدي كچي فنكارنك، خورپانام طرفت، او يوق ديكلى او پونده ماسانك
اوزمردمك يايما خورپانا، كنديه آيلاق بو اولاقلى طرفت ايجين بو يوك آقري بر دورلو آياقلى، خورپانا،
اوراده اولدار بچريكسوز...

تاقوش

وقتتە ئوزاق ئىلگىردە ساياھت ايدەرك ايك دلمە
سوغت ايدەق گىجىل ، اوغرا تىقلى بىلدىن - آغرىقون -
آغرىقون ويا آوسىرايىلان - بىرەك گىلەلە دىك دىك
قوشل گىرەشل

بۇ زاماندا ، بىر قىلمىشك ھىزۇ آدى بۇ تۇپامىش اولدىنى
ئىچىن ، بۇغرىلەدە ، آدالدىن كىتەلش قوشل ... دىدىل

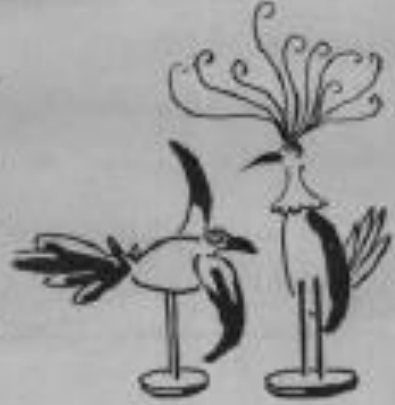

آدلى .. تىپىرى يىتە اوصىرلاردا لىراىو تىكىز ، گۈلگە وگۈششە دولو ، لىرىپ
السالرك ، توخاف جىوانك باشادىقلى مىلكىتىلە بىر تىوان اولكەسى .

آنا قوشلىرى ، سىچاق مىلكىتىدە ،
آلھول چىچىكرك آراسىدە باشار و

زىكلىرى بولمىدىن آيدىر بولمىشك قىرىپىرى پانوكولە ، زىچىدولە
و پانوكولە ، ئىلى قىرۋىدولە ، يىشىل زىمىدولە
زىمىن ، اوزون خورۋىلىرى و پانوكولە
سورخوجىلى واز .

آدلىك بىر زىقلى كۈچۈك قوشلىرى ،

غالباً ، ئىك مىسكىندە فلانكە دىچار اولمىق اچىپ بولغان كۈنەل اولمىق . بولمىكە .
كۈنەل قادىلر ، ئولمىق شاپىللىرى دىوانىق و سوسمىشەدە بىرچىك اولمىق اچىپ ھىپ بولمىق
بىشى بىشى قوشلىرى بىككە ، دوروزلر .

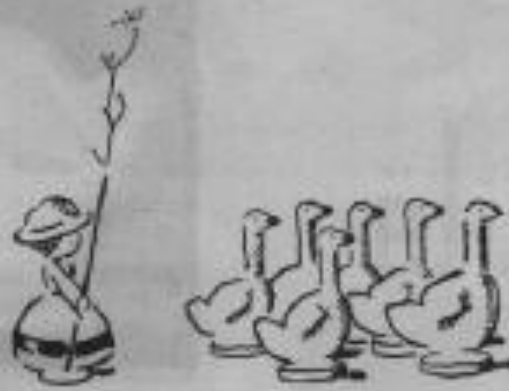
قان

كۆپۈمۈ ئوزۇن ، يىلىش بويۇنغا ، سارى ، قاتتىق ئاغلىرىغا قان سۈرۈلۈپ پىدا بولىدى ، يەتتۈن كۆپلۈك ئاغزىدا
بىر دېدى ئۇدى دە باشلا ، قاننىڭ ئۈستىگە بىرە سارقىنىشلىق ئېتىرىدىن خورقۇلۇر .
ھەركىس قاننى بىر دالا ئىن ايدىر ، لاكى ، قان ، ئىن ايدىلىپ قاندا بىر دالا دە ئىلاردە ايرى كۆپلۈك سالايا ،

- ۱۰ -

سالکاپا، ویدولای چاریتا، چاریتا ایلرین قازانک پات اعلای بره روبروشلری واد. ووترا، چایبرنک ائک اعلانی.
پایهبرنک ائک گولککاتسلی آردابی، عینی زمانده تازه قیلیریزی، اولکول اوزوملاری ده ایجه سهیل ییلیر.
قارل، پالاسه، اولکسین قیزارمعلری، اولکلی دولملری شریفه نعللار نورولسار لاجهدار.
سنی نوپلرندده کوزمل رونوح آبان نورتوری پاییلر.

قور

گۆمبەز يازماندا

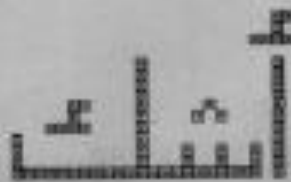
قورد دولانچى بولغاندا

قورد تۇرغاندا ، قورد تۇرغاندا

پاتلامچىدا ، پاتلامچىدا ...

كۆچمچىك چوچۇرلار مەھەللىسى قەلەمچىلەر ، آلايىكەلەر ، قوشۇنچىلار ، بۇرادور مەلەكە قوشۇنچىلار ، ئاۋاتلىق

اشك ، صبر و چالشقان بر چوندو . آنگ پادني ايشاري كندبته پاديرمن سورتيله اونداي استفاده ايدلير .
 اشك برونك برهاني وركه ، فارما غاريشين ، خورجن
 حاجيله چرچيره نشدر ، پاشك اوؤورندهده قوجامال ،
 اوزون ايكي قولاني وار ..
 اشك پشمه قالين اولمايان آيتلري ، كوجوك بر تمل

كەي

كەي ، اوزون يىقىقە ، ئېلان ۋېتىنى . ۋە جەدىدە كۆچۈك بىر آرسىلانى آلتىرر ، ئۇيۇك ئۇڭ ايتىلى ، ئۇڭ دۈمىلى
بىر سىفەتتە . آياقلىرىك اىراقىدە سۈرۈنۈز ، سۈرۈنۈز ، بىر زىمىنى دولاشىر ، سۈڭرۈك كەيىنى بىر نەقە سەۋىر ، ۋە
سوغق اولەينى آرتىق قورۇلغىنى ، كىزىنە ، قىتتە تىپات اولغا .
كەينە ئۇڭ بولغان پاستىقلىرى آيىرتىر ، ئۇڭ نۇقى يىكاردن امىنى آلماي چايتىر .

آت

سكادي ، قوشوم ، يىلك ، زىقت سېوانى اولان آتلك اولدېلىق مشغىلى بر سېلىق وار ، آتولايى بىلكر ، بولك طاشپور ،
قوشار ، آتلكه كوسلك اورولور . موكلور هر ايكي ياقى قىمير شىرئىلى آتلكه قانور و نىهايت بر كون با بر محاربه

- ۱۱۱ -

مېداشە پىرە سەرلىغى زىيانچىلار بىر يولدا كۆشەستەمە ياپا بىر خىلدا كىتارلىدا خاقاشىز ، دوشۇپ ئوتۇر .
آق كۆك يىر يورغۇنلىرى ، بوشقۇلى ئە زمانە ئالار دوام بىدەمكە پوتۇرەدە حىيا بىلغىنار بىر مائە قورۇش ياپاچىلىرى ،
ئەلا ئويۇم بىر مائەكە ، كۆمە ، يىشىل بىر چايرى اولسۇن ئورادە كىم ئولسۇن ، قىمىي ئولسۇن ، ئورادە آتۇر بىدەمكە
كېي كۆمب ئوزمىنلار ، راست ايشىلار .

بىلگىز ، ئويۇم كىمى آتۇرۇرۇكە ، چايرى ئە سىداخت ونە سىكونە لالغى دە كىلار . بولۇك چايرى كۆكلى ئويۇم آردۇ
بىدەمكە ھەمەككى بىر سوتۇرۇك پرومەستە مائەللىلارنى قىرغا بىچارەن بەيگىلار اولسۇن ، آراچلىرى سىدايا چىكىلەر ، يوك
مائەسۇنلار . دېتۇن سىرغىلارە بىر تەك و كۆكت بىتۇن بىلغىنار ئوتۇم بىلغىنار و چىبارەلە بىلگەدە مائەدايا قىلغىلار .

ئوبۇر - سۈرۈشكەنە پانسار - ئۆزىگە (آخىل) نامى وويۇر ، ئوبۇر كىندى كىندى ئازىمەن ، اسكى
 دوشمانلىرى بولان خورددى كىن بىر خىل خالغىلەن سايىدۇر . يەنە مەلەيكە ئۆيا ئوتلايدى كىندى بويىمۇم ئوبۇرلى
 بىر ئىكەن دىگەنە ئانا بىر بويىل ئىدارە ئىدەر دىر ئىچ كويىك ئانا ئوتلى قىرەمە چايشىر .
 آتەلنىكە اطرافتە بويىلنى دۈرۈم دۈرۈم ئاتلاپتۇر ئايال كۈچۈك قىزىن پادورلىگە (ئۆزۈ) دىر .
 ئىن ئار ، لاكن - ھىر كۈن ئىنى سۈرگە چىكى دە كىشىز بىر جىلدىل سوزرا بوسا بويىل ئوبۇر ، ئىك سۈرگە
 پادوستر ئۆيا ئوتتەك ئۆيا كويىسىدى ئولۇر ...
 دىگىسە ئوتلى دوشمانغا يە ...

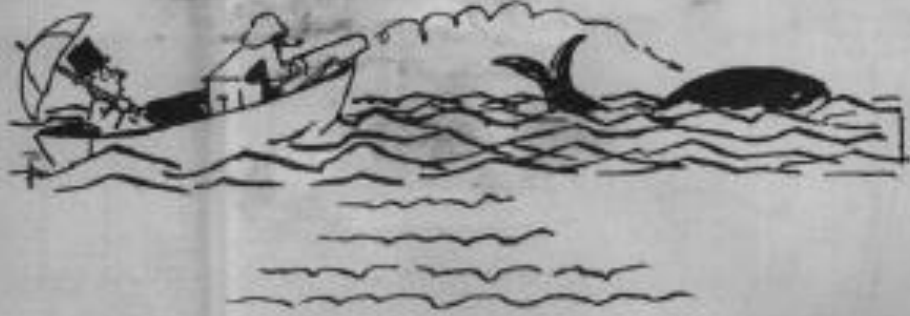

بالتىز. مەسەلەن، بۇزدا ماسلىك ئوزەرىدىكى جام قۇنۇقىنىڭ ئىچىدە پەندە بولۇپ قالغان بۇلغۇننىڭ تەبىئەتتە.
بۇلغۇن ئوتۇز، ئوتۇز بىن مەنۇ ئوزۇنقىدە بولغانلىقى، بۇز ئىچىدە كېلىپ تۇرىدىغان بۇلغۇننىڭ تەبىئەتتە بولۇشى.
قەيىد كەپتەن ئۆزىنىڭ ئوقۇتقۇنلىقىدا بولغانلىقى، رەقە ئىچىدە كۆپىنچە بۇلغۇننىڭ ئىچىدە بولۇشى،
بۇلغۇننى ئۆزىنىڭ ئۆلۈمۈ، ئۆزى، بۇلغۇننى ئۆزىدىكى بۇلغۇننىڭ ئۆزى ئىچىدە قۇلغۇننى
كۆرۈ.

بۇلغۇننىڭ ئىچىدە بۇلغۇننىڭ تەبىئەتتە ئىشغال ئىچىدە بولۇشى، ئۆزى، ئۆزى...

خبرچون آيولارن مركي ايسيرمش
 داوانل حيوانده خانه قاتاراق
 دوياقير حيريقان جان باغش و آبي
 آبي كيشمش . قاپلانك شريفند
 قورنولسون ديهوك ديهانك بوربوچه
 كيش .

شهباز ج بر افسانه . . . لاکن
 شوده عققن که : شيدى بر يونده
 قاپلانك اوليني يرلده جان مركب

بولغايدو . و هند ده كيزي كيمي قورمه بر ده كيزگه يودلر يورنلق آيولان قاپلان آسپانده و ييلان مركب ايسه آفرغقا
 قلمه سنده باشايدو . .

یو خاطر مارک بر فسی شوبه ایدی :

صاق - قار ، بوز ، یاش آیلر ، فوطر ...
 جمه - بوز ، فوطر ، قار ، یاش آیلر ...
 پآر ابرتمسی - فوطر ، یاش آیلر ، قار ، بوز - نه فور فونج منظره ...
 چارشایا - یاش آیلر ، قار ، فوطر ، بوز ، فور فونج منظره
 جمه ابرتمسی - پشودمتر کورواک باشلادی .. بولرته نه عرب فوشلر ، هیچ بو فادای
 کولمه بشدم .. جنوب لفظده چون آکجهای شیلرته وارتمش

تالاب

تالاب، يەرۈك يۈزىدە يىلغۇن سۈيۈمۈچ بىر جاي.
 تالابنىڭ كىچىك تالاب، چوڭ تالاب، ساقايدىغان تالاب، ياغما تالاب،
 قۇملۇ تالاب، گۈمبەز تالاب، قۇملۇ تالاب.
 تالابنىڭ چوڭ تالابى، تالابنىڭ چوڭ تالابى،
 تالابنىڭ چوڭ تالابى.

پاتنگر پارتخان هر هفتي بر ميوكا كچپه برده بره مدھش بر چيكا آيلاوي اولي يالار و صبرگرا شكارينه
 داوشان تىلخ سوكا ايچنجه طالب اولور ،
 تىلخ ، آفرقلمه ، آسيلايه و آغمر قزاقه پاتانور . وجودى غايه حريف و زورى ايله نور اولور ، يوق برونك
 آغزنده چيكني ديشل وار . نوگنه آغزداق ايلن چيل ، قوزل جيازلري قولايلاشلا اولور . ويجه اولرك كنهسي ايله
 چانله كويشمك اولن حريف ، حنده نور قوسى بولوتان .

تىلخ - باراگني . س نوكا تىلخ ويجه ديك اولور . طوق اول
 خيلي ايله ايله تىلخ بيلداق اسامه
 سى ايله برده ، اصرارلر ، آغزده ايله سى ، جيازل قزاقه باقور
 وار قزاقا . چانله ايله وار ، چي حيله ديشي كويشمك .
 س نوكا ايله سى بيلداق ايله سى ، س نوكا ايله سى
 ايله ايله آق قازلق بوندهش جانورلك ايله سى بيلداق ايله سى بيلداق ايله سى
 ايله سى .

- ۶۰ -

- ۶۱ -

KAYNAKÇA

1.ARŞİVLER

Bergama Akşam Kız Sanat Okulu Tutanak Defteri.

Bergama Lisesi Arşivi.

Bergama Okulları Arşivi.

Bergamalı Kadri Okulu Tutanak Defteri.

Gazipaşa İlkokulu Arşivi.

On Dört Eylül İlkokulu Arşivi.

Zübeyde Hanım İlkokulu Arşivi.

2. SALNAMELER VE YILLIKLAR

Aydın Vilayet Salnamesi, H.1314.

Aydın Vilayeti Salnamesi, H. 1296.

Aydın Vilayeti Salnamesi, H.1297.

Aydın Vilayeti Salnamesi, H.1307.

Aydın Vilayeti Salnamesi, H.1326.

Aydın Vilayeti Salnamesi, H.1298.

Aydın Vilayeti Salnamesi, H.1308.

Aydın Vilayeti Salnamesi, H.1313.

Aydın Vilayeti Salnamesi, H.1317.

Aydın Vilayeti Salnamesi, H.1320.

İzmir İl Yıllığı, İzmir 1967.

İzmir İl Yıllığı, İzmir 1973.

İzmir Vilayet Salnamesi, H.1339.

İzmir Vilayeti Salnamesi, 1927-1928.

Osmanlı Devlet Salnamesi, 1297-1298.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi,1926-1927.

3. İSTATİSTİKLER

İzmir Vilayet İstatistik Müdürlüğü, İzmir Vilayet İstatistiği, 1926, İzmir, 1927.

İzmir Vilayeti İstatistiği, 1339.

4. ARAŞTIRMA VE İNCELEME ESERLER (KİTAP VE MAKALELER)

AKŞİN, Sinan, Metin KUNT, *Türkiye Tarihi*, C.3. Cem Yayınları, İstanbul, 1998.

AKURGAL, Ekrem, *Anadolu Uygarlıkları*, Turistik Yayınları, 5. Baskı, İzmir, 1995.

AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara 2004.

ATUF, Nafi, *Türkiye Maarif Tarihi Hakkında Bir Deneme*, Birinci Kitap,(t.y.), 1930.

BALTACI, Cahit, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1976.

BAYDAR, Mustafa, *Atatürk Ve Devrimlerimiz*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1973.

BAYATLI, Osman, *Bergama'da Yakın Tarih Olayları (18-19.yy)*, II. Baskı, Teknik Kitap ve Mecmua Basımevi, İzmir-1957.

BAYKURT, Fakir, *Köy Enstitülü Delikanlı*, Papirüs Yayınevi, İstanbul, 1999.

Bergama Halkevi, İzmir 1935.

BİLGE, Mustafa, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1984.

BURGAÇ, Murat, *Çifteler Köy Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa, 2004.

ÇAĞATAY, Neşet, *Bir Türk Kurumu Olarak Ahilik*, A. Ü. İlahiyat Fakültesi Yay. No:123, Ankara, 1974.

ÇETİN, Cemil, *İzmir ve İlçeleri*, İzmir,(t.y.)

EKİNCİ, Yusuf, *Ahilik*, Ecdad Yay, Ankara, 1989.

EKİNCİ, Yusuf, *Ahilik Ve Meslek Eğitimi*, Milli Eğitim Bakanlığı Basımevi, İstanbul, 1989.

ERGİN, Osman *Türk Maarif Tarihi I-II*, İstanbul 1997.

ERİŞ, Eyüp, *Atatürk Döneminde Bergama*, Bergama 1990.

- ERİŞ, Eyüp, *Bergama Uygarlık Tarihi*, Bergama Belediye Kültür Yay., no:2, İzmir 1990.
- ERİŞ, Eyüp, *Bergama'da Eğitim Tarihi*(basılmamış yayın), Bergama 2012.
- ERİŞ, Eyüp, *Bergama'da Eğitim Tarihi*(basılmamış yayın), Bergama 2012.
- ESER, Gülşah, *Köy Enstitülerinde Bir Öncü: Özgün arşivi Işığında Göl Köy Enstitüsü*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılap tarihi, İstanbul, 2004.
- ESER, Gülşah, *Mekteb-i Harbiye'nin Türkiye'de Modern Bilimlerin Gelişmesindeki Yeri (1834-1986)*, yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2005.
- ESER, Gülşah, Türkiye'de Modern Bilimlerin Eğitiminde Mekteb-i Harbiye Örneği, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* Cilt 13, Sayı 2, 2012.
- Fay KİZBY, *Türkiye'de Köy Enstitüleri*, İmece Yayınları, Ankara, 1962.
- GAZEZ, Müzeyyen, *Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne Bergama*, Bergama Ticaret Odası Kültür Yazıları, no: 2, İzmir 1993.
- GAZEZ, Müzeyyen, *Hicri 1260-1261(1844-1845),Tarihli Bergama Temettuat Defterlerine Göre Bergama'nın 19.yy. Ortalarında Durumu "Bergama Yakın Tarihi"*, (Bildiriler-Tartışmalar), 9 Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü.
- GÖK, Hayrullah, *Arşiv Belgelerinin Işığında Kara Harp Okulu Tarihi(1834-1883)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Ankara, 2005.
- GÜRTAŞ, Ahmet, *Atatürk Ve Din Eğitimi*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1983.
- HAYTA, Necdet, ÜNAL, Uğur, *Osmanlı Devlet'inde Yenileşme Hareketleri*, Gazi Kitabevi, Ankara, 2008.
- KARAL, E. Ziya, *Büyük Osmanlı Tarihi*, TTK. Yay. Ankara 1943.
- KARAL, E. Ziya, *Osmanlı İmparatorluğun 'da İlk Nüfus Sayımı(1831)*, Ankara B. evi, Ankara 1943.
- KOCATÜRK, Utkan, *Atatürk*, Kültür Ve Turizm Yayınları, Ankara, 1987.

- KOÇER, H. Ali, *Türkiye’de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi(1773-1923)*, İstanbul 1970.
- KODAMAN, Bayram, *Abdülhamit Devrinde Eğitim Sistemi*, İstanbul 1980.
- KORKMAZ, Vasfi, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Ders Notları*, Umuttepe Yayınları, Kocaeli, 2009.
- KÖYMEN, M. Altay, *Alp Arslan Zamanı Selçuklu Kültür Müesseseleri*, Selçuklu Araştırmaları Dergisi IV, Ankara 1975.
- MUMCU, Ahmet, *Türkiye Cumhuriyeti İnkılap Tarihi Ve Atatürkçülük*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1985.
- ÖZTUNA, Yılmaz, *Osmanlı Devleti Tarihi*, Faisal Finans Kurumu Yayını, İstanbul,1986.
- PARMAKSIZOĞLU, İsmet, *İbn Batuta Seyahatnamesi ’den Seçmeler*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1971.
- PEKER, Filiz, *Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Bergama Kazasının Sosyal ve Kültürel Durumu*, Bergama Belediyesi Kültür Yay., no: 8.
- S. HAYKIRAN, Aysun, *Aydın Vilayet Salnamesine Göre IXI. Yüzyılın Sonlarında Bergama Kazası*, Uluslararası Bergama Sempozyumu(7-9 Nisan 2011), Bergama-İzmir, 2011.
- SEVİN, Veli, *Anadolu Tarihi*, 2. Baskı, Ankara, 2007.
- ŞAHİN, Bülent, *Anadolu Tarihinde Bergama*, Bergama 2004.
- TINAL, Melih, *İzmir Atatürk Lisesi Tarihçesi*, İzmir Atatürk Lisesi Eğitim Vakfı Yay.(1), İZMİR 1999.
- TOZLU, Necmettin, *Kültür ve Eğitim Tarihimize Yabancı Okullar*, Akçağ Yay. Ankara 1991.
- TUTSAK, Sadiye, *İzmir’de Eğitim ve Eğitimciler(1850-1950)*, T.C. Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2002.
- UÇAR, Fuat, *Eğitim ve Kültür Hareketi Olarak “ Bergama Pratik Eğitim Kongresi” ve Günümüze Etkisi*.
- UNAT, F. Reşit, *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Bir Bakış*, Ankara 1964.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, *Osmanlı Devleti’nin İlmiye Teşkilatı*, Ankara 1984.

YAKIN(KOYUNCU), Gülnaz, *İzmir Sanayi Mektebi*, İzmir 1997.

5. GAZETELER

Ahenk, 1914, D-340, s.2.

6. ANSİKLOPEDİLER

Meydan Larousse Ansiklopedisi, “Bergama” Mad. 2.cilt, İstanbul 1957.

Türkiye Ansiklopedisi, “İzmir” Mad. 4. cilt, İstanbul 1984.

İslam Ansiklopedisi, “Bergama” Mad. 5.cilt, İstanbul 1992.

Yeni Türk Ansiklopedisi, “Bergama” Mad. 1. Cilt.

Ana Britanica, “Bergama” Mad. 4. Cilt, İstanbul 1986.

7. RAPORLAR

Bergama Ticaret Odası, 2001 Yılı 77. Faaliyet Raporu(Bergama-Dikili-Kınık), Bergama 2002.

Bergama İmar Planı Raporu, 1943.

EKLER

1. 14 Eylül İlkokul Haritası (s.107)
2. Bergama Lisesi okul otobüsü fotoğrafı (s.108)
3. Bergamalı Kadri Okulu Fotoğrafı (s.109)
4. Gazipaşa İlkokul Fotoğrafları (s.110)
5. 14 Eylül İlk Okulu ve Bergamalı Kadri İlkokul Mührü (s.111)
6. Bergama Akşam Kız Sanat Okulu Diplomaları (s.112)
7. 1927 yılı İlkokulda çocukların okuduğu Osmanlıca kitap (s.114)

